NAPOMENA

Upanišade nismo preveli u cjelini, niti svaku pojedinu u cjelini, osim nekoliko, jer svi tekstovi ni nemaju filozofski značaj, a cilj nam je bio da takve izdvojimo. Samo nekoliko kraćih *Upanišada* prevedeno je integralno: Kaṭha, Īśa, Kena, Māṇḍūkya.

Smatra se da su najznačajniji tekstovi *Upanišada* nastali do V stoljeća prije nove ere. U tehničkom smislu njima prethode prvo *Vede* u užem smislu *(saṃhitā)*, a zatim *brāhmaṇe.* Autori tih misli nisu strogo kastinski određeni asketi — oni su slobodni mislioci, mahom neprijatelji brâhmanskog ritualizma. *Upanišade* i društveno-historijski i kulturno čine prekretnicu u indijskom društvu. Skupina najznačajnijih *Upanišada,* njih deset-petnaest, dijeli se na tri starosne grupe, ali se stručnjaci o tome uvijek ne slažu. Načelno, reklo bi se da Bṛhadāraṇyaka, Chāndogya, Taittirīya, Aitareya i Kena pripadaju najstarijoj grupi; Śvetāśvatara, Īśa, Kaṭha, Muṇḍaka srednjoj; Maitrī, Kaušītakī, Vađrasūcika, Māṇḍūkya mlađoj.

Svaka *Upanišada* nadovezuje se na jednu vedsku školu iz čije je tradicije nastala. Starije i mlađe, uglavnom, pisane su u prozi, mjestimično u stihovima. Srednja skupina pisana je pretežno u stihu. Kada je riječ o autorima *Upanišada,* tradicija ih prenosi, slično kao i himne *Veda,* i njihova se imena najčešće pojavljuju u samom tekstu, u dijalozima. Tamo gdje takvo ime nije naznačeno u razgovorima, autorstvo se pripisuje lozi ili školi učitelja koji su tekst naučavali. Prenoseći se usmeno, s koljena na koljeno, autorstvo *Upanišada* je s vremenom postalo kolektivno. To je bilo moguće i zato što su po formi od samog početka bile slobodnije od himni *Veda.*

Bṛhadāraṇyaka, koju donosimo gotovo cjelovito, pripada starijem i dužem tekstu Śatapatha-brāhmaṇa, koji tumači tehniku rituala prema formulama Yađur-vede (bijele) čijoj školi i pripada. Smatra se da je to najstariji tekst *Upanišada.* Postoje dvije njene redakcije: škole Kāṇva i škole Mādhyandina. Naš prevod rađen je prema prvoj, po Radhakrishnanu. Upanišadski mislilac Yāđñyavalkya autor je dužih odlomaka Bṛhadāraṇyake. Od za nas zanimljivih tema taj tekst sadrži kozmogonijska razmišljanja i odlomke identifikacije *ātmana* i *brahmana.*

Chāndogya konkurira prethodnoj po starosti i značaju djeleći s njom i mnoge probleme *(ātman — brahman* itd). Pripada školi Sāma-vede, a razrađuje i liturgijske teme koje nismo preveli. Chāndogyi pripada čuveni dijalog između mladog Śvetaketua i njegovog oca Uddālaka Āruṇija, koji je također poznat kao jedan od značajnijih autora *Upanišada.* Dijalog nam razotkriva njegovu sklonost prema istraživanju i provjeri kao metodi.

Taittirīya pripada istoimenoj školi Yađur-vede (crne) i također je veoma stara: *brahman* u njoj još pretežno označava obrednu formulu, a ona je, i inače, vezana za tumačenje rituala. Simbolično, žrtva se izjednačava sa kozmosom. Pored objašnjavanja rituala obavezne su i fonetičke spekulacije. Insistira se na poznavanju najvišeg sopstva, *paramātma-đñāna,* a razvija se i teorija o pet *kośa,* tj. omota ili ljuski, koji čovjeku opstruiraju spoznaju.

Aitareya pripada Ṛg-vedi, i to istoimenoj *Āraṇyaki,* čiji je zapravo završetak, i čini se veoma starom. Ponavljaju se kozmogonijski mitovi i odnos izjednačenja između mikro i makrokozmosa. I sama Aitareya-brāhmaṇa obrađuje tipične probleme *Upanišada: ātman* — apsolut, razne njegove manifestacije u životu, njegova spoznaja (tj. *ātman = brahman)* koja omogućuje uviranje u nj, tj. u vlastitu izvornu prirodu. Ritual ima i svoj intimni interiorizirani značaj za »onoga koji tako zna«. Postoje razne gradacije spoznaje.[1]

Kaušītakī sačinjavaju neki veoma stari elementi, pa i takvi koji su uzeti iz drugih *Upanišada,* npr. Bṛhadāraṇyaka, Chāndogya, ali i kasnijih. Pripisuje se Ṛg-vedi. Kaušītakī opet insistira na jedinstvu *brahmana* i na postupnosti njegove spoznaje. Neki taj tekst svrstavaju među najstarije tekstove Upanišada, na primer C. della Casa, str. 313.

---

[1] Vidi: *The Aitareya Āraṇyaka,* ed. & tr. (...) by Arthur B. Keith, Oxford, 1909.

Bez sumnje, Kena pripada najstarijoj grupi, i porijeklo joj je u Sāma-vedi. Prvi dio *Upanišade,* u stihovima, nešto je noviji i govori o nespoznatljivosti, neizrecivosti, transcendentnosti apsoluta, naglašavajući *par esprit de contradiction,* mogućnost njegova zahvaćanja mimo racionalne spoznaje. Na kraju teksta opet se govori o intuitivnosti spoznaje *brahmana.* Razlikuje se »obična« od one »više«, izbavljajuće spoznaje. Prevedena je u cjelini.

Īśa (ili Īśā) pripada Yađur-vedi (bijeloj), i među srednjim *Upanišadama* nalazi se u grupi najznačajnijih. U njoj prepoznajemo panteističku sliku svijeta, a bog koji je u svemu prisutan predstavlja ujedno apstraktno *brahman,* apsolut, na autentično indijski način, prema kojemu se *brahman* i Brahmā (sveobuhvatnost bitka i bog) ne razlikuju dokraja. Za Īśu su (brâhmanski) život i traganje za apsolutom pomirljivi, pa se svjetovni život čak pozitivno vrednuje. Prevedena je u cjelini.

Kaṭha ili Kāṭhaka, jeste *Upanišada* Yađur-vede (crne). Neki je uvrštavaju u grupu najstarijih. O starosti pojedinih tekstova teško je sa sigurnošću odlučiti. Preokupacija smrti može da sugerira da je doista riječ o veoma starom tekstu, osobito u prva tri odjeljka prvog poglavlja. Prevedena je u cjelini.

Muṇḍaka pripada školi Atharva-vede. Neki autori smatraju da pripada srednjoj, a neki mlađoj grupi tekstova *Upanišada.* Govori o tome kako se žrtvom postižu samo zemaljski ciljevi, što je već Naciketas iz Kaṭhe pretpostavljao, a da tek znanje apsoluta, askezom, osigurava više sfere. Reintegracija u apsolut je cilj oslobođenja. *Puruša* je porijeklo ili izvor *brahmana.* Inzistira se na »višem« i »nižem« znanju.

Praśna je atharva-vedska *Upanišada* koja pripada mlađoj skupini. U njoj mudrac Pippālada odgovara na pitanja šestorice isposnika o prirodi sna, riječci *aum,* dahu, apsolutu, »višem« i »nižem« *brahmanu. Upanišada* se bliži teoriji *yoge.*

Maitrī, čija su posljednja dva poglavlja još mlađa, pripada školi Yađur-vede (crne), mlađoj skupini *Upanišada.* Govori se o trojstvu Višṇu, Rudra (Śiva), Brahmā, koje se povezuje s teorijom o tri *guṇe,* poznatom iz *sāṃkhye.* Simbol *brahmana,* kojemu se stiže postupno, jeste vatra sa svojom simbolikom u mikro i makrokozmosu. Žrtva, u kojoj vatra ima odlučujuću ulogu, izjednačuje se sa životnim dahovima. *Brahman* ima svoj vidljivi i nevidljivi (tj. pravi) vid. Glavni učitelj je Maitrī.

Māṇḍukya, veoma kratka *Upanišada*, pripada Atharva-vedi, i mlađa je među klasičnim. I ona govori o jedinstvu *ātman — brahman*. Apsolut ima četiri načina opstojnosti koji se ostvaruju, i ujedno im i odgovaraju, pomoću četiri stupnja jave odnosno sna. To je čuvena teorija sna, nagoviještena već u Bṛhadāraṇyaki (IV, 3, 9), ali ovdje prvi put konačno razrađena. Na taj tekst nadovezuje se poznati učitelj vedāntske škole — Gauḍapāda — svojim komentarom Kārikā, u VIII stoljeću nove ere. MāU. smo preveli u cjelini.

Prevodi su načinjeni sa sanskrta prema Radhakrishnanovoj knjizi *The Principal Upaniṣads*, London, G. Allen & Unwin Ltd, 1953.

R. I.

Kaṭha

I, 1

Neka nam obojici bude napomoć. Neka nas obojicu ima rada. Neka zajedno učinimo muževno djelo. Neka se naše znanje produbi. Neka nikad ne zamrzimo jedan drugog. *Aum*. Mir. Mir. Mir.[1]

1. Jednom je Vāđaśravasa, željeć božansku naklonost zadobiti, žrtvovao sav svoj posjed. Imao je sina po imenu Naciketas.[2]

2. Kad su se dijelili žrtveni darovi, Naciketasa, još nejaka dječaka, ispuni vjerska odanost i on pomisli:

3. »Tko daruje krave što ne piju više vodu, ne jedu više travu, ne daju mlijeka ni teladi, taj kroči u tužne svjetove«.

4. Stog' upita oca svoga: »Komu ćeš mene dati, oče«? Upita ga i drugi i treći put, našto ovaj reče: »Dat ću te Smrti«!

5. Naciketas tad pomisli: »Ispred mnogih ja idem prvi, među mnogima ja sam u sredini. Što će Yama danas meni učiniti?«[3]

6. »Pogledaj kako su drevni prolazili, sjeti se da će i drugi tako proći. Smrtnik sazrijeva kao zrno žita i opet se kao zrno žita rađa.«

7. Kao vatra ulazi brâhmanski gost u kuću. Njega se smiruje ovom ponudom: donesi vode, Vaivasvato![4]

8. Nade i iščekivanja, prisnost i istina, žrtve i zasluge, potomci i stoka, sve to propada kad brâhman u kući malo-umna čovjeka ostane bez jela.

9. — Tri si noći u mojoj kući boravio neugošćen, brâhmane, poštovani goste. Izaberi zato tri želje; neka je naklon tebi, brâhmane, meni neka bude dobrobit.

10. — Kao prvu od tri želje izabrat ću da me moj otac Gautama pozdravi razveseljen kad me ti, Smrti, otpustiš; da se smiri njegova zlovolja, da bude ljubazan i da se ne ljuti na mene.

11. — Tvoj otac Auddālaki Āruni bit će veseo kao i prije kad te ja otpustim i spavat će noću mirno i bez ljutnje kad te ugleda spašena iz usta smrti.

12. — U nebeskom svijetu nema straha. Nema Tebe, Smrti, ni straha od starosti. U nebeskom je svijetu radost što nastaje kad se nadvlada glad i žeđ i ostavi za sobom bol.

13. Ti poznaješ, Smrti, onu vatru što vodi k nebu, vatru kojom nebesnici postižu besmrtnost: otkrij je meni jer ja sam pun odanosti.

14. — Poslušaj me dobro, Naciketasu. Otkrit ću tebi ovo: ja poznajem plamen što vodi k nebu, plamen što put je do beskrajnih svjetova i uporište; znaj da on je skriven u dubini srca.[5]

15. Ispriča mu o vatri što početo je svijeta i kako se opeke moraju za nju složit. Naciketas sve to ponovi kako je rečeno,[6] a Smrt zadovoljna opet progovori:

16. — I Veliki duh reče tad' zadovoljan: »Ispunit ću ti danas još jednu želju. Tvojim baš imenom zvat će se ova vatra; uzmi k tome ovaj mnogoliki vijenac.«[7]

17. Tko zapali tri *nāciketa* ognja, ujedini se s trima[8] i vrši tri čina[9], taj napušta rođenje i smrt. Tko spozna njega što vrijedan je hvale, služeći njega koji zna sve rođeno iz *brahmana*, taj dostiže ovaj savršeni mir.[10]

18. Tko zapali tri *nāciketa* ognja i spozna to troje, i tko tako mudar zgrne tu žrtvenu vatru, taj (još za života) raskine omču smrti i, ostaviv za sobom bol, uživa u nebeskom svijetu.[11]

19. Ovo je tvoja vatra što vodi k nebu, Naciketasu, nju si izabrao kao drugu želju. Tu vatru ljudi će po tebi spominjati; izreci sada i treću želju, Naciketasu.

20. — Kad čovjek umre, ostaje ova nedoumica: neki kažu: ‚Postoji i dalje'; drugi kažu: ‚Nema ga više'; ako mi to razjasniš, neka znanje o tome bude moja treća želja.[12]

21. — Čak i bogovi od starine dvoje o tome jer ne spoznaje se lako ta zadnja tajna. Zaželi nešto drugo, Naciketasu, ne salijeći me, oprosti mi ovo obećanje.

22. — Čak i bogovi su dvojili o tome, a i ti sâm, Smrti, kažeš da se to ne spoznaje lako. Teško će se naći učitelj ravan tebi i nijedna druga želja nije kao ova.

23. — Zaželi sinove i unuke koji bit će stogodišnjaci, mnogo stoke, slonove, zlato i konje. Zaželi plodne poljane, a sâm živi koliko hoćeš jeseni.

24. Poželi blago i dug život ako misliš da to vrijedi koliko i ona želja. Budi vladar u velikoj zemlji, Naciketase, sve ću tvoje nade ispuniti.

25. Kojegod se želje teško ostvare u svijetu smrtnika, sve njih zatraži po volji. Ove lijepe žene na kočijama, uz umilne zvuke lutnji, nedostižne običnim ljudima — kad ih tebi darujem,[13] one će te služiti, Naciketasu — samo ne pitaj o umiranju.«

26. — Stvari što dolaze dan za danom, otupljuju smrtniku oštrinu osjetila, o Ti što privodiš živote kraju, i čitav život vrlo je kratak; neka ti budu tvoje kočije, ples i pjesma.

27. Nitko se ne može zadovoljiti blagom, a ja ću i tako zadobiti blago kad sam sreo tebe. Živjet ću dok god ti vladaš; zato ostajem pri izboru ove želje.[14]

28. Koji bi krhki smrtnik ovdje dolje na zemlji, kad ugleda neuništive besmrtnike i spozna ih i kad osmotri prolaznu slast ljepote i žudnje, uživao u dugom životu?!

29. Pričaj nam, Smrti, o velikom odlasku, o kojem se ljudi dvoume. Naciketas neće izabrati ništa osim ove želje koja seže do tajnoga skrovišta.

I, 2

1. — Dobro je jedna stvar, a ugodno druga, i svaka vodi čovjeka različitim ciljevima. Dobro snađe onoga koji uzme dobro; koji izabere ugodno, izgubi traženi cilj.

2. Čovjek se suoči s dobrim i ugodnim; razmotriv' ih sa svih strana mudar uvidi razliku i izabere dobro, ne ugodno.

3. Odbacio si, Naciketasu, ugodne želje i one što lijepo izgledaju, promotriv' ih dobro. Nisi prihvatio omču urešenu blagom kroz koju su mnogi ljudi potonuli.

4. Neznanje i ono što je znano kao mudrost, potpuno odvojeno to dvoje vodi različitim ciljevima. Vjerujem da Naciketas žudi za znanjem jer razne želje njega nisu smele.

5. Boraveći usred tame glupi, što mudri su u vlastitoj oholosti, smatraju se učenima i teturajući blude naokolo kao slijepci kad ih slijepac vodi.

6. Nedoraslu čovjeku, bezglavu i zaluđenu bljeskom blaga ne sine nikad da postoji odlazak. Misleć: ,Postoji samo ovaj svijet i nema drugog', on stalno iznova pada meni u šake.

7. Mnogi ne mogu ni čuti o tome, a mnogi ne spoznaju i kad čuju. Čudesan je onaj tko poučava o tome i vješt onaj tko to dosegne. Čudesan je onaj tko to shvati kad mu to vješt učitelj otkrije.

8. Ne može ga se dobro shvatiti kad ga izlaže nedorastao čovjek iako ga se mnogostruko razmatra. Ne može mu se prići ako ga ne izloži drugi. Finije od najfinijeg, nadmašuje umovanje.[15]

9. Ta spoznaja što si je ti dosegao ne doseže se umovanjem. Ona se brzo shvati samo kad je izloži drugi, najdraži. Ti zaista žudiš za istinom, Naciketasu; kad bi bar bilo još ljudi koji pitaju kao ti.

10. — Ja znam da blago je prolazno jer stalno se nikad ne postiže nestalnim. Stoga sam upalio vatru *nāciketa* i žrtvom prolaznih stvari postigao vječno.[16]

11. — Vidjevši ispunjenje želja, oslonac svijeta, vječnost žrtve, drugu obalu gdje nema straha, veličinu pohvale naširoko razaslane i osnovu svega, ti si, Naciketasu, nepoljuljan sve to mudro odbacio.

12. Spoznavši sabranošću najviši duh[17] što smješten je duboko u skrovištu srca i od pamtivijeka boravi u neproničnoj tajni, mudar se čovjek rješava veselja i tuge.

13. Kad smrtnik to čuje i potpuno shvati, kad strgne prolazne svjetove i dohvati tanano, veseli se zaista jer njegovo je blaženstvo. Mislim da je kuća za Naciketasa otvorena.[18]

14. — Pričaj mi o onom što vidiš iznad dobra i zla, iznad stvorenog i nestvorenog, iznad onog što je bilo i onog što će tek biti.

15. — Riječ što spominje se u svim *Vedama* i odzvanja u svim trapljenjima, riječ zbog koje ljudi žudeć' za njom poniru u duhovni život, ta riječ je *aum*.[19]

16. Taj baš slog je *brahman*, taj slog je najviši; tko spozna taj slog, ispune mu se sve želje.

17. To je najbolje uporište, to je najviše uporište. Tko spozna to uporište, taj uživa u svijetu *brahmana*.[20]

18. (Najviši duh) ne rađa se niti umire, ne nastade ni iz čega niti išta posta.[21] Nerođen, vječan, stalan, drevan, on je neuništen kad se uništi tijelo.

19. Ako ubojica misli da ubija, a ubijeni misli da je ubijen, obojica su u zabludi: jer on ne ubija niti se može ubiti.[22]

20. Manji od najmanjeg, veći od najvećeg, *ātman* boravi u srcu bića. Tko nema želja i tko se oslobodi bola, taj smirenjem osjetila[23] uvidi veličinu *ātmana*.

21. On stoji a stigne daleko, on leži a dopre svuda. Tko osim mene može spoznati tog boga[24] što uzbuđenje je i smirenost?

22. Kad spozna *ātman* što velik je prisutan posvuda, bestjelesan u tijelima, stabilan u nestabilnim stvarima, mudar čovjek više ne pati.

23. Ne doseže se ovaj *ātman* ni poukom, ni umovanjem, niti čestim slušanjem objave; samo koga on izabere, jedino taj ga može doseći, samo njemu ovaj *ātman* otkriva svoj pravi lik.[25]

24. Tko se ne kloni loša ophođenja, tko je nesmiren i nesabran, taj ga ne može doseći (ni) razumom.

25. I duhovnici i plemići njemu su samo hrana, a smrt je njemu samo začin. Pa tko da onda zna gdje je on?![26]

I, 3

1. Dvoje se napaja zaslugama u svijetu dobrih djela. Oboje je u skrovištu srca, u najvišim visinama. Znalci *brahmana* kao i oni što obdržavaju pet svetih vatri i oni što triput zapale vatru *nāciketa* zovu ih »svjetlo i sjena«.[27]

2. Neka uzmognemo ovladati ognjem *nāciketa* — tim mostom kojim prelaze žrtvovatelji, tim neuništivim najvišim *brahmanom* što neustrašiva je daleka obala za one što je žele prijeći.[28]

3. Shvati *ātman* kao gospodara kola, a tijelo kao kola sama. Shvati da je um vozač, a razum uzdama prispodobi.[29]

4. Kažu da osjetila su konji, a predmeti osjetila njihova pasišta. Mudri kažu da uživa onaj koji se združi s *ātmanom*, osjetilima i razumom.[30]

5. Tko nije razborit, a um mu je uvijek nesabran, njemu su osjetila neposlušna kao podivljali konji vozaču.

6. A tko je razborit i uvijek sabrana razuma, njega osjetila slušaju kao dobri konji vozača.[31]

7. Tko je nerazborit, bezuman i uvijek nečist, nikad ne doseže taj cilj, već ostaje u vječnom krugu rađanja i umiranja.

8. Tko je razborit, uman i uvijek čist[32], on doseže taj cilj otkuda se više ne vraća.

9. Čovjek komu je um vozač, a razum uzde, dolazi do kraja puta, do najvišeg koraka Višṇuova.[33]

10. Predmeti su iza osjetila, a razum iza predmeta; intelekt je iza razuma, a veliki *ātman* iza intelekta.[34]

11. Nepojavljeno[35] je iznad velikog *ātmana*, a *puruša* nad njim. Nad *purušom* više nema ničeg, on je cilj, on je najviši put.

12. Ovaj *ātman*, skriven u svim bićima, ne pojavljuje se svima. Spaze ga tek ljudi snažna uvida svojim finim, oštrim duhom.

13. Mudar nek' suzdrži govor u razumu (ili: govor i razum), a ovog nek' suzdrži u *ātmanu* što je znanje (ili: u *ātmanu* koji razumije). Znanje nek' suspregne u velikom *ātmanu*, a ovog u *ātmanu* koji je mir (ili: u smirenom *ātmanu*).[36]

14. Ustajte, probudite se; želja ispunjenih, spoznajte da put je taj kao oštar rub sječiva, nepremostiv, neprohodan. Tako kažu mudri.

15. Spoznavši to nečujno, nedodirljivo, bez oblika, neuništivo, bez okusa, bez mirisa, vječno, bez početka i bez kraja, iznad velikog[37], nepromjenljivo — čovjek izbjegne raljama smrti.

16. — Kad mudar čovjek čuje i prenese dalje tu drevnu priču o ognju *nāciketa* što Smrt je njemu objavi, onda njega veličaju u svijetu Brahme.[38]

17. — Tko s odanošću objavljuje tu najveću tajnu na skupu brâhmana ili za vrijeme žrtve *śrāddha*[39], taj za sebe pripravlja vječnost.

II, 1

1. — Samosvojni[40] je probio otvore (osjetila) prema van pa čovjek gleda van, a ne u sebe. Tek poneki mudar čovjek, žudeć besmrtnosti, okrene oči unutra i ugleda svoj *ātman* (sebe).

2. Nedorasli idu za vanjskim ugodama i tako padaju u zamku smrti koja uvijek vreba. A mudri, spoznavši besmrtnost, ne traže vječno ovdje među stvarima prolaznim.

3. Što preostaje ovdje u svijetu osim onoga čime čovjek zahvaća oblik, okus, miris, zvuk i ljubavni dodir? To je baš ono.[41]

4. Kad spozna veliki sveprisutni *ātman* kojim čovjek vidi i u snu i na javi, mudar više ne pati.

5. Tko zna da je na dohvat ruke ovaj *ātman*, gospodar prošlog i budućeg što uživa slast života i udahnjuje život, taj se više ne skriva. To je zaista ono.

6. Tko između bića ugleda njega što rodio se prije trapljenja i prije voda i stoji u skrovitosti srca (taj zaista vidi *brahman*). To je zaista ono.[42]

7. Aditi, božanstvene prirode[43] što nastaje kroz životni dah i stoji u skrovitosti srca, rođena iz bića — to je zaista ono.

8. Skriven između dva žrtvena trijesa kao zametak čuvan u majčinoj utrobi, sveznajući Oganj vrijedan je zaziva budnih koji prinose mu žrtvu — to je zaista ono.

9. Iz njega Sunce izlazi i u nj zalazi, na nj se naslanjaju svi bogovi, nitko njega ne može nadvisiti. To je zaista ono.

10. Što je ovdje, to je tamo; što je tamo, to je ovdje. Tko u tome vidi razliku, taj susreće smrt u smrti.[44]

11. Jedino umom to se može doseći[45]; nema ovdje nikakve razlike. Tko ovdje vidi razliku, taj ide iz smrti u smrt.

12. Unutar bića boravi Puruša veličine palca, gospodar prošlog i budućeg. Spoznavši ga, čovjek više ne preza ni pred čim.[46] To je zaista ono.

13. Puruša veličine palca je bljesak nezasjenjen dimom, gospodar prošlog i budućeg: on je isti danas, isti sutra. To je zaista ono.

14. Kao što se voda kad kiši na neravno tlo razlije između gora, tako onaj tko smotri predmete kao različite rasipa snage jureći za njima.

15. Kao što čista voda, kad se slije u čistu vodu, ostane i dalje nepomućena, takav, Gautamo, postane duh mudroga kad on spozna.[47]

II, 2

1. Tko priđe tvrđavi s jedanaest vrata, tvrđavi nerođenog čije se misli ne mrse, taj ne pati; zauzdavši je, on se, oslobođen, zaista oslobađa. To je zaista ono.[48]

2. On je labud što boravi u sjaju, vilenjak što živi u atmosferi, žrtvovatelj kod ognjišta, gost u domu. U čovjeku je, u najdubljoj zakletvi, u istini, u nebu; rođen je u vodi, rođen na zemlji, rođen u istini, rođen u kamenu; on je veliki poredak.[49]

3. On udah vodi gore, izdah baca dolje; svi bogovi odaju počast patuljku što sjedi u sredini.

4. Što ostane ovdje kad se onaj koji boravi u tijelu razdvoji i oslobodi tjelesnog ovoja?! To je zaista ono.

5. Smrtnik ne živi ni od udaha ni od izdaha, već od nečeg drugog što utočište je dahu.

6. Izložit ću sada tebi, Gautamo, vječno skriveno *brahman* i put kojim kroči *ātman* kad ga dohvati smrt.

7. Neki ulaze u maternicu da utjelove svoj duh. Drugi se pretvore u nepomične predmete u skladu sa svojim životom, u skladu sa svojim znanjem.

8. Taj Puruša što budan u usnulima oblikuje razne želje, to je ono sjajno, to je *brahman*, to se zove besmrtnost. U njemu su sadržani svi svjetovi i nitko baš njega ne nadvisi. To je zaista ono.

9. Kao što vatra, jedna jedina, kad uđe u svijet, poprimi oblik prema raznim likovima, tako i *ātman*, jedan jedini, što u svakom je stvoru, poprimi oblik prema raznim likovima, a ipak je izvan njih.

10. Kao što vjetar, jedan jedini, kad uđe u svijet, poprimi oblik prema raznim likovima, tako i *ātman* jedan jedini, što u svakom je stvoru, poprimi oblik prema raznim likovima, a ipak je izvan njih.

11. Kao što se Sunce, oko cijelog svijeta, ne pomrači od njemu vanjskih pogrešaka oka, tako se ni *ātman*, jedan jedini, što u svakom je stvoru, ne zamrlja jadom svijeta, već ostaje izvan njega.

12. Mudri koji vide *ātman* što u svakom je stvoru, tog vladara, jednog jedinog, što umnožuje svoj jedini oblik, što počiva u njihovu duhu, njihova je radost vječna, i nikoga više.

13. Vječan među nestalnome, svijest u razumnima, on, iako jedan, ispunjava želje mnogima. Mudri koji vide njega što počiva u duhu[50] dosežu vječni mir, i nitko više.

14. »To je ono«, tako mudri shvate neopisivu najveću radost, ali kako da znam s'ja li od sebe ili je tek odsjaj drugog?[51]

15. Ovdje ne s'ja Sunce, ni Mjesec ni zvijezde, ni ove munje, a kamoli ova zemaljska vatra. Kad to sja, sve zasja od njega, sve ovo zablješti od njegova svjetla.

II, 3

1. To je drevno drvo *aśvattha* s korijenjem u zraku, a s granama u zemlji;[52] to je ono sjajno, to je *brahman*, to se zove besmrtnim. U njemu su skupljeni svi svjetovi i nitko baš njega ne nadvisi. To je zaista ono.

2. Štogod postoji, čitav ovaj svemir,[53] pojavi se iz daha i kreće se u njemu. On je velik strah, uzdignuta munja. Tko ga spozna, postaje besmrtan.

3. Od straha pred njim vatra plamti, od straha pred njim Sunce sja. Od straha pred njim Indra, Vjetar i Smrt kao peta žure.

4. Ako ga čovjek ne može spoznati ovdje prije raspada tijela, utjelovi se u stvorenim svjetovima.

5. *(Brahman)* se ogleda u *ātmanu* kao u zrcalu, u svijetu predaka kao u snu, u svijetu nebeskih pjevača kao u vodi, u svijetu Brahme kao svjetlo i sjena.

6. Spoznavši odvojenost osjetila koja nastaju odvojeno, spoznavši njihovo buđenje, i njihov smiraj, mudar više ne tuguje.

7. Nad osjetilima je razum, a nad njim bit. Nad njom je veliki *ātman*, a nad njim je nepojavljena prvobit.[54]

8. A nad nepojavljenom prvobiti je *puruša* koji je bez oznake i koji sve prožima. Spoznavši ga, čovjek se oslobađa i doseže besmrtnost.

9. Njegov oblik nije nadohvat pogleda, nitko baš ne smotri ga okom. Srcem, mišlju, umom on se poima; tko to zna, postaje besmrtan.

10. Kažu da kad se umiri petoro osjetila[55] i s njima razum, i kad um *(buddhiḥ)* više nije u pokretu, to je onda najviša opstojnost.

11. Ta stalna sabranost osjetila naziva se *yogom*. Tada zabune više nema; *yoga* je zaista izvor i ugasnuće.[56]

12. Ni govorom ni razumom *(ātman)* se ne doseže, ni okom. Tek izrekom »On jest« može se spoznati.

13. »On jest«, tako se spoznaje, kao i postojanjem realnosti, na oba načina. »On jest«, kad tako se ponire u njega, prava mu priroda sine.

14. Kad srce se oslobodi svih želja sklupčanih u njemu, tada smrtnik postaje besmrtan i ovdje doseže *brahman*.

15. Kad se ovdje na zemlji rasijeku svi čvorovi srca, smrtnik postaje besmrtan — dotle seže učenje.

16. Stotinu i jedna žila je u srcu, a samo jedna od njih proteže se do tjemena. Dižući se njom čovjek postiže besmrtnost.[57]

17. Poput palca *puruša*, duh, boravi duboko u srcu svih bića. Njega treba mirno izvući iz tijela kao srž iz stabljike trske; njega treba spoznati, sjajnog, besmrtnog, da, njega treba spoznati, sjajnog, besmrtnog.

18. Tada je Naciketas, smotriv' znanje i sav nauk *yoge* kojim obdari ga smrt, dostigao *brahman*, postao bestrasan i besmrtan; a tako će i drugi koji poniru u sebe.

(Prev. Ž. V.)

Chāndogya

III, 1

(Učitelj Aruṇa)

1. Doista, ono je Sunce med[1] bogova. Nebo mu je poprijeko učvršćena trstika, strane svijeta su na njoj medeno saće, traci Sunca niti meda.

2. Zrake Sunca s istoka potječu iz istočnih ćelija saća. Stihovi ṛg-vedskih himni su pčele, Ṛg-veda je cvijet, a besmrtni sok u njemu, to su upravo himne.

3. One su usisale sok Ṛg-vede, a srž tog soka pretvori se u slavu, sjaj, osjećaj, snagu i okrepu.

4. Sve je to poteklo i slilo se oko Sunca. To upravo sačinjava rumenu boju Sunca.

III, 2

1. Zrake Sunca s juga potječu iz južnih ćelija saća. Stihovi yađur-vedskih himni su pčele, Yađur-veda je cvijet, a besmrtni sok u njemu, to su upravo himne.

2. One su usisale sok Yađur-vede, a srž tog soka pretvori se u slavu, sjaj, osjećaj, snagu i okrepu.

3. Sve je to poteklo i slilo se oko Sunca. To upravo sačinjava svijetlu boju Sunca.

III, 3

1. Zrake Sunca sa zapada potječu iz zapadnih ćelija saća. Stihovi sāma-vedskih himni su pčele, Sāma-veda je cvijet, a besmrtni sok u njemu, to su upravo himne.

2. One su usisale sok Sāma-vede, a srž tog soka pretvori se u slavu, sjaj, osjećaj, snagu i okrepu.

3. Sve je to poteklo i slilo se oko Sunca. To upravo sačinjava zagasitu boju Sunca.

III, 4

1. Zrake Sunca sa sjevera potječu iz sjevernih ćelija saća. Stihovi atharva-vedskih himni su pčele, Atharva-veda je cvijet, a besmrtni sok u njemu, to su upravo himne.

2. One su usisale sok Atharva-vede, a srž tog soka pretvori se u slavu, sjaj, osjećaj, snagu i okrepu.[2]

3. Sve je to poteklo i slilo se oko Sunca. To upravo sačinjava tamnu boju Sunca.

5. Zrake Sunca koje sjaju u visinu potječu iz gornjih ćelija saća. Tajne nauke Upanišadi su pčele, *brahman* je cvijet, a sok mu je besmrtnost.

2. One su usisale sok *brahmana*, a srž tog soka pretvori se u slavu, sjaj, osjećaj, snagu i okrepu.

3. Sve je to poteklo i slilo se oko Sunca. To je upravo ono što se vidi kao trepet u sredini Sunca.

III, 6—10 (Skraćeni tekst)

Od tih pet besmrtnih srži žive petovrsni bogovi:
Vasu, čija su usta vatrena (područje boga Agni),
Rudre, čija su usta munjevita (područje boga Indre),
Āditya, čija su usta vodena (područje boga kozmogonijskih voda Varuṇe),
Maruti, bogovi vjetra, čija su usta nektar *sôma*,
Sādhya, čija usta sačinjava Brahmā.

No, ti bogovi niti jedu niti piju. Oni se zadovoljavaju posmatranjem tih srži, povlače se u njihova obličja i iz njih ponovno zrače.

Isto tako i poznavaoci pojedinih *Veda* ulaze poslije smrti u odgovarajuće zrake svjetlosti, tu ostaju za vrijeme određenog dijela kozmičkog procesa, a zatim ponovno emaniraju, kao što pčele izlaze iz košnice.[3]

III, 11

1. (Dalje od toga, duh oslobođen spoznajom) pošto je dosegao zenit, više ne izlazi ni ne zalazi nego ostaje u središtu, u jednoti. Zato se kaže u himni:

2. »Tamo nije tako, i nikad nema ni izlaska ni zalaska.« O bogovi, dajte da spoznavši tu istinu nikada ne budem odvojen od *brahmana*.

3. Doista, za onoga ko to spozna nema ni izlaska ni zalaska. Dan postaje vječan onome ko tako spozna ovu Upanišad o *brahmanu.*

4. Tako je Brahmā, stvoritelj svijeta, govorio ocu stvorenja, Prađāpatiju, a Prađāpati prvom stvorenju Manuu, Manu svojim potomcima, a Aruṇa je tu istinu o *brahmanu* saopćio svom najstarijem sinu Uddālaki Āruṇiju.

5. Jer, otac može tu nauku o *brahmanu* saopćiti svom najstarijem sinu ili dostojnom učeniku,

6. ali nikome drugom. Sve i kad bi mu ponudio cijelu ovu zemlju okruženu morem, krcatu blagom, trebao bi da kaže: »Ovo je uistinu veće od toga, uistinu veće od toga«.

(Prev. Č. V.)

IV, 1

1. *Aum.* Bijaše jednom praunuk potomak Đanaśrute, pobožni darovatelj, širokogrudi davalac koji je pripravljao mnogo hrane; on posvuda imaše konake, misleći kako će svuda ljudi uzimati njegova jela.

2. Jedne noći divlje guske proletješe i jedna se drugoj ovako obrati: »Ho! Ho! Kratkovidi, kratkovidi[4]! Sjaj Đānaśrutija Pautrāyaṇe prostire se kao nebo. Ne prilazi mu, da te ne opeče«!

3. A druga joj onda odgovori: »Ko je taj o kojemu govoriš kao da je Raikva, čovjek s kolima[5]«? »A ko je taj Raikva, čovjek s kolima?[5]«

4. »Kao što potezu koji donosi više bodova pripadaju svi potezi s manje bodova, tako i njemu ide svako dobro koje bića počine. Onoga koji zna što on zna, ja tako nazivam.«

5. A Đānaśruti Pautrāyaṇa dočuje to i, ustavši, reče poslužitelju zaduženome za rezanje mesa: »Hej ti! Govoriš o meni kao Raikvi, čovjeku s kolima[5]. A ko li je taj Raikva«?

6. »Kao što potezu koji donosi više bodova pripadaju svi potezi s manje bodova, tako i njemu ide svako dobro koje bića počine. Onoga koji zna što on zna, ja tako nazivam.«

7. Poslužitelj zadužen za rezanje mesa potraži ali se vrati i reče da ga nije našao. A onaj će: »Zaboga! Pa valja ga tražiti gdje se traži brâhman«!

8. On priđe s poštovanjem čovjeku koji je pod taljigama češao svrab. Upita ga: »Jesi li ti Raikva s taljigama, gospodine«? »Jesam«, odgovori on. Poslužitelj se vrati i saopći: »Nađoh ga«.

IV, 2

1. Tada praunuk potomak Đānaśrute povede šesto krava, zlatnu ogrlicu i kola s mazgama, te ode Raikvi, kojemu reče:

2. »Raikva, evo šesto krava, zlatne ogrlice, kola s mazgama. Sada mi otkrij, gospodine, božanstvo koje poštuješ.«

3. A on mu odvrati: »Fuj, fuj šudro[6]! Zadrži sve skupa s govedima«. A onda Đānaśruti Pautrāyaṇa nanovo uze hiljadu krava, zlatnu ogrlicu, taljige s mazgama, i kćerku. Priđe mu i dade mu ih.

4. Kaže mu: »Raikva, evo hiljadu goveda, zlatne ogrlice, taljiga s mazgama, evo ti žene, evo ti sela u kojemu živiš. Sad me pouči, gospodine«.

5. Podigavši njeno lice, onaj odgovori: »Fuj, fuj, šudro, kakve stvari! Tà samo ovim licem mogao si me navesti da govorim«! To je selo koje se zove Raikva-parṇā, kod naroda Mahāvṛša, gdje se nastanio uz njega. I Raikva reče kralju:

IV, 3

1. »Zrak je, doista, upijač[7]; jer kada vatra ugasne, odlazi u zrak, kada sunce zađe, odlazi u zrak, kada mjesec zađe, odlazi u zrak.

2. Kada voda ishlapi, odlazi u zrak. Zrak ih odista sve upija. Toliko o božanskom[8].

3. A sada što se tiče sopstva[9]: uistinu dah je upijač. Kada spavamo, govor se povlači u dah, vid u dah, sluh u dah, razum u dah. Dah ih doista sve upija.

4. To su, doista, dva upijača: vjetar (zrak) među bogovima, a dah među vitalnim sposobnostima[10]«.

IV, 4

1. Satyakāma Đābāla se obrati svojoj majci Đabāli: »Poštovana! Htio bih postati brâhmanskim učenikom. Kakva li sam roda«?[11]

2. Ona mu odgovori: »Ja ne znam, mili, kojeg si roda. Dobila sam te kada sam u mladosti služila svuda i svakojako se ponašala, pa zato ne znam iz koje si porodice. Ja se zovem Đabālā a ti Satyakāma, pa se zovi Satyakāma Đabālin sin«.

3. On se uputi Hāridrumati Gautami i reče: »Htio bih postati brâhmanskim učenikom. Smijem li pristupiti, gospodine«?

4. Onaj ga upita: »Kojeg si roda, sinko«? A on odgovori: »To ne znam, gospodine. Kad sam pitao majku, ona mi je odgovorila da me je dobila kada je u mladosti služila svu-

da i svakojako se ponašala, pa zato ne zna iz koje sam porodice. I rekla mi je da je ona Đabālā, a ja Satyakāma. Tako sam ja Satyakāma Đābāla, poštovani«.

5. Učitelj mu odgovori: »Neko ko nije brâhman ne može tako zboriti. Gorivo donesi, dragi moj[12]. Primit ću te jer se nisi udaljio od istine«.

. . . .

IV, 15

1. Satyakāma Đābāla reče Upakosali[13]:

»Onaj čovjek[14] što se vidi u oku, to je *ātman*. To je neumiranje, to je neustrašivost, to je *brahman*. Tako i ako se kapne topljenog masla ili vode u njega[15], oni se slijevaju prema vani.

2. Ovo se zove *saṃyadvāma*[16] jer se sve prijatne stvari *(vāma)* spajaju *(/abhi/saṃyanti)* u njem. Sve se prijatne stvari sakupljaju u onoga koji ovako zna.

3. Zapravo on je također *vāmanī*[17] jer pribavlja *(nayati*[18]*)* sve prijatnosti. Ko ovako zna dovodi sve prijatnosti.

4. Zapravo on je također *bhāmanī*[19] jer on s'ja u svim svjetovima. Onaj koji ovako zna, sja *(bhāti)* u svim svjetovima.

5. A onda on, bez obzira izvode li mu posmrtne obrede ili ne[20], odlazi u oganj (lomače), iz ognja u dan, iz dana u petnaestodnevnicu rastućeg mjeseca, otuda u šest mjeseci sjeverne putanje (sunca), iz ovih mjeseca u godinu, iz godine u sunce, iz sunca u mjesec, iz mjeseca u munju. Tu je jedno neljudsko *(amānavaḥ)* stvorenje. On ga vodi *brahmanu*. Ovo je put bogova, put *brahmana*.[21] Oni koji njime kroče ne vraćaju se ovom ljudskom vrtlogu, ne vraćaju se«.

. . . .

V, 3

1. Śvetaketu Āruṇeya ode na skupštinu Pañcāla. I tada mu Pravāhaṇa Đaivali reče: »Mladiću, je li te tvoj otac poučio«? »Da, svakako, gospodine.«

2. »Znaš li kamo odavde bića odlaze?«[22] »Ne znam, gospodine.« »A znaš li kako se opet vraćaju?« »Ne, gospodine.« »Znaš li gdje se dva puta razilaze, staza bogova i staza predaka?« »Ne, gospodine.«

3. »Znaš li ti kako to da se onaj svijet (nikad) ne napuni?«[23] »Ne znam, gospodine.« »A znaš li kako kod pete ljevanice voda dobiva ljudski glas?«[24] »Zaista ne znam, gospodine.«

4. »Kako to da onda tvrdiš da si poučen? Kako može reći da je učen neko ko ne zna ove stvari?«
Očajan, on se vrati svome ocu i reče: »Govorio si da si me poučio, gospodine, a nisi me poučio!

5. Jedan pripadnik kšatrijskog roda postavio mi je pet pitanja, a ja nisam umio odgovoriti ni na jedno«. Otac će: »Ovako kako si mi ih prenio, sine, ja ne razumijem ni jedno od njih. Da sam ih znao, kako ti ne bih rekao«?

6. Onda Gautama[25] ode kralju, koji ga primi s dužnim poštovanjem[26]. Slijedećeg jutra on ode na skupštinu i kralj mu reče: »Poštovani Gautama, izaberi jedan poklon iz svijeta dobara«. Ali on odgovori: »Neka su ti ljudska dobra, O kralju. Reci mi ono što si govorio dečku«. I kralj se zbuni.

7. »Ostani ovdje duže«, naredi mu.[27] A onda mu reče: »Prema onome što si mi rekao, Gautama, ovo znanje prije tebe nikad nije stiglo do nekog brâhmana; i zato je vlast u svim svjetovima pripadala uvijek samo kšatrijama«.

. . . .

V, 9

Kralj reče:

1. »Tako u petoj ljevanici voda poprima ljudski glas. Embrion se, zavijen u opnu, nakon što je unutra odležao deset ili devet mjeseci, rađa.

2. Kad se rodio, živi onoliko dugo koliki mu je vijek. Kada umre, odnose ga na vatru otkuda je i došao, otkuda je nastao.

V, 10

1. Oni koji ovako znaju i oni koji se u šumi usredsređuju na vjeru kao tlapnju, oni ulaze u vatru, iz vatre u dan, iz dana u dva tjedna rastućeg mjeseca, otuda u šest mjeseci tokom kojih (sunce) ide sjevernom putanjom;

2. Otuda u godinu, iz godine u sunce, iz sunca u mjesec, iz mjeseca u munju. Tamo je ona neljudska ličnost. On ih vodi u *brahman*, to je put koji vodi bogovima.[28]

3. A oni koji u selu upražnjavaju žrtvu i darežljivost odlaze u dim, iz dima u noć, iz noći u mračnu polovicu mjeseca, iz mračne polovice mjeseca u šest mjeseci južne putanje (sunca). Oni ne stižu do godine.

4. Od tih šest mjeseci (oni odlaze) u svijet predaka, od svijeta predaka u eterični prostor *(ākāśam)*, iz eteričnog prostora u mjesec. On je kralj Soma, to je hrana bogova, njega bogovi jedu.[29]

5. Ostavši tu za sve vrijeme dok ima još ostataka (vlastitog djelovanja) oni se opet vraćaju, i to istim putem — u eterični prostor, iz eteričnog prostora u zrak (vjetar); ko je bio vjetar, postaje dim; ko je bio dim, postaje magla;

6. Ko je bio magla, postaje oblak; ko je bio oblak, stane kišiti. Tada se oni ovdje rađaju kao riža i ovas, trave i drveće, kao susam i povrće. Otuda je zaista teško izaći[30]: jer samo ako ga bilo ko pojede kao hranu i zatim prospe kao sjeme, razvija se on dalje.

7. A za one koji se ovdje dobro vladaju postoji nada da će dosegnuti dobru maternicu brâhmanke, kšatrijke ili vajšijke (koja će ih roditi); ali za one koji se ovdje nedostojno vladaju postoji vjerojatnost da će stići u rđavu maternicu kuje, ženskog vepra ili žene-*caṇḍāla*[31].

8. Ali ni na jednom od ovih puteva nema onih sićušnih bića koja se stalno nanovo vraćaju (u život). To je treće stanje ‚rodi se, umri'. Eto zašto se onaj svijet nikad ne napuni. Zato valja biti oprezan. O tome će ova kitica:

9. Zlatokradica, vinopija,
skrnavitelj postelje učitelja, ubojica brâhmana,
ta četvorica propadaju
kao i onaj što im je drug.

10. Ali onaj koji ovako zna ovih pet vatra, čak i ako se s njima druži, neukaljan je grijehom. Neukaljan, čist u pročišćenom svijetu — takvim postaje onaj koji ovako zna«.[32]

. . . .

V, 18

Aśvapati Kaikeya[33] im reče:

1. »Vi jedete (ograničenu) hranu kada razumijete *ātman* koji pripada svim ljudima[34] kao nešto odvojeno. Ali ko kao *ātman* koji pripada svim ljudima poštuje onoga koji je visok jedan pedalj, (ili/ali) neizmjeran, taj jede hranu u svim svjetovima, u svim bićima, u svim živim bićima;[35]

2. ovom *ātmanu* koji pripada svim ljudima rasplamsalo (nebo) je glava, sveoblično (sunce?) je oko, (vjetar) koji ide u raznim pravcima je dah, prostrani (prostor?) je tijelo, bogatstvo je mokraćni mjehur, zemlja su mu noge, oltar su mu grudi, žrtvena trava su mu dlake, domaćinska žrtvena vatra je njegovo srce, vatra u žrtvi za pretke mu je razum, a istočna žrtvena vatra, to su mu usta.«

VI, 1

1. *Aum.* Bijaše jednom Śvetaketu Āruṇeya. Otac mu reče: »Śvetaketu, posveti se brâhmanskom naukovanju. Doista, mili, u našoj porodici nema nikoga ko nije učio i ko bi bio brâhman samo po porijeklu«.

2. I tako se on inicirao u dvanaestoj godini i vratio kući u dvadeset i četvrtoj ponosan, uobražen, smatrajući se načitanim jer je proučio sve *Vede.*[36]

Otac mu onda reče: »Śvetaketu, budući da si sada ponosan, uobražen, da se smatraš načitanim, nisi li pitao za onu pouku

3. kojom nečuveno postaje čuveno, nezamislivo postaje zamislivo, nerazumljivo postaje razumljivo«?
»A kakva je to pouka, gospodine?«

4. »Kao što se, mili, po šaki gline može znati sve što je napravljeno od gline: pojedinačna stvar je samo ime nastalo iz govora a postoji[37] samo glina.

5. Kao što se, mili, po jednom bakrenom ukrasu može znati sve što je napravljeno iz bakra: pojedinačna stvar je samo ime nastalo iz govora, a postoji samo bakar.

6. Kao što se, mili, po jednim makazicama za nokte može znati sve što je napravljeno iz gvožđa: pojedinačna stvar je samo ime nastalo iz govora, a postoji samo gvožđe. Takva je, mili, ta pouka.«

7. »Sigurno poštovani (učitelji) to nisu znali, jer da su znali, zašto mi ne bi rekli? Ali zato mi ti reci, poštovani.«
»U redu, mili«, odgovori on.

VI, 2

1. »Mili, samo biće *(sat)* je ovo[38] bilo na početku, jedno, bez drugoga. A o tome neki kažu: samo nebiće *(asat)* je ovo bilo u početku, jedno, bez drugoga, i iz tog nebića da se rodilo biće.

2. Ali otkud je, mili, moglo tako biti?« — reče on. »Kako bi se iz nebića rodilo biće, mili? Upravo samo biće bilo je ovo na početku, jedno, bez drugoga.

3. Ono pomisli: ja bih se umnožio, ja bih se reproducirao. I proizvede žar[39]. Žar pomisli: ja bih se umnožio, ja bih se reproducirao. I proizvede vodu. Stoga, kadgod se neko žesti (žalosti, *śocati)* ili znoji, iz žara nastaje upravo voda.

4. Te vode pomisle: mi bismo se umnožile, mi bismo se reproducirale. I izlučiše hranu. Zato kadgod pada kiša, hrane je u izobilju. Jelo koje služi za ishranu nastaje upravo iz vode.«

. . . .

VI, 5

1. »Pojedena se hrana trostruko dijeli: što je njen najgrublji dio pretvara se u izmetine, što je srednji u meso, što je najtananiji u razum.

2. Popivena se voda trostruko dijeli: što joj je najgrublji dio — pretvara se u mokraću, što je srednji — u krv, što je najtananiji — u dah.

3. Apsorbirani žar se trostruko dijeli: što mu je najgrublji dio — pretvara se u kosti, što je srednji — u moždinu, što je najtananiji — u govor.

4. Tako se, mili moj, razum sastoji od hrane, dah od vode, a govor od žara. »Dalje me, gospodine, pouči«. »U redu, mili«, odgovori on.

. . . .

VI, 7

1. »Čovjek se, mili moj, sastoji od šesnaest dijelova. Petnaest dana nemoj jesti, a pij vode po želji. Dah se sastoji od vode, on neće biti odsječen onome koji pije.«

2. I on petnaest dana nije jeo. A onda mu priđe i upita: »Što da recitiram, gospodine«? »*Ṛg* — himne, *yađur* — formule i *sāma* — napjeve.« (Śvetaketu) odgovori: »Ne padaju mi na pamet, gospodine«.

3. On mu kaza: »Kao što bi, mili moj, od velikog plamtećeg ognja ostao samo ugarak velik kao svitac koji se kasnije ne bi više mnogo razgarao, isto, dragi, od tvojih je šesnaest dijelova ostao samo jedan kojim se ne sjećaš *Veda*. Jedi, a zatim ćeš nastaviti da od mene razabireš«.

4. On se najede, i pristupi ocu. Štogod ga je pitao, na sve je mogao odgovoriti.[40]

5. Tad' mu (otac) reče: »Mili moj, to je kao da se jedini preostali ugarak veličine svica iz velike rasplamsale vatre oživi time što će ga se pokriti slamom. Njime bi se vatra kasnije jako razbuktala.

6. Isto tako je, mili, od tvojih šesnaest dijelova bio ostao samo jedan, a taj je, obnovljen jelom, planuo i njime si se sjetio *Veda*. Jer razum je doista sastavljen od hrane[40], mili, dah od vode, riječ od žara«.
To je ono što je od njega razabrao.

. . . .

VI, 9

1. »Kao što pčele prave med skupljajući sokove s različitog drveća i koje u jedan okus stapaju,

2. a kao što ti sokovi nemaju sposobnost razlikovanja kao ‚ja sam sok ovog ili onog drveta', upravo isto tako, mili, sva ova stvorenja, kada su jednom dostigla biće[41] — nisu svjesna da su u njemu.

3. Štogod su bila na ovoj zemlji — tigar, lav, vuk, vepar, crv, leptir, mušica ili komarac — ona opstaju kao to *(tat)*[42].

4. Ono što je ova tanana bit, sav je svijet od nje, to je istina,[43] to je *ātman*, to si ti, Śvetaketu!« »Pouči me dalje, gospodine.« »U redu, mili«, odgovori on.

. . . .

VI, 15

1. »Mili, rođaci se okupljaju oko bolesnog čovjeka i ispituju ga: ‚Prepoznaješ li mene, prepoznaješ li mene'? Dok se njegov glas nije povukao u razum, a razum u dah, a dah u žar, a žar u najviše božanstvo[44], on (ih) prepoznaje.

2. A kad se njegov glas povuče u razum, razum u žar, a žar u najviše božanstvo, onda (ih) ne prepoznaje.

3. Ono što je ova tananost, to je sopstvo cijelog ovog svijeta, to je istina, to je *ātman*, to si ti[45], Śvetaketu.«

(Prev. R. I.)

VII, 1

1. »Pouči me, gospodine«, ovim riječima dođe Nārada Sanatkumāri. Ovaj mu odgovori: »Dođi k meni s onim što znaš, a ja ću ti reći više od toga«.

2. Nārada će: »Gospodine, ja znam Ṛg-vedu, Sāma-vedu, Yađur-vedu, Atharvaṇu kao četvrtu *Vedu*, legende i *purāṇe* kao petu, *vedu veda* (gramatiku), nauku o žrtvenim obredima za očeve, matematiku, nauku o znamenju, kronologiju, logiku, nauku o upravljanju, nauku o bogovima, nauku o *brahmanu*, nauku o demonima, nauku o ratovanju, nauku o zvijezdama, nauku o zmijama i lijepe umjetnosti. To ja, gospodine, znam«.

3. »Ja sam kao onaj koji poznaje čarobne izreke, ali ne zna *ātman*. Čuo sam od onih koji su poput tebe, gospodine, da onaj koji zna *ātman* nadilazi patnju. A ja sam taj koji pati. Pomozi mi, gospodine, da pređem s onu stranu patnje.« On mu odgovori: »Sve ovo što si naučio samo je ime«.

4. »Ime *(nāma)* je Ṛg-veda, Sāma-veda, Yađur-veda, Atharvaṇa kao četvrta *Veda*, legende i *purāṇe* kao peta, *veda veda* (gramatika), nauka o žrtvenim obredima za očeve, ma-

tematika, nauka o znamenju, kronologija, logika, nauka o upravljanju, nauka o bogovima, nauka o *brahmanu*, nauka o demonima, nauka o ratovanju, nauka o zvijezdama, nauka o zmijama i lijepe umjetnosti. To je samo ime. Ime slavi.«

5. »Onaj koji slavi: ‚Ime je *brahman*', — koliko daleko dopire ime, toliko postaje slobodan onaj koji slavi ime kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad imena?« »Postoji nešto iznad imena.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 2

1. »Riječ *(vāc)* je iznad imena. Riječ čini znanim Ṛg-vedu, Sāma-vedu, Yađur-vedu, Atharvaṇu kao četvrtu *Vedu*, *vedu veda* (gramatiku), nauku o žrtvenim obredima za očeve, matematiku, nauku o znamenju, kronologiju, logiku, nauku o upravljanju, nauku o bogovima, nauku o *brahmanu*, nauku o demonima, nauku o ratovanju, nauku o zvijezdama, nauku o zmijama, i lijepe umjetnosti, isto kao i nebo i zemlju, zrak i prostor, vode i žar, bogove i ljude, stoku i ptice, travu i drveće, životinje zajedno s crvima, mušice i mrave, zakon i bezakonje, istinu i neistinu, dobro i zlo, prijatno i neprijatno. Kada riječ ne bi postojala ne bi se zakon i bezakonje znali, ni istina ni neistina, ni dobro ni zlo, ni prijatno ni neprijatno. Upravo riječ čini sve ovo znanim. Riječ slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Riječ je *brahman*', — koliko daleko dopire riječ, toliko postaje slobodan onaj koji slavi riječ kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad riječi?« »Postoji«. »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 3

1. »Razum *(manas)* je iznad riječi. Kao što šaka obuhvaća dva *amalaka*, ili dva *kola* ili dva ploda *akša*, tako i razum obuhvaća riječ i ime. Kada čovjek razumom naumi: ‚Želim da naučim obredne izreke', tada ih i nauči; ‚Želim da vršim obredna djela', tada ih i vrši; ‚Želio bih sinove i goveda', tada ih i poželi; ‚Želio bih ovaj i onaj svijet', tada ih i poželi. Jer razum je *ātman*, razum je svijet, razum je *brahman*. Razum slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Razum je *brahman*', — koliko daleko dopire razum, toliko postaje slobodan onaj koji slavi razum kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad razuma?« »Postoji«. »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 4

1. »Volja *(saṃkalpaḥ)*[46] je iznad razuma. Kada postoji volja, tada čovjek mnije, tada izgovara riječ, tada je izražava kao ime. Ime obuhvaća obredne izreke, a obredne izreke djela.«

2. »Oni imaju volju kao svoje ishodište, imaju volju kao svoj *ātman*, na volju se oslanjaju. Nebo i zemlja su stvoreni kroz volju, zrak i prostor su stvoreni kroz volju, voda i žar su stvoreni kroz volju. Po njihovoj volji je stvorena kiša, kroz volju kiše je stvorena hrana, kroz volju hrane su stvoreni životni dahovi, kroz volju životnih dahova su stvorene *mantre*, kroz volju *mantra* su stvorena obredna djela, kroz volju obrednih djela je stvoren svijet, kroz volju svijeta je sve ovo stvoreno. Eto to je volja. Volju slavi.«

3. »Onaj koji slavi: ‚Volja je *brahman*', taj dosiže svjetove volje; i sâm čvrst, čvrste svjetove, i sâm postojan, postojane svjetove, i sâm nepokolebljiv, nepokolebljive svjetove. Koliko daleko dopire volja, toliko postaje slobodan onaj koji slavi volju kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad volje?« »Postoji«. »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 5

1. »Misao *(cittam)* je iznad volje[47]. Kada čovjek misli, tada stvara volju, tada mnije, tada izgovara riječ i tada je izražava kao ime. Ime obuhvaća obredne izreke, a obredne izreke djela.«

2. »Oni imaju misao kao svoje ishodište, imaju misao kao svoj *ātman*, na misao se oslanjaju. Zato za čovjeka koji mnogo zna, ali nema misao kažu: ‚On je niko', što god znao. Jer ako zna, on ne može biti bez misli'. Nasuprot tome, čovjeka koji malo zna, ali ima misao, ljudi žele čuti. Jer misao je ishodište svega ovoga, misao je *ātman*, misao je oslonac. Misao slavi.«

3. »Onaj koji slavi: ‚Misao je *brahman*', taj dosiže svjetove misli; i sâm čvrst, čvrste svjetove, i sâm postojan, postojane svjetove, i sâm nepokolebljiv, nepokolebljive svjetove. Koliko daleko dopire misao toliko postaje slobodan onaj koji slavi misao kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad misli?« »Postoji nešto iznad misli.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 6

1. »Kontemplacija *(dhyānam)* je iznad misli. Zemlja kao da kontemplira, prostor kao da kontemplira, nebo kao da kontemplira, vode kao da kontempliraju, ljudi i bogovi

kao da kontempliraju. Zato ko god među ljudima dosegne veličinu, taj dobija udio u kontempaciji. Sitni ljudi su svadljivci, brbljivci i klevetnici. Oni pak koji su izvrsni dobijaju udio u kontemplaciji. Kontemplaciju slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚kontemplacija je *brahman'*, — koliko daleko dopire kontemplacija, toliko postaje slobodan onaj koji slavi kontemplaciju kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad kontemplacije?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 7

1. »Spoznaja *(viđñānam)*[48] je iznad kontemplacije. Spoznajom se Ṛg-veda spoznaje, Sāma-veda, Yađur-veda, Atharvaṇa kao četvrta *Veda*, legende i *purāṇe* kao peta, *veda védâ* (gramatika), nauka o žrtvenim obredima za očeve, matematika, nauka o znamenju, kronologija, logika, nauka o upravljanju, nauka o bogovima, nauka o *brahmanu*, nauka o demonima, nauka o ratovanju, nauka o zvijezdama, nauka o zmijama, lijepe umjetnosti, nebo i zemlja, zrak i prostor, vode i žar, bogovi i ljudi, stoka i ptice, trava i drveće, životinje zajedno sa crvima, mušice i mravi, zakon i bezakonje, istina i neistina, dobro i zlo, prijatno i neprijatno, hrana i piće, ovaj svijet i onaj. Samo spoznajom se spoznaje. Spoznaju slavi.«[48]

2. »Onaj koji slavi: ‚Spoznaja je *brahman'*, dosiže svijet spoznaje i znanja. Koliko daleko dopire spoznaja, toliko postaje slobodan onaj koji slavi spoznaju kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad spoznaje?«[49] »Postoji nešto iznad spoznaje.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 8

1. »Snaga *(balam)* je iznad spoznaje. Snažan čovjek čini da stotine onih koji imaju spoznaju[48] drhte. Kada je čovjek jak, tad' postaje onaj koji se ističe. Kad se ističe, postaje onaj koji služi. Služeći, on prianja uz učitelja, prionuvši uz učitelja postaje vidjelac, postaje slušač, postaje mislilac, postaje probuđeni, postaje djelatelj, postaje znalac. Kroz snagu zemlja opstoji, kroz snagu prostor, nebo, planine, ljudi i bogovi, stoka i ptice, trava i drveće, životinje zajedno sa crvima, mušice i mravi opstoje. Kroz snagu svijet opstoji. Snagu slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Snaga je *brahman'* — koliko daleko dopire snaga, toliko postaje slobodan onaj koji slavi snagu kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad snage?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 9

1. »Hrana *(annam)* je iznad snage. Kada čovjek ne jede deset dana, pa čak ako i ostane živ, tada postane ne-vidjelac, ne-slušač, ne-mislilac, ne-probuđeni, ne-djelatelj, ne-znalac. A kada jede postaje vidjelac, postaje slušatelj, postaje mislilac, postaje probuđeni, postaje djelatelj, postaje znalac. Hranu slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Hrana je *brahman'*, taj dosiže svijet hrane i pića. Koliko daleko dopire hrana, toliko postaje slobodan onaj koji slavi hranu kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad hrane?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 10

1. »Voda *(āpas)* je iznad hrane. Kada nema obilne kiše, živa bića venu misleći: ‚Hrana će biti oskudna'. A kada padne obilna kiša, živa bića se raduju misleći: ‚Hrane će biti u obilju'. Upravo je voda ta koja poprima obličje ovog što je zemlja, što je prostor, što je nebo, što su planine, što su bogovi i ljudi, što je stoka i ptice, trava i drveće, životinje zajedno sa crvima, mušice i mravi. Svi ovi oblici sama su voda. Vodu slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Voda je *brahman'*, taj ispunjava sve svoje želje i postaje zadovoljan. Koliko daleko dopire voda, toliko postaje slobodan onaj koji slavi vodu kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad vode?« »Postoji nešto iznad vode.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 11

1. »Žar *(teđas)* je iznad vode. Proževši zrak on zagrijava prostor. Tada ljudi govore: ‚Toplo je. Vrućina je. Sigurno će kiša. Žar prvo ukazuje na to, a onda stvara vodu. A tada, sijevajući munjama uzduž i poprijeko nebom, gromovi odjeknu. Zato ljudi kažu: ‚Sijeva. Grmi. Sigurno će kiša'. Žar prvo ukazuje na to, a onda stvara vodu. Žar slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Žar je *brahman'*, taj i sam blistav i sjajan dosiže blistave i sjajne svjetove slobodne od tame. Koliko daleko dopire žar, toliko postaje slobodan onaj koji slavi žar kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad žara?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 12

1. »Prostor *(ākāśaḥ)*[50] je iznad žara. Jer u prostoru prebivaju sunce i mjesec, svjetlost, zvijezde i oganj. Kroz prostor čovjek doziva, kroz prostor čuje, kroz prostor odgovara.

U prostoru se raduje, u prostoru tuguje. U prostoru se rađa i u prostoru se preporađa. Prostor slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Prostor je *brahman*', taj dosiže prostrane, blistave, bezgranične svjetove koji se daleko prostiru. Koliko daleko dopire prostor, toliko postaje slobodan onaj koji slavi prostor kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad prostora?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 13

1. »Pamćenje *(smaraḥ)* je iznad prostora. Ako se skupi mnoštvo koje nema pamćenja, ono neće čuti, neće mnijeti, neće spoznavati. Ali ako može pamtiti tada će čuti, tada će mnijeti, tada će spoznavati. Kroz pamćenje čovjek sinove spoznaje, kroz pamćenje životinje spoznaje. Pamćenje slavi«.

2. »Onaj koji slavi: ‚Pamćenje je *brahman*' — koliko daleko dopire pamćenje, toliko postaje slobodan onaj koji slavi pamćenje kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad pamćenja?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 14

1. »Nada *(āśā)* je iznad pamćenja. Rasplamsano nadom pamćenje pamti obredne izreke. Potaknut nadom čovjek vrši obredna djela, želi sinove i goveda, želi ovaj i onaj svijet. Nadu slavi.«

2. »Onaj koji slavi: ‚Nada je *brahman*', taj kroz nadu ispunjava sve svoje želje i njegove molbe nisu uzaludne. Koliko daleko dopire nada, toliko postaje slobodan onaj koji slavi nadu kao *brahman*.« »Postoji li nešto iznad nade?« »Postoji.« »Kaži mi to, gospodine.«

VII, 15

1. »Životni dah *(prāṇaḥ)* je iznad nade. Kao što su sve žbice vezane za središte kotača, tako je i sve vezano za životni dah. Život traje kroz životni dah. Životni dah daje život, on daje život živim bićima. Životni dah je otac, životni dah je mati, životni dah je sestra, životni dah je brat, životni dah je učitelj, životni dah je brâhman.

2. »Kada čovjek oštro odgovori ocu, majci, bratu, sestri, učitelju ili brâhmanu, tada ljudi kažu: ‚Ti si ubojica oca, ti si ubojica majke, ti si ubojica brata, ti si ubojica sestre, ti si ubojica učitelja, ti si ubojica brâhmana'.«

3. »Ali kada on, one koje je životni dah napustio, gurne žaračem i sagori na lomači svaki njihov djelić, tada ljudi neće reći za njega: ‚ti si ubojica oca', niti ‚ti si ubojica majke', niti ‚ti si ubojica brata', niti ‚ti si ubojica sestre', niti ‚ti si ubojica učitelja', niti ‚ti si ubojica brâhmana'.«

4. »Jer životni dah je sve ovo. Onaj ko uvidi tako, ko mnije tako, ko spoznaje tako postaje izvrstan govornik. I ako mu kažu: ‚Ti si izvrstan govornik', on može reći: ‚Ja sam izvrstan govornik'. On to ne treba poreći.«

VII, 16

1. »A onaj govori izvrsno ko govori izvrsno sa istinom.«[51] »Ja ću biti taj koji će govoriti izvrsno pomoću istine.« »Ali treba željeti spoznati istinu.« »Gospodine, ja želim spoznati istinu.«

VII, 17

1. »Kada se razaznaje, tada se govori istina. Onaj ko ne razaznaje taj ne govori istinu. Samo onaj ko razaznaje govori istinu. Ali treba željeti spoznati razaznavanje.« »Gospodine, ja želim spoznati razaznavanje.«

VII, 18

1. »Kada se mnije, tada se razaznaje. Bez mnijenja se ne razaznaje. Tek kada se mnije onda se razaznaje. Ali treba željeti spoznati misao.« »Gospodine, ja želim spoznati misao.«

VII, 19

1. »Kada postoji vjera, tada se mnije. Onaj ko nema vjere, taj ne mnije. Samo onaj ko ima vjeru mnije. Ali treba željeti spoznati vjeru.« »Gospodine, ja želim spoznati vjeru.«

VII, 20

1. »Kada je čovjek postojan, tada ima vjeru. Onaj ko nije postojan taj nema vjere. Samo ko je postojan ima vjeru. Ali treba željeti spoznati postojanost.« »Gospodine, ja želim spoznati postojanost.«

VII, 21

1. »Kada čovjek djeluje, tada je postojan. Ako ne djeluje nije postojan. Samo kada djeluje čovjek je postojan. Ali treba željeti spoznati djelatnost.« »Gospodine, ja želim spoznati djelatnost.«

VII, 22

1. »Kada čovjek dosegne sreću, tada djeluje. Ne dosegavši sreću, on ne djeluje. Samo kad dosegne sreću on djeluje. Ali treba željeti spoznati sreću.« »Gospodine, ja želim spoznati sreću.«

VII, 23

1. »Sreća je beskraj. Nema sreće u malom (konačnom). Samo beskraj je sreća. Ali treba željeti spoznati beskraj.« »Gospodine, ja želim spoznati beskraj.«

VII, 24

1. »Tamo gdje čovjek ne vidi ništa drugo, ne čuje ništa drugo, ne spoznaje ništa drugo, to je beskraj. A tamo gdje vidi nešto drugo, gdje čuje nešto drugo, gdje spoznaje nešto drugo, to je konačnost. Ono što je beskrajno, to je besmrtno, a ono što je konačno to je smrtno.« »Na što se beskraj oslanja, gospodine?« »Na vlastitu veličinu, ili čak ni na veličinu.«

2. »Ovdje na zemlji, ljudi nazivaju goveda i konje, slonove i zlato, robove i žene, polja i kuće veličinom. Ja ne govorim tako, ja ne govorim tako«, reče on, »jer u tom slučaju jedna stvar je utemeljena na drugoj.«

VII, 25

1. »A beskraj je dolje, on je gore. On je zapadno, on je istočno, on je južno, on je sjeverno. On je cijeli ovaj svijet A sada pouka u odnosu na jastvo *(ahaṃ-kāraḥ)*. Ja sam dolje, ja sam gore, ja sam zapadno, ja sam istočno, ja sam južno, ja sam sjeverno. Ja sam cijeli ovaj svijet.«

2. »A sada pouka u odnosu na *ātman*. *Ātman* je dolje, *ātman* je gore. *Ātman* je zapadno, *ātman* je istočno, *ātman* je južno, *ātman* je sjeverno. *Ātman* je cijeli ovaj svijet. Onaj ko uviđa tako, ko mnije tako, ko spoznaje tako, onaj čiji je užitak *ātman*, čije je veselje *ātman*, ko se sljubi s *ātmanom*, čija je naslada *ātman*, taj postaje svoj vlastiti gospodar. A koji misle drugačije, oni imaju druge za vladara. Oni žive u prolaznom svijetu i ni u jednom svijetu nisu slobodni.«

VII, 26

1. »Za onog ko vidi, ko mnije tako, ko spoznaje tako životni dah izvire iz *ātmana*, nada iz *ātmana*, pamćenje iz *ātmana*, prostor iz *ātmana*, žar iz *ātmana*, voda iz *ātmana*, pojavljivanje i nestanak iz *ātmana*, hrana iz *ātmana*, snaga iz *ātmana*, razaznavanje iz *ātmana*, kontemplacija iz *ātmana*, volja iz *ātmana*, misao iz *ātmana*, razum iz *ātmana*, riječ iz *ātmana*, ime iz *ātmana*, obredne izreke iz *ātmana*, obredna djela iz *ātmana*, cijeli ovaj svijet iz *ātmana*.«

2. O tome su stihovi:

Vidjelac smrt ne vidi,
ni bolest ni patnju.
Sve vidjelac vidi,
sve dosiže cjelovito.

On *(ātman)* jednostruk, postaje trostruk, postaje peterostruk, sedmerostruk, deveterostruk. I opet, on je nazvan jedanaesterostruk, sto i jedanaesterostruk, dvadeset-tisućostruk. Kada je hrana čista, priroda je čista. Kad je priroda čista, predaja *(smṛtiḥ)* je čvrsta. Kad se poluči predaja razrješuju se svi čvorovi. Takvome koji je skinuo ljagu poštovani Sanatkumāra pokazuje drugu obalu tame. Njega ljudi nazivaju Skanda, da njega ljudi nazivaju Skanda.«

(Prev. D. Z.)

VIII, 1[52]

. . . .

4. »Ako mu prigovore: ako se u ovoj tvrđavi *brahmana*[53] nalazi sve što jest, sva bića i sve želje, šta onda ostaje kada je stiže bolest ili kada umire?,

5. neka odgovori: on[54] ne stari sa starošću, nije pogođen udarcem. To je istinska tvrđava *brahmana*. U njoj su želje sadržane. To je *ātman* bez grijeha, bez starosti, bez smrti, bez tuge, nepodložan gladi i žeđi, čija je želja istinita (realna), čija je pomisao *(saṃkalpaḥ)* istinita. Kao što se ovdje bića vladaju kako im je zapovijeđeno, i kojem bilo cilju da teže — bilo da se radi o nekoj pokrajini ili tek dijelu polja — samo njemu se predaju.

6. Kao što ovdje propada onaj svijet što je postignut djelovanjem, tako tamo propada onaj svijet što je postignut zaslugom (žrtve). Oni koji odavde odlaze a da nisu našli *ātman* ni one prave želje, njih u svim svjetovima čeka život suprotan njihovoj želji. Ali oni koji odavde odlaze a da su spoznali *ātman* i one prave želje — oni se u svim svjetovima mogu kretati kako žele.

VIII, 2

1. Ako poželi svijet otaca — od same njegove pomisli[55] oci mu se predstavljaju *(samuttiṣṭhanti)*. Pošto je dostigao svijet otaca, on je sretan.

2. A ako poželi svijet majki[56], od same mu se njegove pomisli majke predstavljaju. Pošto je dostigao svijet majki, on je sretan.

3. Zatim, ako poželi svijet braće, od same njegove pomisli braća mu se predstavljaju. Pošto je dostigao svijet braće, on je sretan.

4. Zatim, ako poželi svijet sestara, sestre mu se predstavljaju od same njegove pomisli. Pošto je dostigao svijet sestara, on je sretan.

5. Zatim, ako poželi svijet prijatelja, od same mu se njegove pomisli prijatelji predstavljaju. Pošto je dostigao svijet prijatelja, on je sretan.

6. Zatim, ako poželi svijet mirisa i cvjetnih vijenaca, od same mu njegove pomisli mirisi i cvjetni vijenci iskrsavaju *(samuttiṣṭhataḥ)*. Pošto je dostigao svijet mirisa i cvjetnih vijenaca, on je sretan.

7. Zatim, ako poželi svijet jela i pića, od same mu njegove pomisli jelo i piće iskrsavaju. Pošto je dostigao svijet jela i pića, on je sretan.

8. Zatim, ako poželi svijet muzike i pjesme, od same njegove pomisli muzika i pjesma mu iskrsavaju. Pošto je dostigao svijet muzike i pjesme, on je sretan.

9. Zatim, ako poželi svijet žena[57], na samu mu se njegovu pomisao žene predstavljaju. Dostigavši svijet žena, on je sretan.

10. Bilo kojem cilju da žudi, bez obzira kakva mu je želja, od same mu se njegove pomisli ona ispunjava, i on je zato sretan.

VIII, 3

1. Istinite[58] su želje zastrte neistinitim. Iako su istinite, neistina[59] ih zastire. Doista, bilo ko da umre, ovdje ga se više ne može vidjeti.

2. Ipak, kako one (rođake) koji su ovdje živi tako i preminule kao i drugo što želi a ne dostiže, sve to nalazi ako ode tamo[60]; jer tamo[61] su istinite želje zastrte neistinitim. Kao što oni koji ne poznaju polje ne nalaze sakriveno blago zlata čak ni ako stalno nanovo preko njega hodaju, isto tako sva bića iz dana u dan nailaze na svijet *brahmana* ali ga ne prepoznaju jer ih u tome sprečava neistina.

3. Zapravo, taj je *ātman* u srcu[62], a njegovo je etimološko objašnjenje *(niruktam)* slijedeće: *hṛdy ayam*[63], a otuda *hṛdayam.*[64] Onaj ko ovako zna svakodnevno odlazi na nebeski svijet.

4. A spokojstvo koje se uzdiže iz njegova tijela *(śarīrāt)* i, postigavši najviši sjaj, pokazuje se u vlastitom liku, to je taj *ātman*«, reče on. »To je neumrlost, neustrašivost, to je *brahman*. *Brahman* se zove istinom[65].

5. Doista, tri su sloga u *sat-ti-yam*. *Sat* (biće) je neumrlost, *ti* je ono što je smrtno, a ono *yam* vezuje oboje, i zato je *yam*. Onaj ko ovako zna dan za danom stiže na nebeski svijet.«

(Prev. R. I.)

Bṛhadāraṇyaka

I, 1

1. *Aum.* Zora je doista glava žrtvenog konja, sunce oko, vjetar dah, otvorena usta oganj *vaiśvānara*, a godina je biće žrtvenog konja. Nebesa su njegova leđa, međuprostor trbuh, zemlja kopito, strane svijeta bokovi, međustrane rebra, godišnja doba udovi, mjeseci i polumjeseci zglobovi, dani i noći noge. Zvijezde su kosti, oblaci meso, hrana u utrobi pijesak, rijeke žile, jetra i pluća planine, trava i drveće dlaka. Izlazeće sunce je njegova prednja strana, a zalazeće stražnja. Kad zarza munje sijevaju, kad se stresa grmi, kad mokri kiša pada. A njegov glas, to je doista glas![1]

2. Dan uistinu iskrsnu, kao posuda *mahiman*[2] postavljena ispred konja. Njegovo porijeklo je u istočnom moru. Noć iskrsnu kao posuda *mahiman* postavljena iza njega. Njeno porijeklo je u zapadnom moru. Ovo dvoje se rađa s obje strane konja kao dvije žrtvene posude *mahiman*. Postavši hat vodio je bogove, kao pastuh vodio je *gandharve*, kao trkač demone, a kao konj ljude. More je njegov srodnik, more je njegov izvor.

I, 2

1. Ovdje u početku ničeg nije bilo. Smrću bijaše ovaj svijet pokriven, ili glađu, jer glad je smrt *(mṛtyuḥ)*. Tad *mṛtyu* stvori misao: »Bit ću onaj koji ima *ātman*[3]«. I pokrenu se slaveći. Od njega koji je slavio postale su vode. »Doista, voda[4] je nastala dok sam slavio[5].« Zato je ona bit žrtvene vatre *arka*. Voda (ili sreća) pristiže upravo onome ko tako zna: »Ona je bit žrtvene vatre *arka*.«[6]

2. *Arka* je doista voda. To što bijaše pjena vode to je postalo čvrsto, to je postalo zemlja. Na njoj se Mṛtyu[7] naprezao. Bit žara njega koji se naprezao i trapio premetnu se u vatru.

3. Razdijelio se u tri dijela: sunce je jedna trećina, zrak jedna trećina, vatra jedna trećina. On je i životni dah koji je podijeljen u tri dijela. Njegova glava je istočni pravac, a ruke su mu dva međupravca. Njegov rep je zapadni pravac, a bedra su mu međupravci. Rebra su mu jug i sjever. Leđa su nebo, trbuh međuprostor, prsa zemlja. On stoji čvrsto u vodi. Ko tako zna, stoji čvrsto bilo gdje da ide.[8]

4. On poželi: »Neka se rodi moje drugo sopstvo (*ātman*)«. On, glad ili smrt, spoji se s riječju[9] u ljubavnom zagrljaju posredstvom misli. To što bijaše sjeme to postade godina. Jer prije nije bilo godine. Gajio ga je tako dugo koliko traje godina i nakon toga ga je odaslao. Tada je zinuo da proguta ovo što se tek bilo rodilo, a sjeme je načinilo: »*bhāṇ*«. To postade riječ.

5. On pomisli: »Ako ga ubijem, načinit ću veoma malo hrane«. Ovim riječima odaslao je od sebe sve što god je ovdje: strofe, prozne izreke, napjeve, metre, žrtve, ljude i životinje. Sve što je emanirao odlučio je pojesti. Doista, on sve jede i to je proždrljivost proždirača.[10] Ko ovako zna: »To je proždrljivost proždirača«, postaje proždirač svega ovoga i sve postaje njegova hrana.

6. On poželi: »Hajde da ponovo većom žrtvom žrtvujem«. Naprezao se i trapio. Moć uzvišenosti njega koji se naprezao i trapio narasla je. Životni dahovi doista su moć uzvišenosti. Dok su se životni dahovi uzdizali, njegovo tijelo je bujalo. U njegovom tijelu doista bijaše duh *(manas)*.

7. On poželi: »Neka mi ovo tijelo bude prikladno za žrtvu i neka time postanem otjelovljen«! Tako je postao konj. Što je nabujalo, to je postalo prikladno za žrtvu. Ko ovako zna: »To je bit konjske žrtve«, taj uistinu poznaje žrtvu konja. Pustivši ga slobodnim razmišljao je i na kraju godine žrtvovao ga sebi. Stoku je žrtvovao bogovima. Zato ljudi ono što je posvećeno svim bogovima žrtvuju Prađāpatiju. Ono žareće sunce upravo je ova konjska žrtva. Godina je njegovo tijelo, ovaj zemaljski oganj je *arka* (sveti oganj) i ovi svjetovi su njegova tijela. Tako ih je dvoje: *arka* i *aśvamedha* (konjska žrtva). Ali oni su jedno božanstvo, sāma Smrt. Ko tako zna nadilazi ponovnu smrt, smrt ga ne može doseći, smrt postaje njegov dio i on postaje jedno s ovim božanstvima.

1. Dvostruko je potomstvo Pradāpatijevo: bogovi i demoni. Bozi bijahu mlađi, a demoni stariji. Oni su se međusobno borili za ove svjetove. Bogovi odlučiše: »Hajde da pobijedimo demone pri žrtvi pojanjem«.

2. Rekoše riječi: »Pjevaj za nas«. »Dobro«, izusti riječ i zapoje im. Užitak koji je u riječi ona pojanjem pribavi bogovima, a što u njoj bijaše dobro, bilo je za nju samu. Demoni su shvatili: »Uistinu, ovim pojcem će nas oni pobijediti«. Navalivši na njega pogodiše ga zlom. To je upravo zlo: kad se govori ono što je nepriličnо.

3. Rekoše dahu: »Pjevaj za nas«. »Dobro«, izusti dah i zapoje im. Užitak koji je u dahu on pojanjem pribavi bogovima, a što u njem bijaše dobro, bilo je za njega samog. Demoni su shvatili: »Uistinu, ovim pojcem će nas pobijediti«. Navalivši na njega pogodiše ga zlom. To je upravo zlo: kad se njuši ono što je nepriličnо.

4. Rekoše oku: »Pjevaj za nas«. »Dobro«, izusti oko i zapoje im. Užitak koji je u oku ono pojanjem pribavi bogovima, a što u njem bijaše dobro, bilo je za njega samog. Demoni su shvatili: »Uistinu, ovim pojcem će nas pobijediti«. Navalivši na njega pogodiše ga zlom. To je upravo zlo: kad se gleda ono što je nepriličnо.

5. Rekoše uhu: »Pjevaj za nas«. »Dobro«, izusti uho i zapoje im. Užitak koji je u uhu ono pojanjem pribavi bogovima, a što u njem bijaše dobro, bilo je za njega samog. Demoni su shvatili: »Uistinu, ovim pojcem će nas oni pobijediti«. Navalivši na njega pogodiše ga zlom. To je upravo zlo: kad se sluša ono što je nepriličnо.

6. Rekoše razumu: »Pjevaj za nas«. »Dobro«, izusti razum i zapoje im. Užitak koji je u razumu on pojanjem pribavi bogovima, a što u njem bijaše dobro, bilo je za njega samog. Demoni su shvatili: »Uistinu, ovim pojcem će nas pobijediti«. Navalivši na njega pogodiše ga zlom. To je upravo zlo: kad se misli ono što je nepriličnо.

7. Rekoše životnom dahu koji je u ustima: »Pjevaj za nas«. »Dobro«, izusti životni dah i zapoje im. Demoni su shvatili: »Uistinu, ovim pojcem će nas pobijediti«. Navalivši na njega pogodiše ga zlom. I kao što se grumen zemlje raspršі udarivši o kamen, tako su i oni nestali raspršeni u svim pravcima. Tako su ostali bogovi a demoni su poraženi. *Ko tako zna* ostaje sam sa sobom, a neprijatelj koji ga mrzi biva odbačen.

19. On je Ayāsya Āṅgirasa, jer je bit udova.[11] Životni dah je bit udova, da, životni dah je bit udova. Zato, od kojeg god se uda životni dah udalji, upravo taj se osuši. Jer on je uistinu bit udova.

20. On je i Bṛhaspati. Riječ je *bṛhatī*[12] i on je njen gospodar. Zato je on Bṛhaspati, gospodar Riječi.

21. On (životni dah) je i Brahmaṇas-pati. Riječ je *brahman*[13] i on je njen gospodar. Zato je on Brahmaṇas-pati, gospodar izreke *brahman*.

22. On je i *sāman*. Riječ je *sāman*,[14] a on je *sā* (žensko) i *ama* (muško) i zato se napjev zove *sāman*. Jer je sličan letećem mravu, sličan mušici, sličan slonu, sličan trima svjetovima i svemu onome, zato se *sāman* zove *sāman* (*samānaḥ*, sličan, jednak). Ko tako zna ovaj *sāman* taj postiže jedinstvo s njime i živi u njegovom svijetu.

23. On je i *udgītha*, pojanje Sāma-vede. Životni dah je *ud*, jer životnim dahom je cijeli svijet poduprt, a *gītha*, pjesma, je riječ. On je pak i *ud i gītha*, on je *udgītha*.

24. I Brahmadatta Caikitāneya je rekao pijući kraljevsko piće *somu:* »Neka mi ovaj kralj raskoli glavu ako je Ayāsya Āṅgirasa pojao drugačije. Jer on je pojao jedino riječju i životnim dahom«.

25. Ko poznaje bogatstvo ovog *sāmana* (napjeva), taj ga i posjeduje. Bogatstvo *sāmana je melodija*. Zato onaj koji obavlja svećeničku dužnost želi melodičan glas. Takvim glasom koji je ispunjen melodijom on obavlja dužnost svećenika. Naime, ljudi pri žrtvi žele vidjeti svećenika s melodičnim glasom, onog koji posjeduje bogatstvo. A ko tako poznaje to bogatstvo *sāmana*, taj ga i posjeduje.

26. Ko poznaje zlato (ispravan ton) ovog *sāmana*, taj i posjeduje zlato. Upravo melodija je njegovo zlato. Ko tako poznaje ovo zlato napjeva, taj ga i posjeduje.

27. Ko poznaje oslonac ovog *sāmana* uistinu stoji čvrsto. Riječ je njegov oslonac.[15] Jer oslonjen na riječ ovaj životni dah poje. Neki pak kažu: »On je oslonjen na hranu«.

28. A pri kazivanju pročišćavajućih hvalospjeva svećenik *prastotar* poje napjev. Dok on poje svećenik mrmlja ove izreke:

Od nebitka vodi me bitku,
iz tame vodi me svjetlu,
od smrti vodi me besmrtnosti.

Kad govori: »Od nebitka vodi me bitku«, misli pri tom: »Nebitak je smrt, a bitak besmrtnost«. Hoće reći: »Od smrti vodi me besmrtnosti, učini me besmrtnim«.

Kad govori: »Iz tame vodi me svjetlu«, pri tom misli: »Tama je smrt, a svjetlo besmrtnost«. Hoće reći: »Od smrti vodi me besmrtnosti, učini me besmrtnim«.

A kad govori: »Od smrti vodi me besmrtnosti«, onda nema ničeg što je nejasno.

I drugim himnama on može za sebe naći hranu pojući. Neka njima izabere blagodat i želju koju god poželi. Onaj pojac *(udgātar)* koji tako zna, želju koju god poželi, bilo za sebe, bilo za domaćina, pojanjem i ostvaruje. On je bez sumnje pobjednik svijeta. Ko tako zna ovu Sāma-vedu ne žudi za postignućem boljeg svijeta.[16]

I, 4

1. U početku svijet bijaše samo *ātman* u obličju *puruše* (prakozmičkog čovjeka). Pogledavši unaokolo ne vidje ništa drugo osim sebe. Prvo izusti: »Ja jesam.« Tako je nastala oznaka »ja«. Zato i danas upitan prvo kaže: »Ja sam ovo«. a onda izgovori neko drugo ime koje ima. Kako je prije *(pūrva)* početka svijeta sagorio *(uš)* sva zla, zove se *puruša*.[17] Onaj koji tako zna doista sažiže onog koji želi biti prije njega.

2. On bijaše uplašen. Zato se plaši onaj koji je osamljen. Pomisli: »Čega se plašim kad ovdje nema nikog drugog osim mene«? I strah mu iščeznu. Jer čega bi se on trebao plašiti? Strah nastaje samo od drugoga.

3. Ali on *(ātman)* se nije radovao. Zato se osamljeni ne raduje. Poželio je drugoga. Postade tako velik kao muškarac i žena čvrsto obgrljeni i podijeli se u dva dijela. Od toga nastadoše muž i žena. Zato Yāďňavalkya reče: Svaki od nas je kao polovična krhotina«. Tako se ova praznina ispuni ženom. On se sjedinio s njom i nastadoše ljudi.[18]

4. Žena pomisli: »Kako se mogao sjediniti sa mnom stvorivši me iz sebe?[19] Hajde da se sakrijem«! Ona postade krava, onaj drugi bik, i spoji se s njom. Tako nastadoše goveda. Ona postade kobila, onaj drugi pastuh, ona magarica, on magarac i spoji se s njom. Tako nastadoše jednokopitari. Ona postade koza, onaj drugi jarac, ona ovca, on ovan i spoji se s njom. Tako nastade stoka. Tako je upravo, sve ovo što živi u paru, on stvorio, sve do malih crvenih mrava.

5. Znao je: »Ja sam uistinu stvaranje *(sṛṣṭiḥ*, emanacija) jer ja sam sve ovo stvorio«. Tako se zbilo stvaranje. *Ko tako zna sudjeluje u ovom njegovom stvaranju.*

6. Zatim je trljao i rukama stvorio oganj iz njegove maternice, usta. Zato su oni oboje u unutrašnjosti bez dlaka. Jer maternica je u unutrašnjosti bez dlaka. I kad ljudi govore za svakog pojedinog boga: »Žrtvuj ovome, žrtvuj onome«, tada su svi ti bogovi njegovo djelo, a on svi ti bogovi. A što god je vlažno, to je stvorio iz bujice sjemena; to je *soma*. Tako je cijeli svijet ili hrana ili onaj koji jede. *Soma* je hrana, a oganj jedač hrane. Najviše stvaranje *brahmana*[20] je to što je stvorilo još sjajnije bogove, što je, iako smrtno, stvorilo besmrtnike. Zato je to najviše stvaranje. Ko tako zna sudjeluje u ovom njegovom stvaralaštvu.

7. U početku svijet bijaše nerazlučen *(avyākṛtam*, nediferenciran).[21] Posta razlučen (manifestiran, diferenciran) imenom i likom kada je rečeno: »Svijet ima ovaj lik i ono ime«. Zato je i danas svijet razlučen upravo imenom i likom kad se kaže: »Svijet ima ovaj lik i ono ime«. On *(ātman)* je ovdje prodro sve do vrška noktiju, kao britva zabijena u korice, kao svepodupirući u svoje boravište. Njega ne vide, jer je nepotpun u pojedinačnom. Kada diše naziva se dahom, kad govori riječju, kad gleda okom, kad sluša uhom, kad razmišlja razumom. A to su samo imena njegovih djela. Onaj koji ga slavi u pojedinačnom ne poznaje ga: jer on je nepotpun u pojedinačnom. Treba slaviti *ātman* i tada sve ovo postaje jedno.[22] Ovaj *ātman* je trag svega ovoga (cijeloga svijeta) i po njemu se sve ovo spoznaje, kao što se po tragu pronalazi put. Ko tako zna postiže slavu i čast.

8. Ovaj *ātman* koji nam je bliži nego išta draži je od sina, draži od bogatstva, draži od svega drugoga. Ako čovjek kaže onom koji naziva nešto drugo a ne *ātman* dragim, da će izgubiti to što mu je drago, može biti upravo tako. Čovjek treba da slavi samo *ātman* kao drago. Jer onom koji slavi *ātman* kao drag, to što mu je drago neće izmaći.

9. O tome su rekli: »Zašto ljudi misle da će znanjem *brahmana* postati sve ovo (cijeli svijet)? Što je to *brahman* znalo po čemu je postalo sve ovo«?[23]

10. U početku svijet bijaše *brahman*. Ono sebe spoznade ovako: »Ja sam *brahman*«. Od njega postade sve ovo. I koji god je među bogovima bio probuđen i on postade to. Tako bijaše među *ṛšijima*, tako među ljudima. Videći to, *ṛši* Vāmadeva spozna: »Ja bijah Manu, i sunce također«. Tako je to čak i danas. Ko tako zna: »Ja sam *brahman*«, taj postaje

sve ovo.[24] Čak ni bogovi ne mogu upravljati takvim jer on postaje njihov *ātman.* A ko poštuje drugo božanstvo misleći: »Ono *(brahman)* je jedno, a ja sam drugo«, taj ne razumije. Što je njemu životinja, to je on bogovima. Kao što mnoge životinje služe čovjeku, tako čovjek služi bogove. Ako čovjeku odvedu samo jednu životinju on postaje nezadovoljan. A kako ne bi bio ako mu odvedu mnoge? Zato i bogovima nije prijatno ako to spozna ma i jedan čovjek.

11. U početku svijet bijaše *brahman*, samo jedno. Ali kao samo nije napredovalo. Stvorilo je izvrsnu vrstu kšatrija i one koji su kšatrije među bogovima: Indra, Varuṇa, Soma, Rudra, Parđaṇya, Yama, Mṛtyu, Išāna.[25] Od ovih kšatrija ništa nije moćnije. Zato pri kraljevskoj žrtvi kšatrija sjedi ispred brâhmana i tako se ukazuje čast kšatriji. Pa ipak je *brahman*[26] izvor kšatrijske vlasti. Zato kada kralj zadobiva čak i najviši položaj, na kraju prilazi brâhmanu kao svom izvoru. Ko ovoga povrijedi napada svoj izvor. Postaje rđaviji jer napada boljega.

12. Ali i opet nije napredovao. Stvori narod, a to su oni koji su među bogovima pobrojeni u grupama: Vasui, Rudre, Āditye, Viśvadeve, Maruti.

13. I opet nije napredovao. Stvori rod šudra, Pūšana. Doista, ona (zemlja) je Pūšan, jer ona sve hrani, što god je ovdje.

14. I opet nije napredovao. Stvori još izvrsniji oblik *dharma. Dharma,*[27] to je moć kšatrija. Zato od *dharme* ništa nije više. Tako slabiji želi pobijediti jačeg *dharmom* kao kraljem. Uistinu, što je *dharma*, to je upravo istina. Zato ljudi i kažu za onog koji govori istinu: »On govori *dharmu*«, ili za onog koji govori *dharmu:* »On govori istinu«. Jer, doista, ovo dvoje su jedno.

15. Eto to su *brahman, kšatra, viś* (narod) i *śūdra. Brahman* je postojalo među bogovima kao oganj, a među ljudima kao brâhman (svećenik). Kšatrijska vlast je pak postojala u kšatriji, vajšija u vajšiji, šudra u šudri.[28] Zato ljudi žude steći položaj među bogovima preko ognja, a među ljudima preko brâhmana.[29] Jer *brahman* postoji kroz ova dva oblika. Onome ko napusti ovaj svijet, ne spoznavši svoj vlastiti svijet (utočište), to nespoznato *(brahman)* ne koristi. Kao što onom drugom ne koristi neizrečena *veda,* ili neizvršen obred. Čak ako čovjek ovdje i izvrši, a ne znajući to, veliko i sveto djelo, to njegovo djelo na kraju propada. Čovjek treba da slavi *ātman* kao svoj vlastiti svijet. Ko slavi

ātman kao svoj vlastiti svijet, njegovo djelo neće propasti. Jer, upravo se iz tog *ātmana* stvara što god se zaželi.

16. Uistinu, ovaj *ātman* je svijet (sjedište) svih bića. Jer lijeva žrtvu i žrtvuje, čovjek je sjedište bogova. Jer kazuje *Vedu*, čovjek je sjedište vidovnjaka. Jer izlijeva žrtvene ponude precima i jer želi potomstvo, čovjek je sjedište predaka. Jer zaštićuje ljude i jer im udjeljuje hranu, čovjek je sjedište ljudi. Jer pribavlja vodu i travu životinjama, čovjek je sjedište životinja. Jer u njegovom domu žive zvijeri, ptice, pa i mali crveni mravi, on je njihovo sjedište. Kao što čovjek želi sigurnost u svom vlastitom svijetu, tako sva bića žele sigurnost onome koji tako zna. To je poznato i ispitano.

17. U početku svijet bijaše *ātman* i bijaše sam. On poželi: »Da mi je žena, mogao bih imati potomstvo! Da mi je bogatstvo, mogao bih vršiti obred«! Toliko je on poželio. Čak ako čovjek i želi ne postiže više od toga. Zato i danas, ko je sam, žudi: »Da mi je žena, mogao bih se razmnažati! Da sam bogat mogao bih vršiti obred«! I tako dugo dok ne postigne jedno od toga smatra da je nepotpun.[30] A njegova je potpunost u sljedećem: razum je njegov *ātman*, riječ je žena, dah potomstvo, oko ljudsko bogatstvo, jer očima ga se pronalazi, a uho je božansko bogatstvo, jer uhom se o njemu čuje. *Ātman* (tijelo) je njegovo djelo, jer *ātmanom* djelo izvršava. Tako je žrtva peterostruka, čovjek je peterostruk, životinja je peterostruka, i peterostruko je sve što god je ovdje. Ko tako spozna, polučuje sve ovo.

I, 5

14. Ovaj Prađāpati je godina i ima šesnaest dijelova. Noći su petnaest njegovih dijelova, sešnaesti njegov dio je čvrsta točka. S noćima on jača i s njima propada. Ušavši, u noći mladog mjeseca, svojim šesnaestim dijelom u sve što diše životnim dahom, on se rađa u osvit novog dana. Zato u takvoj noći, u čast ovog božanstva, neka niko ne prekida život onog što diše, pa makar to bio gušter ili zrno žita.[31]

15. Onaj čovjek, koji ovo tako spozna, on je Prađāpati koji je godina i koji ima šesnaest dijelova. Bogatstvo je petnaest njegovih dijelova, *ātman* je šesnaesti. S bogatstvom on jača i s njime propada. Što je *ātman*, to je os kotača, a imetak mu je obruč. Zato, kada čovjek izgubi sav svoj imetak a sam i dalje živi, ljudi tada kažu: »Samo obruč kotača je propao«.

16. Doista, postoje tri svijeta: svijet ljudi, svijet očeva i svijet bogova. Svijet ljudi se osvaja samo kroz sina i ni jed-

nim drugim djelom, svijet očeva žrtvenim činom, a svijet bogova znanjem. Svijet bogova je najizvrsniji među svjetovima i zato se znanje veliča.[32]

17. A sada predaja. Kad čovjek misli da će umrijeti, govori sinu: »Ti si *brahman*, ti si žrtva, ti si svijet«. Sin mu odgovara: »Ja sam *brahman*, ja sam žrtva, ja sam svijet«. Uistinu, što god je naučeno nalazi se u objavi. Sve žrtve zajedno su Žrtva. Koji god bili svijetovi, svi zajedno su Svijet Sve to je uistinu toliko. Otac misli: »Kako je sve to on, neka me sin štiti od ovoga svijeta«. Zato je poučeni sin nazvan onim koji daruje slobodu i zato je poučen. Kada onaj koji tako zna odlazi sa ovoga svijeta, ulazi u sina sa svojim životnim dahovima. I što god je nepravo učinio, svega toga ga sin oslobađa. Zato se i naziva sinom. On uz sina stoji čvrsto na ovom svijetu, a onda u njega ulaze besmrtni božanski dahovi.[33]

21. A sada slijedi tumačenje običaja.[34] Prađāpati stvori osjetila *(karma)*[35]. Kad su stvorena, ona se međusobno stanu prepirati. »Ja ću govoriti«, odluči glas. »Ja ću gledati«, odluči oko. »Ja ću čuti«, odluči uho. Tako i ostala osjetila odlučiše što će, svako prema svome djelovanju. Pojavivši se kao umor, smrt im priđe i obuzme ih. Obuzevši ih, smrt ih zaustavi. Glas posta umoran, oko posta umorno, uho posta umorno. Ali smrt ne dosegnu do onog koji bijaše središnji dah. Osjetila odluče da ga upoznaju i rekoše: »On je najizvrsniji među nama. Jer on se, bilo da se kreće ili ne kreće, ne umara niti propada. Hajde da uzmemo njegovo obličje«. I svi poprimiše njegov lik. Zato se oni po njemu zovu životnim dahovima. I u kojoj god porodici postoji čovjek koji zna tako, tu porodicu nazivaju po njemu. I ko god se spori s onim ko zna tako, taj slabi i oslabivši na kraju umre. Ovo se odnosi na *ātman*.

22. A ovo se odnosi na božanstva[36]. »Ja ću paliti«, odluči oganj. »Ja ću davati žar«, odluči sunce. »Ja ću sjati«, odluči mjesec. Tako i ostala božanstva odlučiše što će, svako prema svojoj božanskoj prirodi. I kao što je dah središnji među životnim dahovima, tako je i Vāyu među božanstvima. Jer druga božanstva iščezavaju, Vāyu ne. Vāyu je božanstvo koje nikad ne zalazi.[37]

23. O tome postoje stihovi:

Iz koga sunce izlazi
i u kome ono zalazi,
(Doista, iz daha izlazi,
i u dah zalazi)
za njega bogovi *dharmu* stvoriše

Samo on je danas, on će biti i sutra.

Što god im bogovi odrediše tada, samo to oni vrše i danas. Zato neka se čovjek pridržava samo jednog običaja. Neka udahne i izdahne želeći: »Nek' me zlo smrti ne dosegne«. Kada to vrši neka to pokuša izvršiti do kraja. Time on polučuje jedinstvo s ovim božanstvom i boravi u njegovom svijetu.

I, 6

1. Ovaj svijet je trojstvo: ime, oblik i djelo. U odnosu na imena je ovo što se naziva riječ. Ona je njihova pjesma hvale *uktha*, jer iz nje sva imena proizlaze *(utthā)*. Ona je njihov napjev *sāman*, jer je slična *(sama)* sa svim imenima. Ona je njihovo *brahman*, jer ona sva imena podupire ($\sqrt{\text{bhṛ}}$)[38].

2. U odnosu na oblike je ovo što se naziva oko. Ono je njihova pjesma hvale *uktha*, jer iz njega svi oblici proizlaze *(utthā)*. Ono je njihov *sāman*, jer je sličan *(sama)* sa svim oblicima. Ono je njihovo *brahman*, jer ono sve oblike podupire *($\sqrt{bhṛ}$)*.

3. U odnosu na djela je ovo što se naziva tijelo. Ono je njihova pjesma hvale *uktha*, jer iz njega sva djela proizlaze *(utthā)*. Ono je njihovo *sāman*, jer je slično *(sama)* sa svim djelima. Ono je njihovo *brahman*, jer ono sva djela podupire *($\sqrt{bhṛ}$)*. Ovo što je trojstvo, to je jedno, ovaj *ātman*. A *ātman* je, iako jedan, ovo trojstvo. Ono što je besmrtno zastrto je postojećim. Dah je besmrtan, a ime i oblik su postojeće. Njima je dah zastrt.

II, 1

1. Živio nekoć Dṛpta-bālāki, vrlo učeni Gārgya. Reče on Ađātaśatruu, kralju Kāśija: »Govorit ću ti o *brahmanu*«. A Ađātaśatru će: ‚Dat ću tisuću goveda za tvoj govor, jer ljudi će pohrliti kličući: Đanaka! Đanaka«![39]

2. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u suncu ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao najvišeg, kao poglavara i kralja svih bića. Onaj ko njega tako slavi postaje najviši, postaje poglavar i kralj svih bića«.

3. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u mjesecu ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu.

Ja njega slavim kao golemog, u bijelo odjevenog kralja *somu*. Za onog ko njega tako slavi, *soma* se istiskuje i tiješti dan za danom. Njegova hrana ne presušuje«.

4. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u svjetlosti ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao sjajnog. Onaj ko njega tako slavi postaje sjajan i njegovi potomci postaju sjajni«.

5. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u prostoru ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao potpunog i nepokretnog. Onaj ko njega tako slavi ima obilje potomaka i goveda. Njegovi potomci ne napuštaju ovaj svijet«.

6. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u vjetru ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao Indru, kao strašnu i nesavladivu vojsku. Onaj ko njega tako slavi postaje pobjednik, nepobjediv i osvajač neprijatelja«.

7. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u ognju ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao osvajača. Ko njega tako slavi postaje osvajač i njegovi potomci postaju osvajači«.

8. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u vodama ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao sliku stvarnosti. Onome ko njega tako slavi rađa se ono što je njegova slika, a ne ono što nije njegova slika. Od njega se rađa njegova slika«.

9. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u zrcalu ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao blistavog. Onaj ko njega tako slavi postaje blistav i njegovi potomci postaju blistavi. On zasjenjuje sjajem svakog s kim se sretne«.

10. Reče Gārgya: »Zvuk koji odjekuje iza onog ko korača ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao život. Onaj ko njega tako slavi doživi pun vijek svog života na ovom svijetu. Njega životni dah ne napušta prije no što je došlo vrijeme«.

11. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u stranama svijeta ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao prijatelja koji nas ne napušta. Onaj ko njega slavi ima prijatelja i prijatelji se ne odvajaju od njega«.

12. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji se sastoji od sjenke ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao smrt. Onaj ko njega tako slavi doživi pun vijek svog života na ovom svijetu. Njemu smrt ne dolazi prije vremena«.

13. Reče Gārgya: »Onog *purušu* koji je u tijelu ja slavim kao *brahman*«. A Ađātaśatru će: »Ne govori mi o njemu. Ja njega slavim kao utjelovljenog. Onaj ko njega tako slavi postaje utjelovljen i njegovi potomci postaju utjelovljeni«. Tad' Gārgya zašuti.[40]

14. Reče Ađātaśatru: »Zar je to sve«? »To je sve.« »To nije dovoljno da se zna *brahman*.« A Gārgya će: »Tada mi dopusti da postanem tvoj učenik«.

15. Reče Ađātaśatru: »Suprotno je običaju da brâhman dođe kšatriji misleći da će ga ovaj poučiti o *brahmanu*. Ali ja ću ipak učiniti da ti njega jasno uvidiš«. I uhvativši ga za ruke ustane. Tada oni dođoše do čovjeka koji je spavao. Pozvaše ga ovim imenima: »O veliki, u bijelo odjeveni, kralju *soma*«! Ali on ne usta. Ađātaśatru ga takne rukom i probudi. On ustane.

16. Reče Ađātaśatru: »Gdje bijaše *puruša*, koji se sastoji od svijesti, dok je ovaj čovjek spavao? I otkuda je došao«? Gārgya to nije znao.

17. Reče Ađātaśatru: »Dok je ovaj čovjek spavao, *puruša* koji se sastoji od svijesti, sakupivši svojom sviješću svijest svih životnih dahova, počivao je u prostoru koji je unutar srca. Kada su oni uhvaćeni, tada se za čovjeka kaže da spava. Tada je dah uhvaćen, glas je uhvaćen, oko je uhvaćeno, uho je uhvaćeno, razum je uhvaćen«.

18. »Kad on spava ovi svjetovi su njegovi. Tada on kao da postaje moćan kralj, kao da je veliki brâhman, kao da se spušta i uzdiže. Kao što se kralj, povevši svoje podanike, kreće po svojoj zemlji kako želi, tako se i ovaj, uhvativši osjetila, kreće u svom tijelu kako želi.«

19. »Kad čovjek padne u dubok san i kad ne zna ništa, prošavši kroz sedamdeset i dvije tisuće kanalčića imenom *hitā*[41] koji vode od srca do osrčja, on počiva u osrčju. I kao što bi moćan kralj ili veliki brâhman ili mladić počivao, dosegavši vrhunac naslade, tako upravo i on tada počiva.«

20. »I kao što se pauk kreće mrežom iz sebe je tkajući, kao što iz ognja vrcaju iskrice, tako iz *ātmana* izlaze svi dahovi, svi svjetovi, svi bogovi, sva bića. *Upanišada* (tajno značenje) njegovo je: ‚stvarnost stvarnosti'. Životni dahovi su stvarnost, a on *(ātman)* je njihova stvarnost.«

II, 2

1. Onaj ko poznaje mladunče i njegov dom, njegovo utočište, stup i uzicu, taj obuzdava rođake koji ga mrze. Ovo mladunče je središnji dah. Njegov dom je tijelo, utočište glava, stup dah, a njegova uzica je hrana.[42]

2. Sedam vječnih[43] stoje oko njega da ga služe. Ono što su pruge u oku, time je Rudra vezan za njega. Što je voda u oku, time je Parđanya vezan. Što je zjenica, time je sunce vezano. Što je šarenica, time je oganj vezan. Što je bjeloočnica, time je Indra vezan. Donjom obrvom je zemlja vezana za njega, gornjom nebo. Onome ko tako zna hrana se nikad ne smanjuje.

3. O tome su stihovi:

Posuda sa otvorom dolje, a dnom gore ima.
U nju su svi oblici slave pohranjeni.
Sedam vidjelaca na njenom rubu sjedi,
a riječ ko osmi sa *brahmanom* se druži.

»Posuda sa otvorom dolje, a dnom gore ima« — to je glava, jer ona je posuda koja ima otvor dolje, a dno gore. »U nju su svi oblici slave pohranjeni« — dahovi[44] su »svi oblici slave« u nju pohranjeni. Kad se to kaže misli se na dahove. »Sedam vidjelaca na njenom rubu sjedi« — dahovi su vidioci. Kad se to kaže misli se na dahove. »A riječ ko osmi sa *brahmanom* se druži« — riječ se kao osmi vidjelac druži sa *brahmanom*.

4. Uši su Gautama i Bharadvāđa. Desno je Gautama, a lijevo Bharadvāđa. Oči su Viśvāmitra i Đamadagni. Desno je Viśvāmitra, a lijevo Đamadagni. Nosnice su Vasiṣṭha i Kaśyapa. Desna je Vasiṣṭha, a lijeva Kaśyapa. Jezik je Atri[45], jer jezikom se hrana jede. Naime, *atti* (jedenje) je isto što i Atri. Onaj ko tako zna postaje jedač svega i sve postaje njegova hrana.

II, 3

1. Dva su doista vida *brahmana:* tjelesan i bestjelesan, smrtan i besmrtan, nepokretan i pokretan, postojeće *(sat)* i onostrano *(tyat)*, (tj. stvarno, istinito, *sat-tya)*.[46]

2. Tjelesno je sve što nije ni vjetar ni zrak. Ono je smrtno, ono je nepokretno, ono je postojeće. Bit toga tjelesnog, toga smrtnog, toga nepokretnog, toga postojećeg je sunce koje s'ja. Jer ono je suština postojećeg.

3. A bestjelesan je vjetar i zrak. On je besmrtan, on je pokretan, on je onostran (istinit). Bit toga bestjelesnog, toga besmrtnog, toga pokretnog, toga istinitog je *puruša* koji je u sunčevom krugu.[47] Jer on je suština onostranog (istinitog). Ovo je što se tiče božanstva.

4. A ovo je što se tiče pojedinca. Tjelesan je onaj koji je različit od životnog daha i od prostora unutar sebe. On je smrtan, on je nepokretan, on je postojeće. Bit toga tjelesnog, toga smrtnog, toga nepokretnog, toga postojećeg je oko. Jer ono je suština postojećeg.

5. A bestjelesan je životni dah i prostor koji je unutar sebe. On je besmrtan, on je pokretan, on je onostran (istinit). Bit toga bestjelesnog, toga besmrtnog, toga pokretnog, toga istinitog je *puruša* koji je u desnom oku. Jer on je suština onostranog (istinitog).

6. Obličje toga *puruše* je poput halje šafranove boje, poput bijelog ovčjeg runa, poput krijesnice, poput ognjenog plama, poput lotosova cvijeta, poput blijeska svjetlosti. Ko tako spozna, taj na trenutak dohvaća njegov sjaj poput blijeska svjetlosti. A ovo je učenje: »nije to, nije to«,[48] jer ovdje ništa nije više od toga »nije to«. A zatim oznaka »stvarnost stvarnosti« (istina istine): uistinu, životni dahovi su stvarnost (istina), a ono *(brahman)* je njihova istina.

II, 5

1. Ova zemlja je med za sva bića i sva su bića med za ovu zemlju.[49] Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u zemlji i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u tijelu, on je upravo, taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

2. Ove vode su med za sva bića i sva su bića med za ove vode. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u vodama i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u sjemenu, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

3. Ovaj oganj je med za sva bića i sva su bića med za ovaj oganj. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u ognju i ovaj vlastiti sjajni, besmrtni *puruša* koji je sačinjen od riječi, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

4. Ovaj vjetar je med za sva bića i sva su bića med za ovaj vjetar. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u vjetru i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u životnom dahu, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

5. Ovo sunce je med za sva bića i sva su bića med za ovo sunce. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u suncu i ovaj

vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u oku, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

6. Ove strane svijeta su med za sva bića i sva su bića med za ove strane svijeta. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u stranama svijeta i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u uhu i u jeci, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

7. Ovaj mjesec je med za sva bića i sva su bića med za ovaj mjesec. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u mjesecu i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u razumu, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman* to sve.

8. Ova munja je med za sva bića i sva su bića med za ovu munju. Ovaj sjajni besmrtni *puruša* koji je u munji i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u svjetlu, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

9. Ovaj grom je med za sva bića i sva su bića med za ovaj grom. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u munji i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u zvuku i u glasu, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

10. Ovaj prostor je med za sva bića i sva su bića med za ovaj prostor.* Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u njemu i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u prostoru srca, on je taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

11. Ovaj *dharma* je med za sva bića i sva su bića med za ovaj *dharma*. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u općem *dharmi* i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je u ličnom *dharmi*, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

12. Ova istina je med za sva bića i sva su bića med za ovu istinu. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u istini i ovaj vlastiti, sjajni, besmrtni *puruša* koji je istinitost, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

13. Ovaj ljudski rod je med za sva bića i sva su bića med za ovaj ljudski rod. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u ljudskom rodu i ovaj čovječi sjajni, besmrtni *puruša* koji je u pojedincu, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.

14. Ovaj *ātman* je med za sva bića i sva su bića med za ovaj *ātman*. Ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u sveobuhvatnom *ātmanu*, i ovaj sjajni, besmrtni *puruša* koji je u pojedinačnom *ātmanu*, on je upravo taj *ātman*, to besmrtno, to *brahman*, to sve.[51]

15. Ovaj *ātman* je, uistinu, vladar svih bića, kralj svih bića. I kao što su sve žbice spojene u glavčini i obruču kotača, tako su upravo sva bića, svi bogovi, svi svjetovi, svi životni dahovi, svi ovi pojedini *ātmani* spojeni u općem *ātmanu*.

16. Ovo je med koji Dadhyañc Ātharvaṇa otkri Aśvinima. Videći to *ṛši* izreče:

Vaš silan pothvat učinjen rad' dobiti, junačine,
ja ću obznaniti, ko što grmljavina kišu najavljuje.
Pa i med koji Dadhyañc Ātharvaṇa
kroz glavu konja otkri vama.[52]

17. Ovo je med koji Dadhyañc Ātharvaṇa otkri Aśvinima. Videći to *ṛši* izreče:

Na Dadhyañc Ātharvaṇa, vi Aśvini,
glavu konja podmetnuste.
I on, ne kršeći obećanja, med Tvaṣṭra,
koji je vaša tajna, otkri vama.

18. Ovo je med koji Dadhyañc Ātharvaṇa otkri Aśvinima. Videći to *ṛši* izreče:
On stvori tijela sa dvije noge, stvori tijela sa četiri noge.
Postavši prvo ptica, on u tijela kao *puruša* uđe.
To je *puruša* koji obitava *(puriśayaḥ)* u svim tijelima *(pūrsu)*. Ne postoji ništa što nije njime pokriveno, ništa što nije njime prožeto.

19. Svojim likom jednak svakom liku posta,
ne bi li se njegov lik obznanio.
Kroz *māyu* se Indra mnogolik javio,
jer zauzdano je njegovih stotine i deset hata.

On je, doista, ovi konji. On je deset i tisuće, mnogi i bezbrojni.

On je *brahman* bez prije i poslije, bez nutrine i vanjštine. Ovaj *ātman* je *brahman* sveviđeći, i to je učenje.

III, 1

1. Đanaka, kralj Videhe, priredi žrtvu na kojoj su razdijeljeni mnogi pokloni. Tamo se sabraše brâhmani Kuru i Pāñcāla. Đanaka od Videhe poželi saznati koji je od ovih brâhmana najučeniji. On zatvori tisuću goveda i na svaki njihov rog pričvrsti po deset zlatnih novčića.

2. Tad' im reče: »Časni brâhmani, onaj koji je najizvrsniji među vama neka odvede ova goveda«. Na to Yāđñavalkya reče svom učeniku: »Odvedi ih, dragi moj Sāmaśrava«. On ih odvede, a brâhmani se naljute: »Kako on za sebe može tvrditi da je najizvrsniji brâhman među nama«? Tu se

desi i Aśvala, *hotar*[53] Đanake od Videhe. On ga upita: »Jesi li ti doista najizvrsniji brâhman među nama, Yāđñavalkya«? Ovaj odgovori: »Moj poklon najizvrsnijem brâhmanu, ali ja sam stvarno želio ta goveda«. Tada ga *hotar* Aśvala stade ispitivati.

3. »Yāđñavalkya«, reče on, »sve ovo ovdje nadvladava smrt, sve prožima smrt. Čime se žrtvovatelj oslobađa smrti?« »*Hotar* svećenikom, ognjem i riječju. Jer riječ je *hotar* žrtve. To što je riječ, to je oganj, a on je *hotar*. To je oslobođenje, to je potpuno oslobođenje«.

4. »Yāđñavalkya«, reče on, »sve ovo ovdje nadvladava dan i noć, sve prožima dan i noć. Čime se žrtvovatelj oslobađa dana i noći?« »*Adhvaryu*[54] svećenikom, okom i suncem. Jer oko je *adhvaryu* žrtve. To što je oko, to je sunce, a ono je *adhvaryu*. To je oslobođenje, to je potpuno oslobođenje.«

5. »Yāđñavalkya«, reče on, »sve ovo ovdje nadvladava rastući i padajući mjesec, sve prožima rastući i padajući mjesec. Čime se žrtvovatelj oslobađa rastućeg i padajućeg mjeseca?« »*Udgātar* svećenikom[55], vjetrom i dahom. Jer dah je *udgātar* žrtve. To što je dah, to je vjetar, a on je *udgātar*. To je oslobođenje, to je potpuno oslobođenje.«

6. »Yāđñavalkya«, reče on, »ovaj međuprostor nema uporišta. Kako se onda žrtvovatelj uspinje u nebeski svijet?« »Brâhmanom svećenikom,[56] razumom i mjesecom. Jer razum je brâhman žrtve. To što je razum, to je mjesec, a on je brâhman. To je oslobođenje, to je potpuno oslobođenje.« Ovo se tiče oslobođenja, a sada slijedi postignuće.

7. »Yāđñavalkya«, upita on, »koliko će *ṛk* stihova danas pri žrtvi *hotar* izreći?« »Tri.« »Koja su to tri?« »*Puronuvākyā*, *yāđyā* i *śasyā* kao treći.« »Što čovjek postiže njima?«. »Sve ovo ovdje što ima dah.«

8. »Yāđñavalkya«, upita on, »koliko će ljevanica danas pri žrtvi *adhvaryu* izliti?« »Tri.« »Koje su to tri?« »Ona koja izlivena plane, ona koja izlivena isteče i ona koja izlivena utiče«. »Što čovjek postiže njima?« »Onom koja izlivena plane stiče svijet bogova. Jer svijet bogova kao da plamti. Onom koja izlivena isteče *(atinedante)*, dosiže svijet očeva. Jer svijet očeva kao da je iznad *(ati)*. Onom koja izlivena utiče *(adhiśerate)*, dosiže svijet ljudi. Jer svijet ljudi kao da je ispod *(adhas)*.«

9. »Yāđñavalkya«, upita on, »s koliko će božanstava na desnoj strani danas *brahman* štititi žrtvu?« »S jednim.« »Koji je taj jedan?« »Sam razum. Doista, beskrajan je razum, beskrajne su Viśva-deve i beskrajan svijet on njime dosiže.«

III, 2

12. »Yāđñavalkya«, upita on, »kad čovjek umre, što ga ne ostavlja?« »Ime. Beskrajno je ime, beskrajne su Viśva-deve i beskrajan svijet on njime dosiže.«

13. »Yāđñavalkya«, upita on, »kad glas mrtvog čovjeka ode u oganj, dah u vjetar, vid u sunce, um u mjesec, sluh u strane svijeta, tijelo u zemlju, *ātman* u prostor, dlake u bilje, kose u drveće, a krv i sjeme uđu u vode, što tada ostaje od čovjeka?« »Ārtabhāga, moj prijatelju, daj mi ruku. Samo nas dvoje ćemo to znati. Ne govorimo o tome pred ljudima.« I otišavši njih dvoje raspravljahu. Ono o čemu su govorili bijaše *karma* (djelo). Ono što su slavili bijaše *karma*. Jer dobrim djelom čovjek postaje dobar, a zlim postaje zao. Tada Ārtabhāga zašuti.[57]

III, 4

1. Ušasta Cākrāyaṇa zamoli Yāđñavalkyu: »Yāđñavalkya, objasni mi *brahman* koje je vidljivo i koje nije onkraj shvaćanja, njega koje je *ātman* u svemu«. »On je tvoj *ātman* koji je u svemu.« »A koji je, Yāđñavalkya, taj koji je u svemu?« »Koji udiše udisanjem *(prāṇena)*, on je tvoj *ātman* koji je u svemu. Koji izdiše izdisanjem *(apānena)*, on je tvoj *ātman* koji je u svemu. Koji razdiše razdisanjem *(vyānena)*, on je tvoj *ātman* koji je u svemu. Koji istiskuje zrak u istiskivanju *(udānena)*, on je tvoj *ātman* koji je u svemu. Da, on je tvoj *ātman* koji je u svemu.«

2. Ušasta Cākrāyaṇa mu reče: »Kao što bi se moglo reći, ‚ovo je govedo, ovo je konj',[58] tako si i ti ovo objasnio. Objasni mi *brahman* koje je vidljivo i koje nije onkraj shvaćanja, njega koje je *ātman* u svemu«. »On je tvoj *ātman* koji je u svemu.« »A koji je, Yāđñavalkya, taj koji je u svemu?« »Ti ne možeš vidjeti vidioca viđenja, ne možeš čuti slušatelja slušanja, ne možeš mnijeti mislioca mišljenja, ne možeš razaznavati razaznavatelja razaznavanja. On je tvoj *ātman* koji je u svemu. Sve osim njega je jadno.« Tada Ušasta Cākrāyaṇa zašuti.

III, 9

1. Tada ga Vidagdha Śākalya upita: »Koliko ima bogova, Yāđñavalkya«? Ovaj mu odgovori prema *nividi:* »Toliko koliko ih se spominje u *nividi* koja je posvećena Viśvadevama[59], odnosno, tri stotine tri i tri tisuće tri«. »Tako je«, reče Śākalya, »ali koliko doista ima bogova, Yāđñavalkya?« »Trideset i tri.« »Tako je«, reče on, »ali koliko doista ima bogova,

Yāđñavalkya?« »Šest.« »Tako je«, reče on, »ali koliko doista ima bogova, Yāđñavalkya?« »Tri.« »Tako je«, reče on, »ali koliko doista ima bogova, Yāđñavalkya?« »Dva.« »Tako je«, reče on, »ali koliko doista ima bogova, Yāđñavalkya?« »Jedan i po.« »Tako je«, reče on, »ali koliko doista ima bogova, Yāđñavalkya?« »Jedan.« »Tako je«, reče on, »a koji su to tri stotine tri i tri tisuće tri?«

2. Yāđñavalkya odgovori: »To su samo njihove moći (*mahimānaḥ*[60]), a stvarno ima trideset i tri božanstva«. »Koja su to trideset i tri?« »Osam Vasua, jedanaest Rudra i dvanaest Āditya. To je trideset i jedan, a s Indrom i Prađāpatijem ih je trideset i tri.«

8. »A koja su ona tri boga?« »To su, doista, ova tri svijeta[61], jer u njima su svi bogovi.« »A koja su dva boga?«[62] »Hrana i dah.« »A koji je jedan i po?« »To je ovaj ovdje koji puše.«*

9. »O njemu kažu — ako je taj koji puše upravo jedan — onda kako može biti jedan i po?« »On je jedan i po jer je u njemu sve ovo nabujalo.« »Koji je onda jedan bog?« »To je dah. On je *brahman*, i zovu ga »to« *(tvat)*.«*

10. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije je boravište zemlja, čije je sjedište oganj, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu*[63] koji je krajnje uporište svakog *ātmana* o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je u tijelu, to je on. Kaži Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Besmrtnost«, reče on.

11. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije je boravište žudnja, čije je sjedište srce, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je sačinjen od žudnje, to je on. Kaži Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Žena«, reče on.

12. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije su boravište oblici, čije je sjedište oko, čija je svjetlost razum, koji je krajnje

---

* Prevela R. I.

uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je u suncu, to je on. Kaži, Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Istina«, reče on.

13. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije je boravište prostor, čije je sjedište uho, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je u jeci i u sluhu, to je on. Kaži, Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Strana svijeta«, reče on.

14. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije je boravište tama, čije je sjedište srce, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je sačinjen od sjenke, to je on. Kaži, Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Smrt«, reče on.

15. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije su boravište oblici, čije je sjedište oko, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya. »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je u zrcalu, to je on. Kaži, Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Život«, reče on.

16. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije je boravište voda, čije je sjedište srce, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana* taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je u vodama, to je on. Kaži, Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Varuṇa«, reče on.

17. »Onaj ko spozna tog *purušu* čije je boravište sjeme, čije je sjedište srce, čija je svjetlost razum, koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, taj će biti znalac, Yāđñavalkya.« »Ja znam tog *purušu* koji je krajnje uporište svakog *ātmana*, o kojem ti govoriš. Ovaj *puruša* koji je u sinu, to je on. Kaži, Śākalya, ko je njegovo božanstvo?« »Prađāpati«, reče on.

18. »Śākalya«, uzviknu Yāđñavalkya, »zar su te ovi brâhmani poslali da za njih vadiš žeravicu iz vatre!«

24. »Koje je božanstvo u ovom čvrstom pravcu?«[64] »Bog Agni.« »Na što se Agni oslanja?« »Na riječ.« »Na što se riječ oslanja?« »Na srce.« »Na što se srce oslanja?«

25. »Ti besjedniče[65]«, reče Yāđñavalkya, »pa zar misliš da je ono negdje drugdje, a ne u nama? Kad bi bilo drugdje, a ne u nama, psi bi ga proždérali ili bi ga ptice iskidale.«

26. »Na što se ti i *ātman*[66] oslanjate?« »Na *prāṇu* (udisanje).« »Na što se *prāṇa* oslanja?« »Na *apānu* (izdisanje).« »Na što se *apāna* oslanja?« »Na *vyānu* (razdisanje).« »Na što se *vyāna* oslanja?« »Na *udānu* (istiskivanje).« »Na što se *udāna* oslanja?« »Na *samāna* (ravnodisaj). Ovaj *ātman* nije to, nije to. On je nedokučiv, jer se ne može shvatiti. Neuništiv je, jer se ne može uništiti. Neprionljiv je, jer se ne veže. On je nesputan, ne strahuje i nepovrediv je. To je osam boravišta, osam sjedišta, osam bogova, osam *puruša*. Ja te pitam za onog *purušu* o kojem uče *Upanišade*, za onog koji širi i ponovo skuplja sve *puruše*[67], te ih nadilazi. Ako mi njega ne objasniš, ode ti glava.« Śākalya ga nije znao i ostade bez glave. A lopovi oteše njegove kosti, misleći da su one nešto drugo.

IV, 3

19. Kao što soko ili koja druga ptica, preletjevši ňebom, umorna sklapa krila i u gnijezdo slijeće, tako i čovjek hita stanju gdje neće žudjeti želje ni sanjati snove.

20. U čovjeku su kanalčići imenom *hitā*, tanki poput kose rascijepljene tisuću puta i ispunjeni bijelim, plavim, žutim, zelenim i crvenim sokom. I kad sanja da je ubijen, da je pobijeđen, da ga slon pritiskuje, da je pao u duboku jamu, to on zamišlja, zbog neznanja, opasnost koju je vidio budan. Ali kad sanja da je bog, da je kralj i da je sve ovo, tada je to njegov najviši svijet.[68]

21. To je ono njegovo stanje u kojem je slobodan od žudnje, slobodan od zla i slobodan od straha. Kao što čovjek u zagrljaju ljubljene ne zna što je vani, a što unutra, tako i čovjek koji se sljubi s umnim *ātmanom*[69] ne zna što je vani, a što unutra. To je ono njegovo stanje u kojem su sve želje dosegnute, u kojem je *ātman* njegova ljubav, u kojem je bez žudnje i slobodan od bola.

22. Tamo otac nije otac, mati nije mati, svijet nije svijet, bozi nisu bozi, *vede* nisu *vede*. Tamo lupež nije lupež, ubojica nije ubojica, *caṇḍāla* nije *caṇḍāla*, *paulkasa* nije *paulkasa*,[70] redovnik nije redovnik i isposnik nije isposnik. On se ne veže za dobro niti se veže za zlo. On je tada iznad svih patnji srca.

23. Kada ne gleda, on je ipak onaj koji vidi, iako ne gleda. Jer tamo nema uništenja viđenja gledatelja, upravo zbog njegove neuništivosti. A drugo, tamo nema ničeg drugog, odvojenog od njega, što bi gledao.[71]

24. Kada ne njuši, on je ipak onaj koji njuši, iako ne njuši. Jer tamo nema uništenja njušenja onog koji njuši, upravo zbog njegove neuništivosti. A drugo, tamo nema ničeg drugog, odvojenog od njega, što bi njušio.

IV, 4

1. Kad *ātman*[72] podlegne slabosti i pada u smućenost, kao što biva, tad' se oko njega sakupe životni dahovi. Obuhvaćajući ove čestice sjaja on uranja u srce. Kada se *puruša* koji je u oku okrene, tada čovjek više ne razaznaje oblike.

2. Postaje jedan, ne vidi, rekoše; postaje jedan, ne njuši, rekoše; postaje jedan, ne osjeća okus, rekoše; postaje jedan, ne govori, rekoše; postaje jedan, ne čuje, rekoše; postaje jedan, ne mnije, rekoše; postaje jedan, ne osjeća dodir, rekoše; postaje jedan, ne razaznaje, rekoše. Vršak njegova srca zabljesne i u tom bljesku *ātman* odlazi ili kroz oko ili kroz glavu ili kroz neki drugi otvor na tijelu. Kada on ode, dah života ga slijedi. Kad dah života ode, svi ostali dahovi pođu za njim. Čovjek postaje svijest (um) i ono što je bilo svijest odlazi s njim. Isto tako ga slijede znanje, djelo i njegovo prošlo iskustvo.[73]

3. Kao što se gusjenica, došavši na kraj travke, skuplja zakoračivši na drugu travku, tako se i *ātman* skuplja odbacivši ovo tijelo, raspršivši neznanje i koraknuvši drugom (tijelu).

4. Kao što zlatar, uzevši komad zlata, oblikuje drugi, novi i ljepši oblik, tako i *ātman*, odbacivši ovo tijelo i raspršivši neznanje, stvara novi, ljepši lik, poput onog koji pripada očevima, ili onog koji pripada *gandharvama* ili bogovima ili Prađāpatiju ili Brahmi[74] ili drugim bićima.

5. Ovaj *ātman* je *brahman*, sačinjen od spoznaje,[75] razuma,[76] daha života, vida, sluha, zemlje, vode, zraka, prostora; od svjetlosti i ne-svjetlosti, žudnje i ne-žudnje, bijesa i ne-bijesa, *dharme* i ne-*dharme;* sačinjen od svega. To je ono što se misli kad se kaže: sačinjen od ovog, sačinjen od onog. Kako čovjek djeluje i kako živi, takav i postaje. Čineći dobro, postaje dobar. Čineći zlo, postaje zao. Častan postaje časnim djelom, loš lošim djelom. A neki kažu: »Čovjek je sačinjen od želje«. Kakva mu je želja, takva mu je volja. Kakva mu je volja, tako djeluje. Kako djeluje, tako i ubire plodove.[77]

6. O tome postoje stihovi:

Predmet za koji razum prianja,
tanano tijelo, zajedno s djelom odlazi,
za njega samog bijući vezano.
Dosegavši plod djela
koje je ovdje učinio,
on ràdi djela ponovo
iz onog na ovaj svijet dolazi.[78]

Tako je kad je čovjek ispunjen željom. A kad čovjek ne žudi, kad je bez želja, slobodan od želja, kad su njegove želje zadovoljene i kad mu je ljubav *ātman*, tad njegovi dahovi života ne odlaze. Bivajući *brahman* sam, on *brahmanu* ide.

7. O tome postoje stihovi:

Kad se sve želje što stoluju u srcu odbace,
smrtnik tad' besmrtan postaje i dosiže *brahman.*

Kao što zmijski svlak povrh mravinjaka leži mrtav i odbačen, tako leži i ovo tijelo. A onaj bestjelesan, besmrtan dah života je samo *brahman*, sama svjetlost.

»Dajem ti tisuću goveda, poštovani«, reče Đanaka, kralj Videhe. Yāđñavalkya nastavi:

8. O tome su ovi stihovi:
Stari uzani put što se u dalj pruža[79]
evo ja dotičem, evo ja dosižem.
Njime mudri, znalci *brahmana* polaze
s onu stranu nebeskog svijeta, slobodni.
9. Na njemu, rekoše, je bijelo, plavo,
žuto, zeleno i crveno.
Taj put je *brahman* pronašao,

njime znalac *brahmana* kreće,
dobročinitelj, pun sjaja.
10. U slijepu tamu uranja, ko neznanje slavi,
u još veću tamu kreće, ko u znanju uživa.[80]
11. *Ananda* je ime tih svjetova[81]
prekrivenih slijepom tamom.
U nju ulaze nakon smrti oni
koji ne znaju i koji su neprobuđeni.
12. Uvidi li čovjek *ātman* kao »to sam ja«, tad'
što da želi i rad' koje da se želje pati u tijelu?
13. Ko je probudio i otkrio *ātman*
koji je ušao u ovo pogibeljno tijelo,
taj je tvorac svega, jer on sve stvara.
Njegov je svijet, on je sam svijet.
14. Spoznamo li to ovdje, tad' doista jesmo,
a ko ne spozna, velik mu je gubitak.
Koji to znaju, besmrtni postaju,
a oni drugi, samo patnju dosižu.
15. Ako čovjek sebe jasno vidi kao *ātman*, kao boga,
kao gospodara onog što bje i što će biti,
zbog toga ne žali.
16. Onog ispred koga se godina sa danima obrće,
bogovi slave kao sjaj sjaja, kao život besmrtni.
17. Samo onog, na koga se pet naroda[82] i prostor oslanjaju,
ja *ātmanom* smatram. Besmrtno *brahman* znajući, ja
sam besmrtan.
18. Dah daha, vid vida, sluh sluha koji znaju,
oni praiskonsko, drevno *brahman* uviđaju.
19. Samo se razumom to spoznaje,
i nikakve raznolikosti ovdje nema.
Iz smrti u smrt ide onaj
ko ovdje raznolikost vidi.
20. Taj neizmjeran i stalan treba kao jedan da bude shvaćen:
ātman je onkraj prljavštine, onkraj prostora,
nerođen, velik i vječan.
21. Nek' mudri brâhman, njega razabravši,
putove do spoznaje proučava.
Neka se ne zadubljuje mnoštvom riječi,
jer riječi su manjkave za njega.

22. Taj veliki, nerođeni *ātman* koji je sačinjen od spoznaje među osjetilima, koji leži u prostoru unutar srca, nadzornik je svega, gospodar svega, vladar svega. On ne postaje dobrim djelima veći niti zlim djelima manji. On je gospodar

svega, vladar bića, zaštitnik bića. On je brana koja drži ove svjetove odvojeno. Njega brâhmani žude dokučiti kazivanjem *Veda*, žrtvovanjem, darivanjem, pokorom i postom. Kad se njega spozna postaje se mudrac. Želeći samo *ātman* kao svoj svijet prosjaci lutaju šumom. Doista, jer su ga znali, drevni mudraci nisu žudjeli za potomstvom: »Što će nam potomstvo kad smo dosegli *ātman*, taj svijet.« Uzdigavši se iznad želje za sinovima, iznad želje za bogatstvom, živjeli su životom redovnika. Jer želja za sinovima je želja za bogatstvom, a želja za bogatstvom je želja za svijetom. I oboje je samo želja. A *ātman* nije to, nije to. On je nedokučiv, jer se ne može shvatiti. Neuništiv je, jer se ne može uništiti. Neprionljiv je, jer se ne veže. On je nesputan, ne strahuje i neranjiv je. Onog ko ga zna ovo dvoje ne može nadvladati, bilo da je djelovao dobro, bilo da je djelovao loše. On oboje nadilazi. Ono što je učinio i ono što nije, ne povređuje ga.

23. O tome su izrečeni stihovi:
Ne raste niti slabi djelovanjem
neprolazna veličina znalca *brahmana*.
Čovjek treba biti dobro upućen u *brahman*,
jer spozna li ga, zlo djelo za njega ne prianja.

Zato onaj ko tako zna,[83] postavši spokojan, blag, smiren, suspregnut i zadubljen, zre sebe u *ātmanu*, zre sve u *ātmanu*. Takvog zlo ne žeže, on sva zla sagorijeva. Slobodan od prljavštine, slobodan od sumnje, on postaje znalac *brahmana*. »To je *brahmanov* svijet, kralju«, reče Yāđñavalkya. Na to će mu Đanaka: »Poštovani, dajem ti kraljevstvo Videhe i sebe da ti služim«.

Yāđñavalkya nastavi:

24. »To je veliki, nerođeni *ātman*, uživalac hrane i darovatelj blaga. Ko tako zna, blago otkriva.

25. Ovaj veliki, nerođeni *ātman* je vječno mlad, neprolazan, besmrtan i neustrašivo *brahman*. Da, *brahman* je neustrašivo. Ko tako zna postaje neustrašivo *brahman*.«

IV, 5

1. Yāđñavalkya je imao dvije žene: Maitreyī i Kātyāyanī. Maitreyī bijaše učena i vična raspravi o *brahmanu*, a Kātyāyanī je imala samo ono znanje koje žena obično ima. Kada Yāđñavalkya bijaše spreman za drugačiji način života pozove ih i reče:[84]

2. Maitreyī, eto, ja napuštam ovaj dom da bih živio životom prosjaka. Dođi, želim razdijeliti imovinu tebi i Kātyāyanī.«

3. Maitreyī ga upita: »Kad bi sve bogatstvo ovog svijeta, gospodaru, bilo moje, da li bih time postala besmrtna«? »Ne bi«, reče joj Yāđñavalkya, »tvoj bi život bio kao život kojim žive bogati, ali besmrtnost ne bi dosegla bogatstvom«.

4. Na to će Maitreyī: »Što će mi ono čime ne mogu postati besmrtna! Ono što ti znaš, gospodaru, tome me pouči«.

5. Tada joj Yāđñavalkya reče: »Prije si mi bila draga, sad si mi još draža. Zato, mila, ako želiš, ja ću ti objasniti. Kad ti protumačim, zadubi se u to.

6. Nije muž drag radi ljubavi prema mužu, već je muž drag radi ljubavi prema *ātmanu*.[85] Nije žena draga radi ljubavi prema ženi, već je žena draga radi ljubavi prema *ātmanu*. Nisu sinovi dragi radi ljubavi prema sinovima, već su sinovi dragi radi ljubavi prema *ātmanu*. Nije bogatstvo drago radi ljubavi prema bogatstvu, već je bogatstvo drago radi ljubavi prema *ātmanu*. Nisu goveda draga radi ljubavi prema govedima, već su goveda draga radi ljubavi prema *ātmanu*. Nije *brahman*[86] drago radi ljubavi prema *brahmanu*, već je *brahman* drago radi ljubavi prema *ātmanu*. Nije kšatrijska vlast draga radi ljubavi prema kšatrijskoj vlasti, već je kšatrijska vlast draga radi ljubavi prema *ātmanu*. Nije svijet drag radi ljubavi prema svijetu, već je svijet drag radi ljubavi prema *ātmanu*. Nisu bogovi dragi radi ljubavi prema bogovima, već su bogovi dragi radi ljubavi prema *ātmanu*. Nisu *Vede* drage radi ljubavi prema *Vedama*, već su *Vede* drage radi ljubavi prema *ātmanu*. Nisu bića draga radi ljubavi prema bićima, već su bića draga radi ljubavi prema *ātmanu*. Nije sve drago radi ljubavi prema svemu, već je sve drago radi ljubavi prema *ātmanu*. Doista, Maitreyī, *ātman* treba biti viđen, treba biti čut, treba biti promišljan, u njega se treba zadubiti. Kad se *ātman* uvidi, čuje, mnije, i razaznaje, cijeli svijet se spoznaje.

7. *Brahman* odbacuje onoga ko *brahman* zre drugdje, a ne u *ātmanu*. Kšatrijska moć odbacuje onoga ko kšatrijsku moć zre drugdje, a ne u *ātmanu*. Svjetovi odbacuju onoga ko svjetove zre drugdje, a ne u *ātmanu*. Bozi odbacuju onoga ko bogove zre drugdje, a ne u *ātmanu*. *Vede* odbacuju onoga ko *Vede* zre drugdje, a ne u *ātmanu*. Bića odbacuju onoga ko bića zre drugdje, a ne u *ātmanu*. Sve odbacuje onoga ko sve zre drugdje, a ne u *ātmanu*. Brahman, kšatrijska moć, bozi, svjetovi, *Vede*, bića, sve ovo je *ātman*.

8. Kao što se, kad se udara o bubanj, ne mogu čuti zvuci koji ne pripadaju bubnju, već se čuje zvuk koji dolazi od bubnja ili bubnjara;

9. Kao što se, kad se puše u rog, ne mogu čuti zvuci koji ne pripadaju rogu, već se čuje zvuk koji dolazi od roga ili duhača;

10. Kao što se, kad se svira lutnja, ne mogu čuti zvuci koji ne pripadaju lutnji, već se čuje zvuk koji dolazi od lutnje ili lutnjara;

11. Kao što se iz vatre podložene vlažnim grančicama izvijaju razni oblačci dima, tako su eto, iz ovog velikog bića izdahnute Ṛg-veda, Yađur-veda, Sāma-veda, himne *atharvana* i *aṅgirasa*, legende, drevne priče, umijeća, tajno učenje, strofe, sažeta pravila, tumačenja, komentari, žrtvene ponude, hrana, piće, ovaj svijet, onaj svijet i sva bića. Da, iz njega je sve ovo izdahnuto.

12. Kao što je ocean stjecište[87] svih voda, tako je koža žarište[87] svih dodira, nos žarišta svih mirisa, jezik žarište svih okusa, oko žarište svih oblika, uho žarište svih zvukova, razum žarište svih volja, srce žarište svih znanja, ruke žarište svih djelovanja, žensko krilo žarište svih naslada, čmar žarište svih ispražnjenja, noge žarište svih gibanja i riječ žarište svih *Veda*.

13. Kao što je grumen soli bez nutrine i spoljašnosti nedjeljiva masa okusa, tako je i *ātman* bez nutrine i spoljašnosti nedjeljiva masa spoznaje.[88] Uzdigavši se iznad ovih elemenata on ponovo u njima iščezava. Kada ode, tada ovdje više nema svijesti. Tako ja kažem«, reče Yāđñavalkya.

14. Na to će mu Maitreyī: »Poštovani me dovodi do duboke zbunjenosti. Ja to ne razumijem«. Yāđñavalkya joj odgovori: »Nisam rekao ništa zbunjujuće. Neuništiv je i neuništive je prirode *ātman*.

15. Gdje postoji dvojnost, tamo jedan vidi drugoga, jedan njuši drugoga, jedan osjeća okus drugoga, jedan govori drugome, jedan čuje drugoga, jedan razaznaje drugoga.[89] A gdje sve postaje samo *ātman*, tamo čime i koga da se gleda, čime i koga da se njuši, čime i koga da se okusuje, čime i kome da se govori, čime i koga da se čuje, čime i koga da se mnije, čime i koga da se dodiruje, čime i koga da se razaznaje? Čime da se sve ovo zre i po kome da se sve ovo razaznaje? Ovaj *ātman* nije to, nije to. On je nedokučiv, jer se ne može shvatiti. Neuništiv je, jer se ne može uništiti. Neprionljiv je, jer se ne veže. On je nesputan, ne strahuje

i nepovrediv je. Doista, čime bi čovjek spoznavao znalca? Tako, uputio sam te, Maitreyī. Takva je uistinu besmrtnost«. Rekavši to, Yāđñavalkya se uputi u šumu.

V, 2

1. Puno je ono, puno je ovo.
Iz punoće puno izvire.
Od punoće kad se puno uzme
opet punoća ostaje.

Aum. *Brahman* je eter,[90] eter prvobitni, eter koji diše. Tako je govorio sin Kauravyāyane. To je *veda* koju znaju brâhmani. Njome čovjek zna što treba znati.

V, 5

1. U početku svijet bijaše samo voda.[91] Ta voda stvori ono što jest' i što je *brahman*. *Brahman* stvori Prađāpatija, Prađāpati bogove. Ovi bogovi slave istinu *(satyam)*, a ona ima tri sloga: *sa-ti-yam*. *Sa* je jedan slog, *ti* je jedan slog, *yam* je jedan slog. Prvi i zadnji slog su istina, srednji je neistina (zlo, *anṛtam)*. Ova neistina *(anṛtam)* okružena s obje strane istinom postaje i sama istinom. Onoga koji tako zna neistina (zlo, *anṛtam)* ne može povrijediti.

2. To što je istina (stvarnost), to je ovo sunce. Onaj *puruša* koji je u sunčevom krugu i ovaj *puruša* koji je u desnom oku, jedan na drugog se oslanjaju. Zrakama se onaj na ovog oslanja, a životnim dahovima ovaj na onog. Kad čovjek umire on jasno vidi taj sunčev krug, a zrake mu se više ne prepre̱čuju.[92]

3. Glava *puruše* u sunčevom krugu je *bhūḥ*. Jedna je glava i jedan je ovaj slog. Ruke su *bhuvaḥ*. Dvije su ruke i dva su ova sloga. Noge su *svar*. Dvije su noge i dva su ova sloga *(su-var)*. A njegovo tajno ime je *ahar* (dan). Ko tako zna uništava *(√han)* zlo i ostavlja ga iza sebe *(√hā)*.[93]

4. Glava *puruše* u desnom oku je *bhūḥ*. Jedna je glava i jedan je ovaj slog. Ruke su *bhuvaḥ*. Dvije su ruke i dva su ova sloga. Noge su *svar*. Dvije su noge i dva su ova sloga. A njegovo tajno ime je *aham* (ja). Ko tako zna uništava zlo i ostavlja ga za sobom.[94]

V, 14

1. *Bhūmiḥ* (zemlja), *antarīkšam* (međuprostor) i *dyauḥ* (nebo) imaju osam slogova. I jedna stopa *gāyatrī* ima osam

slogova. Njena stopa je taj niz. Ko tako zna njenu prvu stopu, taj osvaja tako daleko dokle sežu ova tri svijeta.

2. *Ṛcah* (stihovi), *yaḍūṃši* (obredne izreke) i *sāmāni*[95] (napjevi) čine osam slogova. I jedna stopa *gāyatrī* ima osam slogova. Njena stopa je taj niz. Ko tako zna njenu drugu stopu, taj osvaja tako daleko dokle seže ovo trostruko znanje.

3. *Prāṇaḥ* (uz-dah), *apānaḥ* (iz-dah) i *vyānaḥ* (raz-dah) osam su slogova. I jedna stopa *gāyatrī* ima osam slogova. Njena stopa je taj niz. Ko tako zna njenu treću stopu, taj osvaja tako daleko dokle seže životni dah. Njena četvrta *(turīyam)*, vidljiva, stopa je sunce koje s'ja onkraj svijeta.[96] *Turīyam* je isto što i četvrta. Naziva se vidljivom stopom jer se vidi. A jer s'ja daleko onkraj svega svijeta, nazvana je onom koja je onkraj svijeta. Ko tako zna ovu njenu stopu, on i sam s'ja ljepotom i slavom.

4. *Gāyatrī* se oslanja na onu četvrtu vidljivu stopu koja je onkraj svijeta. A ona je pak oslonjena na istinu. Doista, istina je vid, jer je vid istina. Zato, kada dvoje dođe prepirući se, i jedan kaže: »Ja sam vidio«, a drugi: »Ja sam čuo«, vjerovat ćemo onome koji kaže: »Ja sam vidio«. Istina se oslanja na moć. Životni dah je moć, pa se zato istina oslanja na dah. Zato kažu: »Moć je jača od istine«.

Tako se zasniva *gāyatrī* u odnosu na sebe. Ona štiti blago *(gayās)*. *Gayās* (stoka, blago) su životni dahovi i ona štiti životne dahove. Zato što štiti životne dahove koji su *gayās* zove se *gāyatrī*. I stih u slavu Savitra što ga učitelj naučava je upravo to. I koga god on poučava njegovi životni dahovi su zaštićeni.[97]

VI, 1[98]

7. Osjetila, prepirući se oko toga koje je odličnije, dođoše *brahmanu* i upitaše: »Koje je od nas najizvrsnije«? »Ono je najizvrsnije«, odgovori *brahman*, »nakon čijeg odlaska tijelo izgleda najgore«.

8. Ode govor. Izbivao je godinu dana i kad se vratio, upita: »Kako ste mogli živjeti bez mene«? Oni odgovoriše: »Kao nijem čovjek koji ne govori govorom, ali diše dahom, gleda okom, sluša uhom, razmišlja razumom, oplođuje sjemenom. Eto tako smo živjeli«. Tada se govor vrati među njih.

9. Ode oko. Izbivalo je godinu dana i kad se vratilo, upita: »Kako ste mogli živjeti bez mene«? Oni odgovoriše: »Kao slijepac koji ne gleda okom, ali diše dahom, govori govorom, sluša uhom, razmišlja razumom, oplođuje sjemenom. Eto tako smo živjeli«. Tada se oko vrati među njih.

10. Ode uho. Izbivalo je godinu dana i kad se vratilo, upita: »Kako ste mogli živjeti bez mene«? Oni odgovoriše: »Kao gluh čovjek koji ne sluša uhom, ali diše dahom, govori govorom, gleda okom, razmišlja razumom, oplođuje sjemenom. Eto tako smo živjeli«. Tada se uho vrati medu njih.

11. Ode razum *(manas)*. Izbivao je godinu dana i kad se vratio, upita: »Kako ste mogli živjeti bez mene«? Oni odgovoriše: »Kao nerazuman čovjek koji ne razmišlja, ali diše dahom, govori govorom, gleda okom, sluša uhom, oplođuje sjemenom. Eto tako smo živjeli«. Tada se razum vrati među njih.

12. Ode sjeme. Izbivalo je godinu dana i kad se vratilo, upita: »Kako ste mogli živjeti bez mene«? Oni odgovoriše: »Kao jalov čovjek koji ne oplođuje sjemenom, ali diše dahom, govori govorom, gleda okom, sluša uhom, razmišlja razumom. Eto tako smo živjeli«. Tada se sjeme vrati među njih.

13. Kad je dah pošao, poče kidati ostala osjetila, kao kad bi preponosan konj iz Sindha raskinuo spone kojima je zauzdan. Osjetila zavapiše: »Ne odlazi, Poštovani! Bez tebe ne možemo živjeti«. »Onda mi odajte priznanje!« »Dobro«, odgovoriše mu.

14. Govor reče: »Ako sam ja najizvrsniji, onda si i ti najizvrsniji«. Oko reče: »Ako sam ja oslonac, onda si i ti oslonac«. Uho reče: »Ako sam ja blagostanje, onda si i ti blagostanje«. Razum reče: »Ako sam ja obitavalište, onda si i ti obitavalište«. Sjeme reče: »Ako sam ja stvarajuća sila, onda si i ti stvarajuća sila«.

»Ako sam takav, što je moja hrana, što je moja odjeća?«[99] »Što god je ovdje, sve do psa, crva, kukaca i ptica tvoja je hrana, a voda je tvoja odjeća.« Ko tako zna hranu daha, neće ništa pojesti što nije jestivo, i ništa uzeti što nije jestivo.[100] Zato mudraci učeni u *Vedi* prije jela srknu gutljaj vode, a isto tako i poslije jela. Smatraju da tako dah neće ostati ogoljelim.

VI, 2

1. Śvetaketu Āruṇeya dođe narodu Pañcāla i priđe Đaivali Pravāhaṇi okruženom slugama. Ugledavši ga Đaivala mu se obrati: »Mladiću«! »Gospodine«, odvrati on. »Je li te otac poučio?« »Da«, reče ovaj.

2. »Znaš li kako se ljudi, odlazeći s ovog svijeta, razdvajaju u raznim pravcima?« »Ne«, reče Śvetaketu. »Znaš li kako ponovo dolaze na ovaj svijet?« »Ne«, reče ovaj. »Znaš li zašto onaj svijet nije ispunjen mnoštvom onih koji neprekidno odlaze odavde?« »Ne«, reče onaj. »Znaš li u kojoj žrtvi koja je izlivena u oganj, voda postaje ljudski glas, uzdiže se i govori?« »Ne«, reče onaj. »Znaš li pristup na put koji vodi bogovima ili pristup na put koji vodi očevima? Što to ljudi čine te stižu na put koji vodi bogovima ili na onaj koji vodi očevima? Jer čuli smo i riječi ṛšija:

Za dva puta smrtnih ja sam čuo:
jedan očevima, drugi bogovima vodi.
Njima sve što živi kreće,
sve što između oca i majke jeste.«[101]

»Ne znam ni za jedan od njih«, reče Śvetaketu.

3. Tada ga kralj pozove da ostane kod njega. Ne obazirući se na poziv[102] mladić pobježe, dođe ocu i požali se: »A ti si me prije nazvao poučenim«. »Kako to misliš, mudrače?« Sin mu objasni: »Čovjek iz kraljevske porodice mi je postavio pet pitanja, a ja nisam znao odgovor ni na jedno od njih«. »Koja su to pitanja?« »Ova«, odgovori on i ponovi glavne točke.

4. Otac mu reče: »Ti bi trebao znati, moj sinko, da što god ja znam, to tebi rekoh. Ali hajde, pođimo tamo da živimo kao učenici«. »Pođi sam«, reče mu sin. I Gautama dođe tamo gdje bijaše Đaivali Pravāhaṇa. Kralj mu prinese sjedalo i vodu, te mu tako priredi doček pun poštovanja. Tada mu reče: »Darujemo poštovanom Gautami dar«.

5. On odgovori: »Dar koji bih želio je ovaj: ponovi riječi koje si iskazao u prisustvu mladića«.

6. On reče: »To je među božanskim darovima, Gautama. Poželi neki od ljudskih«.[103]

7. Gautama će na to: »Ti znaš dobro da je u mene sva sila zlata, goveda, konja, sluškinja, pratnje i haljina. Ne liši me ovog obilnog, bezgraničnog i prekomjernog«. »Onda ti, Gautama, želiš poučavanje na uobičajan način?« »Ja sam došao tebi, gospodine, kao učenik.« Ovim riječima su stari postajali učenici, pa je s riječima da dolazi kao učenik i on ostao.

8. Tada mu kralj reče: »Kao što se tvoji djedovi nisu ogriješili o nas, tako nemoj ni ti, Gautama. Ovo znanje se nije do sada zadržalo ni kod jednog brâhmana. Ali ja ću ga tebi reći. Jer ko te može odbiti kad tako zboriš«.

9. »Onaj svijet je žrtveni oganj, Gautama. Sâmo sunce je njegovo gorivo, zrake dim, dan plamen, strane svijeta ugalj, a međustrane iskre. U taj oganj bogovi vjeru prinose. Iz ove žrtve kralj *soma* nastaje.«

10. »Parđaṇya[104] je žrtveni oganj, Gautama. Sama godina je njegovo gorivo, oblaci dim, munja plamen, grmljavina ugalj, a tuča iskre. U taj oganj bogovi kralja *somu* prinose. Iz te žrtve kiša nastaje.«

11. »Ovaj svijet je žrtveni oganj, Gautama. Sama zemlja je njegovo gorivo, vatra dim, noć plamen, mjesec ugalj, a zvijezde iskre. U taj oganj bogovi kišu prinose. Iz te žrtve hrana nastaje.«

12. »Muškarac je žrtveni oganj, Gautama. Sama otvorena usta su njegovo gorivo, dah dim, riječ plamen, oko ugalj, a uho iskre. U taj oganj bogovi hranu prinose. Iz te žrtve sjeme nastaje.«

13. »Žena je žrtveni oganj, Gautama. Sam polni organ je njeno gorivo, dlake dim, stidne usne plamen, obljuba ugalj, a naslada iskre. U taj oganj bogovi sjeme prinose. Iz te žrtve čovjek nastaje. On živi koliko već živi, a kada umre,

14. tada ga odnose u oganj lomače. Njegov oganj sam postaje oganj, gorivo gorivo, dim postaje dim, plamen plamen, ugalj ugalj, a iskre iskre. U taj žrtveni oganj bogovi čovjeka prinose. Iz te žrtve uzdiže se čovjek obasjan bojama svjetlosti.«

15. »Oni koji znaju tako i koji u šumi istinski slave vjeru, oni odlaze u plamen lomače, iz plamena u dan, iz dana u prvu polovinu rastućeg mjeseca, iz prve polovine rastućeg mjeseca u šest mjeseci tokom kojih (sunce) putuje na sjever, iz ovih mjeseci u svijet bogova, iz svijeta bogova u sunce, iz sunca u sjaj svjetlosti. Dosegavši sjaj svjetlosti, *puruša* koji se sastoji od razuma, odlazi u svjetove *brahmana*.[105] U ovim svjetovima *brahmana*[105] oni žive uznijeti za uvijek. Odavde nema povratka.«

16. »A koji žrtvom, prinošenjem i trapljenjem pobjeđuju svjetove, oni odlaze u dim lomače, iz dima u noć, iz noći u polovinu padajućeg mjeseca, iz polovine padajućeg mjeseca u šest mjeseci tokom kojih sunce putuje prema jugu, iz ovih mjeseci u svijet očeva, iz svijeta očeva u mjesec. Dosegavši mjesec postaju hrana. Tamo ih bogovi, govoreći kralju *somi*: ‚Rasti. Slabi', uživaju. Kada odu od njih odlaze u prostor, iz prostora u zrak, iz zraka u kišu, iz kiše na zemlju. Došavši na zemlju postaju hrana. I ponovo bivaju žrtvovani u ognju čovjeka. Tada se rađaju u ognju žene. Uzdigavši se u svijet oni ponovo tako kruže. A koji ne znaju ova dva puta, postaju kukci, moljci i sve ono što ovdje bode.«[106]

VI, 4

1. Doista, suština svih bića je zemlja; zemlje voda; vode biljke; biljaka cvjetovi; cvjetova plodovi; plodova muškarac; muškarca sjeme.

2. Prađāpati je razmišljao: »Hajde, da mu načinim utočište«. I stvori ženu. Stvorivši je, odao joj je priznanje odozdo. Zato ženu valja poštivati *odozdo*. Protegnuo je iz sebe onaj prednji kamen za tiještenje. Njime ju je oplodio.[107]

3. Njeno krilo je žrtveni oltar, dlaka žrtvena trava, koža *soma*-tijesak, a dvije stidne usne su plamen u sredini. Uistinu, koliki je svijet za onog koji vrši obred *vāđapeya*,[108] toliki postaje i za onog koji znajući tako, vrši spolni snošaj. On sebi usmjerava dobra djela žena. A onaj koji spolno opći, ne znajući tako, njegova dobra djela žene sebi okreću.

4. To je, doista, ono što je Uddālaka Āruṇi znao kad je rekao, to je, doista, ono što je Nāka Maudgalya znao kad je rekao, to je, doista, ono što je Kumārahārita znao kad je rekao: »Mnogi potomci brâhmana odlaze neplodni i bez dobrih djela sa ovog svijeta: naime, oni koji spolno opće ne znajući tako. Doista se mnogo sjemena prosipa, onog u snu ili onog na javi«.

(Prev. D. Z.)

Aitareya
(Vāmadeva:)

III, 1

1. »Ko je on?« »Mi ga slavimo kao *ātman*, a koji je od ovih taj *ātman?*« »Da li ovaj po kome čovjek gleda, ili po kome sluša, ili po kome njuši, ili po kome oblikuje govor, ili po kome razlikuje slatko i neslatko?«[1]

2. To što je srce i taj razum, svijest, shvaćanje, razaznavanje, spoznaja, mudrost, opažanje, volja, misao, promišljanje, oštroumnost, pamćenje, predodžba, nadahnuće, žudnja, život, moć, sve to, samo su oznake za um.[2]

3. On je *brahman*, on je Indra, on je Prađāpati; on je svi ovi bogovi i pet velikih elemenata: zemlja, zrak, prostor, voda i svjetlost; on je ovi nabrojeni elementi kao i oni pomiješani i sitniji; i sjeme ovo i ono; i rođeni iz jajeta, i rođeni iz utrobe, i rođeni iz pare, i rođeni iz mladica; i konji, goveda, ljudi i slonovi; i sve što god ovdje diše, što god se kreće i leti i što je nepokretno. To je sve vođeno umom, na um se oslanja. Svijet je vođen umom, um je oslonac, um *(prađñāna)* je *brahman.*

4. I on (Vāmadeva), s *ātmanom* koji je um, napustivši ovaj svijet i polučivši sve želje u nebeskom svijetu, besmrtan postaje . . . postaje.

(Prev. D. Z.)

Māṇḍūkya

1. *Aum.* Ovaj slog je sve ovo. Tumačenje je: prošlost, sadašnjost i budućnost; sve je samo slog *aum.* I što god drugo postoji povrh tri vremena, to je također slog *aum.*

2. Sve ovo je *brahman.* Ovaj *ātman* je *brahman.* A *ātman* ima četiri dijela.[1]

3. Prva četvrtina je *vaiśvānara*, čije je područje budno stanje, koji spoznaje vanjske predmete, koji ima sedam udova i devetnaest usta, koji uživa velike elemente.[2]

4. Druga četvrtina je *taiđasa*, čije je područje stanje sna, koji spoznaje unutrašnje predmete, koji ima sedam udova i devetnaest usta, koji uživa profinjene elemente.

5. A kad čovjek zaspi, ne žudeći ni jedne želje i ne sanjajući snove, to je duboki san. Ova treća četvrtina je *prāđña*, čije je područje stanje dubokog sna, koji je postao jedan, koji je čista spoznaja, koji uživa samo nasladu, koji je pun naslade, čije je lice misao.

6. On je gospodar svega, znalac svega, on je vladar u nutrini. On je izvorište svega, početak i kraj bića.

7. Koji ne spoznaje unutrašnje predmete, koji ne spoznaje vanjske predmete, koji ne spoznaje oboje, koji nije samo spoznaja, koji nije spoznavalac, koji nije nespoznavalac nevidljiv, neizreciv, nezahvatljiv, bez oznaka, nepojmljiv, koji

se ne može imenovati, koji ima za suštinu ovisnost o samom sebi, koji je smirenje manifestiranog, spokojan, blag, nedvojan;[3] takav misle da je četvrti dio. On je *ātman*. On treba biti znan.

8. Ovaj je *ātman* po elementima slog *aum*. Elementi *ātmana* su dijelovi i dijelovi su elementi: zvuk *a*, zvuk *u*, zvuk *m*.

9. *Vaiśvānara*, čije je područje budno stanje, je slovo *a*, prvi element, ili po korijenu *āp* (polučiti) ili po tome što je na početku. Ko tako zna polučuje sve želje i postaje početak svega toga.

10. *Taiđasa*, čije je područje stanje sna, je slovo *u*, drugi element, ili zbog uzdizanja, ili po tome što se javlja u sredini. Ko tako zna postaje onaj u čijoj porodici nije rođen niko ko ne poznaje *brahman*, postaje i sam onaj koji veliča stalnost znanja.

11. *Prāđña*, čije je područje stanje dubokog sna, je slovo *m*, treći element, ili po korijenu *mi* (mjeriti, spoznati), ili po tome što je na kraju. Ko tako zna mjeri (spoznaje) sve ovo i postaje kraj svega toga.

12. Četvrti je onaj koji nema elemenata, neizreciv, kome je svojstveno smirivanje manifestiranog svijeta, blag, ne-dvojan. Tako je upravo slog *aum ātman*. Ko tako zna *ātmanom* u *ātman* ulazi.

(Prev. D. Z.)

Maitrī

V

1. Ovo je Kutsāyanina pjesma hvale:
Ti si Brahmā, ti si Višṇu, ti si Rudra, ti si Prađāpati;
ti si Agni, Varuṇa, Vāyu, ti si Indra, ti si mjesec;
ti si hrana, ti si Yama, ti si Pṛthivī, ti si sve, ti si neprolazan.
Postojanje je u tebi raznooblično po sebi i po prirodi svojoj. Naklon tebi, gospodaru vasione. Sopstvo svega, stvoritelj svega, uživalac svega, ti si život svega, vladar svake igre i užitka. Naklon tebi smirenom *ātmanu*. Naklon tebi duboko skrovitom, nepojmljivom, beskrajnom, bez početka i bez kraja.

2. U početku svijet bijaše samo tama *(tamas)*. Ona bijaše u sveviśnjem[1] i pokrenuta od njega preobliči se. Oblik koji nastade je strast *(rađas)*. Strast se pokrenuta premetnu u vrsnoću *(sattvam)*, a pokrenuta vrsnoća prostruji u bit *(rasaḥ)*. Ovaj dio je temelj spoznaje svakog čovjeka, a oznake su mu: volja, odlučnost i samosvijest, on je znalac tijela; Prađāpati, prozvan *viśva* (sve). Njegovi oblici su spomenuti prije. Dio njega koji pripada tami, o učeniče *Veda*, je Rudra. Dio koji pripada strasti, o učeniče *Veda*, je Brahmā, a dio koji pripada vrsnoći, o učeniče *Veda*, je Višṇu.[2] Doista, on jedan postao je trostruk, postao osmerostruk, jedanaesterostruk, dvanaesterostruk, bezbrojan. Jer se tako razvīja, nastalo je biće. On se pokreće, ulazi u bića i postaje vladar bića. On je *ātman* unutra i izvana, da, unutra i izvana.

VI

17. U početku svijet bijaše *brahman*, beskrajno jedno. Beskrajno na istoku, beskrajno na jugu, beskrajno na zapadu, beskrajno na sjeveru, beskrajno gore i dolje, beskrajno

na sve strane. Za njega istok i ostali pravci nisu postojali, niti poprijeko, niti gore, niti dolje. Nepojmljiv je ovaj najviši *ātman*, neizmjerljiv, nerođen, neshvatljiv; nezamisliv je on, čiji je *ātman* prostor. Pri propasti svega on jedini ostao je budan. Iz tog prostora probudio je to što se sastoji od same misli. Od njega je to zamišljeno i u njega se vraća. On je blistav lik koji sja u suncu, bezdiman sjaj koji je u vatri, kao i plamen u želucu koji probavlja hranu. Jer ovako su rekli: »Ovaj koji je u vatri, koji je u srcu i koji je u suncu, on je jedan-jedini. Ko tako zna kreće jedinstvu jednoga.

28. To se može i drugačije reći. Prekoračivši preko elemenata postojanja, osjetila i predmeta osjetila, dohvativši luk čija je tetiva život prosjaka, a drška čvrstoća, i ubivši strijelom oblikovanom od nesamosvijesti, na vratima u *brahmana*, stražara okrunjenog smetenošću, kojeg resi naušnica od zlobe i pohlepe, koji drži štap od lijenosti, mrtvila i prljavštine, odjevenog u samoljublje, koji je zgrabio luk čija je drška zavođenje, a tetiva bijes, i strijelom sačinjenom od žudnje ubija ova bića; ubivši njega, prešavši splavlju sloga *aum* preko na drugu obalu prostora u srcu, u unutrašnji prostor koji postaje postepeno vidljiv, neka čovjek uđe u dvor *brahmana*, kao što rudar ulazi u rudnik žudeći rude. Potom neka uz pomoć učitelja raskine četverostruke korice *brahmanove* riznice. I tada, sjajan, očišćen, prazan, spokojan, bezdahovit, bez sopstva, beskrajan, neiscrpljiv, postojan, vjekovit, nerođen, samozavisan, obitava u vlastitoj veličini. Vidjevši njega *(ātman)* koji obitava u vlastitoj veličini, on kolo života i smrti promatra kao kotač kočije koji se vječno okreće. Jer ovako rekoše:

»Čovjek koji je šest mjeseci zadubljen i neprekidno slobodan,
beskrajnu, najvišu, tajnovitu *yogu* dosiže.
A čovjek koji je dobro usmjeren, ali strašću i tminom prožet,
sinu, ženi i porodici predan, nikada je polučiti neće«.

29. Rekavši tako (Bṛharathi), Śakāyanya, čije je srce okrenuto unutrašnjosti, pokloni se pred njim i prozbori: »O kralju, sinovi Prađāpatija su se uzdigli na put *brahmana* znanjem o *brahmanu*. Vršenjem *yoge* čovjek postiže spokojstvo i zadovoljstvo, te strpljivo podnosi dvojnost sreće i bola. Neka se ne izlaže ova najskrovitija nauka onom ko nije sin, ko nije učenik i ko nije smiren. Neka se ona tumači onom ko je privržen samo učitelju, onom ko je obdaren svim vrlinama«.[3]

(Prev. D. Z.)

Īśa

Puno je ono, puno je ovo.
Iz punoće puno izvire.
Od punoće kad se puno uzme
punoća opet ostaje.[1]

1. Bogom je prožeto sve što se u ovom pokretnom svijetu kreće.[2]
Zato uživaj u odricanju. Ne žudi ničijega blaga.

2. Vršeći ovdje djela, poželi da živiš stotinu ljeta.
Ako si takav, a ne drugačiji, djelo za tebe prionuti neće.

3. Demonski su ti svjetovi slijepom tamom prekriveni,
u nju ulaze nakon smrti oni koji su sebi ubitačni.

4. Postojano jedno, od uma je hitrije.
Osjetila ga ne dosižu, jednako pred njima hita.
Prem nepokretno, sve što juri, prestiže.
U njem vjetar djelovanje podržava.

5. I kreće se i ne kreće; daleko je a i blizu;
to je u nutrini svega i spoljašnost je svemu.

6. Onaj ko sva bića upravo u sebi vidi,
i u svim bićima sebe, zbog toga ne žali.

7. Jer ako je u svim bićima spoznao sebe,
kakve opsjene i boli da se plaši, jedinstvo vidjevši?

8. On je u sve prodro, blistav, bez tijela, neranjiv,
bez mišića, čist i nedodirnut zloćom.
Vidjelac mudri, svedosežan, on opstoji po sebi,
poput stvari što prirodno teku kroz beskonačno vrijeme.

9. U slijepu tamu uranja ko neznanje slavi,
u još veću tamu kreće ko u znanju uživa.

10. Iz znanja proizlazi jedno, rekoše, a iz neznanja pak drugo.[3]
Tako smo čuli od mudrih koji su nas poučili.

11. Znanje i neznanje ko zajedno spoznaje,[3]
neznanjem nadilazi smrt, a znanjem besmrtnost postiže.

12. U slijepu tamu uranja ko nezbiljnost slavi,
u još veću tamu kreće u zbiljnosti ko uživa.

13. Iz zbilje proizlazi jedno, rekoše, a iz nezbilje drugo.
Tako smo čuli od mudrih, koji su nas poučili.

14. Zbiljnost i nezbiljnost ko zajedno spoznaje,
nezbiljnošću nadilazi smrt, a zbiljnošću besmrtnost
postiže.

15. Zlatnim je pokrovom istini lice prekrito,
a ti ga, Pūšan, razotkri, da ga ugledam ja,
što u zakonu i istini živim.

16. O Pūšan, jedini vidioče, ti što si vladar smrti,
sunce, potomče Prađāpatija, raširi zrake,
pa skupi njihov žar da ti vidim najdivniji lik.
Koje god to bilo lice, to isto sam ja.[4]

17. Neka život uđe u besmrtni dah,
a potom nek' tijelo sagori u pepeo i prah.
Aum. Um neka pamti učinjeno, neka pamti um,
neka pamti učinjeno, neka pamti.

18. Ognju, vodi nas blagim putem obilja,
bože, koji si spoznao sva djela naša!
Udalji od nas prevarna zla,
a mi ćemo te slaviti obiljem pohvala.

(Prev. D. Z.)

Kena

1. Nek' ojačaju moji udovi, moja riječ i dah,
moj vid i sluh, te snaga i osjetila sva.

2. Sve je *brahman* u upanišadi.
Nek' ne poreknem *brahman*, ni *brahman* mene.
Nek' ne bude poricanja, ni poricanja mene.

3. Nek' ova *dharma* koja je u Upanišadama
živi u meni koji sam privržen *ātmanu*.
Aum. Mir, mir, mir.[1]

I

1. Ko je potaknuo usmjerenu misao da se vine?
Po kome upregnut se prvi životni dah pokreće?
Ko je ovu izgovorenu riječ usmjerio?
Koje je božanstvo uho i oko upregnulo?

2. To što je sluh sluha, um uma,[2] riječ riječi,
to je i dah daha i vid vida.
Oslobodivši se, mudri ovaj svijet napuštaju
i besmrtni postaju.

3. Tamo ne dosiže oko, ne dosiže riječ ni misao.
Ne znamo i ne razaznajemo kako o tome poučavati.

4. Drugačije je to od znanog i onkraj je neznanog.
Tako smo čuli od starih koji su nas poučili.

5. To što se riječju ne izriče, a po čemu je riječ izrečena, to spoznaj da je *brahman*, a ne ovo što ovdje štuju.

6. To što se mišlju ne zamišlja, a po čemu je misao zamišljena,[3]
to spoznaj da je *brahman*, a ne ovo što ovdje štuju.

7. To što se okom ne vidi, a po čemu oči vide,
to spoznaj da je *brahman*, a ne ovo što ovdje štuju.

8. To što se uhom ne čuje, a po čemu uho sluša,
to spoznaj da je *brahman*, a ne ovo što ovdje štuju.

9. To što se dahom ne udiše, a po čemu je dah udahnut,
to spoznaj da je *brahman*, a ne ovo što ovdje štuju.

II

1. Kad misliš: »Dobro znam«, tad' o obličju *brahmana* malo znaš.
Ono njegovo u tebi, ono njegovo u bogovima, treba ispitivati:
»Mislim da znam«.

2. Ja ne mislim da dobro znam, niti znam da ne znam.
Ko od nas to zna, zna to, i on zna da ne zna.

3. Ko ne promišlja taj promišlja, a ko promišlja taj ne zna.
Nespoznatljivo je za one koji spoznaju,
a spoznatljivo za one koji ne spoznaju.[4]

4. Kad je spoznaja u probuđenju nazreta
besmrtnost se dosiže.[5]
U sebi se snaga nalazi, znanjem se besmrtnost postiže.

5. Ko je to ovdje spoznao taj doista jest',
a ko to ne spozna velik mu je gubitak.
Razabravši to u svim oblicima postojanja
mudri ovaj svijet napuštaju i besmrtni postaju.

III

1. *Brahman* pobijedi za bogove, njegova ih pobjeda uzvisi, a oni je shvatiše ovako: »Naša je ova pobjeda, naša je i veličina«.

2. Ono uvidi njihovo samoljublje i ukaže im se. No bogovi nisu znali kakav je to duh.[6]

3. Rekoše ognju: »Đātaveda, iznađi kakav je to duh«. »Bit će tako«, odgovori im on.

4. Jurne na njega, a ono ga upita: »Ko si ti«? »Ja sam Agni«, on će, »znalac svakog rođenja«.[7]

5. »Ako si takav, kakva je tvoja moć?« »Sve što raste na zemlji mogu sagorjeti.«

6. Ono mu pruži travku: »Sagori to«. Agni nasrne svom snagom, ali je ne uspije sagorjeti. Vrati se natrag i objasni: »Nisam mogao iznaći kakav je to duh«.

7. Tad' rekoše vjetru: »Vāyu, iznađi kakav je to duh«. »Bit će tako«, odgovori im on.

8. Jurne na njega, a ono ga upita: »Ko si ti«? »Ja sam Vāyu«, on će, »ja sam dah što se nadimlje u utrobi majke.«

9. »Ako si takav, kakva je tvoja moć?« »Sve što raste na zemlji mogu odnijeti.«

10. Ono mu pruži travku: »Odnesi to«. Vāyu nasrne svom snagom, ali je ne uspije odnijeti. Vrati se natrag i objasni: »Nisam mogao iznaći kakav je to duh«.

11. Tad' rekoše Indri: »Maghavan, iznađi kakav je to duh«. »Bit će tako«, odgovori im on. Jurne na njega, a ono iščezne.

12. U tom istom prostoru Indra susretne ženu blistave ljepote, Umu, kći snježnih vrhunaca Himavata i nagovori je: »Kakav je to duh«?

IV

1. »*Brahman*«, ona će, »*brahmanova* vas je pobjeda uzvisila.« Tek tada on spozna da je to *brahman*.

2. Zato ovi bogovi, Agni, Vāyu, Indra, kao da su viši od

drugih bogova. Oni bijahu najbliže njegovom dodiru, oni prvi spoznaše da je to *brahman.*

3. Zato Indra kao da je iznad drugih bogova. On bijaše najbliže njegovom dodiru, on prvi spozna da je to *brahman.*

4. Ovo je učenje o njemu u odnosu na bogove: to je k'o kad munja sine, ili k'o kad oko trepne.

5. A ovo u odnosu na nas same: ono što se poput misli kreće, po čem razum pa i volja vječno pamte.

6. To se zove »ta žarka želja«[3] i toj žarkoj želji treba težiti. Onog koji to tako spoznaje sva bića žude.

7. »Učitelju, kaži Upanišadu«, rekao si. »Upanišada ti je izrečena. Kazali smo ti Upanišadu o *brahmanu.*«

8. Žar,[9] samosavladavanje i djelovanje njen su oslonac. *Vede* su joj udovi, a istina prebivalište.

9. Ko nju tako spozna, odbacuje zlo i u najizvrsnijem, beskonačnom, nebeskom svijetu čvrsto stoji, da, čvrsto stoji.

(Prev. D. Z.)

Taittirīya

II, 1

(Triśaṅku reče:)

1. *Aum.* Onaj koji zna *brahman* postiže vrhunac, a o tome se kaže slijedeće: »*Brahman* je stvarnost *(satyam)*, znanje *(ďñānam)*, beskonačnost *(anantam)*. Onaj ko zna da je on smješten u skrovitosti (srca) i u najvišem nebu ostvaruje, pomoću umnog *brahmana*, sve želje«.
Od tog je *ātmana* zato postao prostor, od prostora vjetar, od vjetra oganj, od ognja vode, od voda zemlja, od zemlje biljke, od biljaka hrana, a od hrane čovjek.
Taj se čovjek sastoji upravo od suštine hrane[1]. Takva mu je glava, takva desna strana, takva lijeva strana, takav mu je *ātman*[2], takav mu je rep (koji je) podrška.
O tome je ova kitica:

II, 2

1. »Od hrane se rađaju stvorenja, ona koja se nalaze na zemlji. Ona doista žive od hrane i tamo se vraćaju na kraju. Jer hrana je prva među bićima[3] i zato se naziva iscjeliteljicom svega. Oni koji štuju *brahman* kao hranu postižu svu hranu. Jer hrana je prva među bićima[3] i zato se naziva iscjeliteljicom svega. Od hrane se rađaju bića, pomoću hrane se razvijaju, (ona) je i jedena i jede elemente *(bhūtāni)*. Zato se to zove hranom.«
Različit od onoga koji se sastoji od suštine hrane, jeste unutarnji *ātman* koji se sastoji od daha, koji ga ispunja.[4] Onaj

ima oblik čovjeka. Prema njegovu čovječjem obliku i ovaj ima oblik čovjeka. Dah mu je glava, raz-disanje mu je desna strana, izdah mu je lijeva strana, prostor *ātman*[2], zemlja rep (kraj koji je) podrška.

II, 3

1. »Dahom bogovi dišu, a i ljudi i stoka, dah je bićima životni vijek *(āyuḥ)*, zato ga zovu općim životnim vijekom. Punom se vijeku bliže oni koji kao dah poštuju *brahman*, jer dah je vijek svih bića. Zato ga zovu općim životnim vijekom.« On je doista tjelesni *ātman* onoga prijašnjeg. Doista, različit od onoga koji se sastoji od daha, jeste unutarnji *ātman* koji se sastoji od razuma[5], koji ga ispunja. Onaj ima oblik čovjeka. Prema njegovu čovječjem obliku i ovaj ima oblik čovjeka. Yāđur-veda mu je glava[6], Ṛg-veda mu je desna strana, Sāma-veda mu je lijeva strana, učenje (mu je) *ātman*[2], himne Atharvana i Aṅgirasa (su mu) rep (kraj koji je) podrška.

O tome je slijedeća kitica:

II, 4

1. »Otkuda se riječi vraćaju zajedno s mišlju a ne dohvativši je, (toga se) nikada ne plaši onaj koji zna dobrobit *(ānandam) brahmana*.«

To je doista tjelesni *ātman* onoga prijašnjeg. Doista, različit od onoga koji se sastoji od razuma, jeste unutarnji *ātman* koji se sastoji od svijesti[7], koji ga ispunja. Onaj ima oblik čovjeka. Prema njegovu čovječjem liku i ovaj ima oblik čovjeka. Vjera mu je glava, istina *(ṛtam)* (mu je) desna strana, stvarnost *(satyam)* lijeva strana, disciplina — *ātman*[2], moć — rep (kraj koji je) podrška.

O tome postoji slijedeća kitica:

II, 5

1. »Svijest upravlja žrtvom, a upravlja također i djelima. Svi bogovi slave svijest kao najviše *brahman*. Ako (čovjek) zna *brahman* kao svijest, i ostavivši zla u tijelu od nje se ne udaljava, ostvaruju mu se sve želje«.

To je doista tjelesni *ātman* onoga prijašnjeg.

Zaista, različit od onoga koji se sastoji od svijesti, jeste unutarnji *ātman* koji se sastoji od dobrobiti[8], koji ga ispunja. Onaj ima oblik čovjeka. Prema njegovu čovječjem obliku i ovaj ima oblik čovjeka. Prijatnost *(priyam)* mu je glava, radost *(modaḥ)* (mu je) desna strana, ushićenje *(pramodaḥ)* lijeva strana, dobrobit *(ānandaḥ)* — *ātman*[2], *brahman* (mu je) rep (kraj koji je) podrška.

O tome je slijedeća kitica:

III, 6

1. »Kao da ne postoji onaj koji *brahman* zna kao nepostojeće *(asat)*. A ako zna da *brahman* jest, poznaju ga kao postojećeg.«

To je zaista tjelesni *ātman* onog prijašnjeg.
A o tome se postavljaju pitanja:
»Da li onaj ko nije znalac nakon smrti odlazi na onaj svijet? Ili na onaj svijet poslije smrti odlazi onaj koji zna?«
On *(ātman)* poželi: »Ja bih se umnožio i reproducirao«. I dade se u tlapnju; nakon obavljena trapljenja, emanira sve ovo, što jest. Emaniravši ga, uđe (u svijet); ušavši, postade ono što jest *(sat)* i ono što je onostrano *(tyat)*, definirano i nedefinirano, osnovano i neosnovano, svjesno i nesvjesno, istinito i lažno. Postade stvarnost *(satyam)* onakva kakva je. To je ono što se naziva stvarnim.

III, 7

1. Ne treba huliti hranu, to je pravilo. Odista, dah je hrana, tijelo je izjelica hrane, na dah se tijelo oslanja, na tijelu se dah oslanja. Dakle hrana se oslanja na hranu. Onaj koji zna da se hrana oslanja na hranu, on je utemeljen *(pratišṭhitam)*. On postaje posjednik i izjelica hrane, postaje moćan po potomstvu, stoci i brâhmanskome sjaju, i velike slave.

(Prev. R. I.)

Kaušītakī

I

1. Citra Gāṅgyāyani, želeći da žrtvuje, izabere Āruṇija;[1] ali ovaj pošalje sina Śvetaketua, govoreći mu, »obavi žrtvu (za njega)«. Kad stiže, onaj ga upita: »O sine Gautamin, da li je u svijetu u koji ćeš me prenijeti kraj *(saṃvṛtam)*, ili osim ovoga postoji neki drugi put[2]«? »Ja to ne znam«, odgovori, »ali da pitam učitelja.« On se vrati ocu i pita ga onako. »Tako me je ispitivao; kako da mu odgovorim?« A ovaj će: »Ni ja to ne znam; nakon što smo proučili *Vede*, hajde da kod njega uzmemo ono što nam bolji daju. Dođi, otići ćemo obojica«. S gorivom u rukama pristupi Citri Gāṅgyāyani: »Molim inicijaciju«. »Dostojan si *brahmana*, o Gautama, jer se nisi umislio. Dođi, objasnit ću ti«, odgovori mu on.

2. I on reče: »Oni koji odlaze s ovoga svijeta, oni svi odlaze upravo na mjesec. U prvom dijelu (mjeseca) on se (rastući mjesec) hrani njihovim dahovima, a u drugoj ih polovici navodi da se ponovo rode. On je ulaz u nebeski svijet, mjesec pušta onoga koji odgovori (na njegova pitanja). Ali onoga koji ne odgovori, njega pretvara u kišu i sipa ovamo. On se ponovo rađa ili kao crv, ili kao kukac, ili kao riba, ili kao ptica, ili kao lav, ili kao vepar, ili kao zmija, ili kao tigar, ili kao čovjek ili kao neko drugi, na tim i tim mjestima, u skladu s (vlastitim) djelima i u skladu s (vlastitim) znanjem. — Kada stiže (onamo i mjesec) ga pita ‚ko si ti?', treba da odgovori:

Od rasvjetljujućeg (mjeseca) skupljeno je sjeme, O godišnja doba,

od petnaest-puta-nastalog boravišta otaca;
takva me kao djelatnog muškarca pošaljite
i kroz djelatnog muškarca u majku ulijte.

Rađam se, preporađajući se, kao dodatni trinaesti mjesec *(trayodaśopamāsaḥ)* dvanaestom, s ocem (nakon) dvanaest kao trinaestim. Ja to znam, a znam i suprotno tome. O godišnja doba, vodite me besmrtnosti ovom istinom, ovom tlapnjom *(tapasā)*. Ja sam godišnje doba, povezan s godišnjim dobima«. »Ko si?« »Ja sam ti!«, odgovara. I (mjesec) ga otpušta.

3. Stigavši na ovaj put koji vodi bogovima, on odlazi u svijet Agnija, u svijet Vāyua, u svijet Varuṇe, u Indrin svijet, u svijet Pradāpatija, u svijet Brahme. U tom su svijetu Brahme jezero Āra, trenuci *yeṣṭihā*[3], rijeka Viđarā (nestareća), drvo Ilya, grad Sālađya, boravište Aparāđita (nepobjedivo), dva stražara Indra i Prađāpati, dvorana (neizmjerna) Vibhu (prostrana), prijestolje Vicakšaṇā (dalekovido), ležaj Amitauđas (nemjerljivog sjaja), prijatna Mānasī (misaona) i njen odraz Cakšusī (vidna) koje uzimaju cvjetove i upliću svjetove, majke, Ambāyavīse (dadilje), *apsare* i Ambayā — rijeke. Tu stiže onaj koji tako zna *(ittham-vid)*. Njemu Brahmā kaže: »Trčite tamo s mojom slavom. Dospio je do rijeke Viđarā, nestareće, i zaista neće ostariti!«

4. Pristupa mu pet stotina *apsara:* stotina s voćem u rukama, stotina s mirisnim uljima u rukama, stotina s vijencima u rukama, stotina s odjećom u rukama, stotina s mirisima u rukama. Ukrašavaju ga Brahminim ukrasima. Ukrašen njegovim nakitom, znalac *brahmana*, on odlazi *brahmanu*[4]. Dolazi do jezera Āra koje u mislima prelazi. Došavši ovamo, oni koji nemaju pravo znanje potonu. On stiže do trenutaka *yeṣṭihā* koji bježe pred njim. Stiže do rijeke Viđarā koju prelazi u mislima. Tu se otresa svojih dobročinstava i zlodjela. Njegovi prisni rođaci nasljeđuju njegova dobra djela, a oni koji mu nisu prisni — rđava. Kao što onaj koji vozi kola gleda na dva točka, tako on gleda na dan i noć, na dobra i zla djela i na sve suprotnosti. Tako on iznad dobra i iznad zla, znajući *brahman*, odlazi *brahmanu*[4].

5. On stiže do drveta Ilya, i u njega ulazi miris Brahme (ili *brahmana)*. On stiže do grada Sālađya, i u njega ulazi okus Brahme (ili *brahmana)*. On stiže do Nepobjedivog boravišta, i u njega ulazi Brahmin (ili *brahmanov)* žar. On stiže do dva čuvara, Indre i Prađāpatija, i oni bježe pred njim. On stiže do Prostrane dvorane i u njeg ulazi Brahmina (ili

brahmanova) slava. On stiže do prijestolja Vicakšanā, kojemu su *bṛhat* i *rathantara* napjevi prednje noge, *śyaita* i *naudhasa* stražnje noge, *vairūpa* i *vairāđa*[5] uzdužni potpornji, *śākvara* i *raivata* poprečni potpornji. Ono (prijestolje) je mudrost jer se mudrošću raspoznaje. On stiže do ležaja Amitauđas: to je dah. Prošlost i budućnost su mu prednje noge, sreća i okrijepa su mu stražnje noge, *bhadra* i *yađñāyađñīya* su mu zaglavlje, *bṛhat i rathantara*[5] su mu uzdužni potpornji, ṛg-vedske himne i sāma-vedski napjevi su mu uzduž nategnuti konopi, yađur-vedske formule su mu poprečni; mjesečina mu je jastuk, *udgītha*[5] je pokrivač, napredak naslon. Na njemu sjedi Brahmā. Onaj koji tako zna penje se prvo odozdo. Brahmā ga pita: »Ko si ti«? On treba da odgovori:

6. »Ja sam godišnje doba, povezan s godišnjim dobima, nastao iz eteričnog prostora kao izvora, ja sam sjeme za ženu, sjaj godine, *ātman* svakog pojedinog bića«. »Ti si *ātman* svakog pojedinog bića, što si ti, to sam ja.« Reče mu: »Ko sam ja?« »Istina *(satyam)*«, odgovori. »A što je to istina?« »Sve što je različito od božanstava (tj. osjetila) i dahova je *sat*, ali bogovi i dahovi su *tyam*. Zato se to izražava riječju *satyam*, sve ovo. Ti si sve ovo.«[6]

7.

»S *yađusom* kao trbuhom a *sāmanom* kao glavom,
s *ṛgom* kao likom, neuništivog,
kao *brahman* valja prepoznati
velikog vidovnjaka od *brahmana* sačinjenog.«

Pita ga: »Čime stičeš moja muška imena?« Treba da odgovori: »Dahom«. »Čime ona srednjeg roda *(napuṃsakāni)?*« »Mišlju.« »Čime (moja) ženska imena?« »Riječju.« »Čime mirise?« »Dahom.« »Čime oblike?« »Okom.« »Čime zvuke?« Uhom.« »Čime okus jela?« »Jezikom.« »Čime djela?« »Dvijema rukama.« »Čime radost i tugu?« »Tijelom.« »Čime zadovoljstvo, radost i razmnažanje?« »Spolnim organom.« »Čime pokretljivost?« »S dvije noge.« »Čime misli, ono što treba razumjeti i želje?« »Upravo mudrošću«, treba da odgovori. On mu kaže: »Dostigao si moj svijet, on je tvoj[7]«. Koja bilo da je Brahmina (ili *brahmanova)* pobjeda, koje bilo dostignuće, tu pobjedu odnosi, to dostignuće postiže onaj koji ovako zna, onaj koji ovako zna.

II

1. »Dah je *brahman*«, tako je govorio Kaušītaki. Ovome dahu koji je *brahman* razum je izaslanik, oko mu je čuvar, uho mu je doušnik, govor mu je služavka. Onaj koji doista zna da je razum izaslanik daha, postaje posjednikom izaslanika. Onaj koji zna da je oko čuvar postaje posjednikom čuvara. Onaj koji zna da je uho doušnik, postaje posjednikom doušnika. Onaj koji zna da je govor služavka, postaje posjednikom služavke. I ovom dahu kao *brahmanu* sva božanstva (tj. osjetila) donose prinos iako ga on ne traži; a također sva bića (tj. elementi) donose prinos iako ga on ne traži, onome koji ovako zna. Za njega upanišadska pouka glasi: neka ne prosi. Kao kad onaj koji je prosio u selu a ništa nije dobio, posti govoreći: »Ne bih jeo ništa odavde dobiveno«; tada ga pozovu oni koji su ga ranije odbili. To je način ophođenja onoga koji ne prosi. Darežljivi ga ipak pozivaju i govore mu, »da ti damo nešto«.

III

8.

Ne treba htjeti spoznati govor. Treba spoznati govornika.

Ne treba htjeti spoznati miris. Treba spoznati onoga koji njuši.

Ne treba htjeti spoznati oblik. Treba spoznati gledaoca.

Ne treba htjeti spoznati zvuk. Treba spoznati slušača.

Ne treba htjeti spoznati okus hrane. Treba spoznati onoga koji razaznaje okus.

Ne treba htjeti spoznati djelo. Treba spoznati djelatelja.

Ne treba htjeti spoznati radost i bol. Treba spoznati onoga koji razaznaje radost i bol.

Ne treba htjeti spoznati zadovoljstvo, radost i razmnažanje.

Treba spoznati onoga koji razaznaje zadovoljstvo, radost, razmnažanje.

Ne treba htjeti spoznati kretanje. Onog koji se kreće treba spoznati.

Ne treba htjeti spoznati misao. Treba spoznati mislioca. Ovih deset tvarnih elemenata[8] odnosi se na svijest *(adhi-prađñam)*, a deset elemenata svijesti[9] odnosi se na tvarne elemente (bića) *(adhi-bhūtam)*[10]. Jer doista, da nema tvarnih elemenata ne bi bilo ni elemenata svijesti, a da nema elemenata svijesti, ne bi bilo tvarnih elemenata. Od samo jednog od

njih ne bi se ostvario ni jedan oblik *(rūpam)*. A nema mnoštva. Kao što se na kolima kotač oslanja na žbice a žbice na središte, isto se tako tvarni elementi oslanjaju na elemente svijesti, a elementi svijesti se oslanjaju na dah[11]. Taj dah je svjesni *ātman*, dobrobit, nestareći, neumirući. On ne raste dobrim djelom niti opada rđavim. Zapravo, on navodi na dobro djelo onoga koga želi podići iz ovih svjetova, i on navodi na rđavo djelo onoga koga želi niže baciti.[12] On je zaštitnik svijeta, vladar svijeta, gospodar svijeta[13]. Treba znati da je on moj *ātman*, da je on moj *ātman*.

(Prev. R. I.)

Muṇḍaka

I, 1

(Aṅgiras reče:)

6. Nevidljivo, nezahvativo, bez roda i *varṇe*,
bez vida i sluha, bez ruku i nogu,
vječno, rasprostranjeno, sveprisutno, najsuptilnije,
neuništivo, — to mudri vide kao izvor bića.

7. Kao pauk što luči i uvlači (nit)
kao bilje što na zemlji niče
kao iz živog čovjeka što kosa i dlake rastu,
tako ovdje sve iz neuništivog biva.

8. Trapljenjem se *brahman* gradi,
otuda se hrana rađa,
iz hrane dah, razum, stvarnost,
svjetovi i besmrtnost u (žrtvenim) djelima.

9. Onaj koji sve zna i shvaća
čija se tlapnja sastoji od znanja,
od njega je stvoreno ovo *brahman*,
tj. ime, lik i hrana.

I, 2

1. Ovo je istina:
One žrtve što pjesnici u himnama vidješe
mnogostruko su rasprostranjene u tri (*vede*).

Stalno ih činite, istinoljubivi,
to je vaš put svijetu dobročinstva

2. Ako plamen leluja
kad je upaljen žrtveni oganj,
tad' među dvije mjere masla
treba s vjerom izliti prinos.

5. Ako žrtvuje kad plamičci bukte
prinoseći dar u pravi čas,
oni ga vode, kao sunčeve zrake,
gdje živi gospodar bogova.

6. »Dođi, dođi«, sjajni ga prinosi zovu,
sunčevim zrakama pronose žrtvovatelja
prijatnu mu riječ u čast kazuju:
ovo je vaš zaslužni Brahmin svijet[1] dobroga djela.

7. Nesigurne su odista te lađe od osamnaest
vrsta žrtve za koje se kaže da su niže (žrtveno) djelo.
Zaluđeni koji se tome raduju kao boljem
ponovo dolaze u život i smrt.

8. Uronjeni u neznanje, umišljeni,
misleći kako su pametni,
Glupani se smušeno motaju
kao slijepci koje slijepac vodi.

9. Kao djeca što misle da cilj su postigla,
višestruko uronjeni u neznanje,
iz strasti ne shvaćaju, izvršioci (žrtve),
i stoga propadaju kad iscrpe svijet.

10. Suludi, misleći da je žrtva najzaslužnija[2],
ni za koje drugo dobro ne znaju.
Nakon uživanja na vrhu raja dobročinstvom osvojenog,
oni opet ulaze u ovaj il još niži svijet.

11. A oni što se u šumi tlapnjom i vjerom bave,
smireni znalci koji na milodaru žive,
sunčevim vratima neukaljani odlaze
tamo gdje je to besmrtno biće, neuništivi *ātman*.

12. Brâhmanu, kad promotri svjetove djelom izgrađene,
može ogaditi što ono nestvoreno ne biva iz stvorenoga.

Radi znanja zato nek' s gorivom u ruci ode
učitelju objave u *brahmanu* ustaljenome.

13. Onome koji je prikladno prišao, smirenih misli,
utihnulom, znalac (učitelj) prema istini
saopćava ono znanje o *brahmanu*
kojim se shvaća neuništivo biće *(akšaram purušam)*, istina.

II, 2

1. Vidljiv, skrovit, zvan onim što se u dubini kreće,
veliki oslon — tamo je ustaljeno
to što se kreće, diše i trepće.
Znajte da je to bitak (*sat*) i nebitak (*asat*)[3],
najviši predmet želja
koji je izvrsniji od spoznaje ljudske.

2. To što je sjajno, tananije od tananog,
u kojem su svijet i ljudi smješteni,
to je neuništivo *brahman*,
to je dah, to riječ, to misao.
To je stvarnost, to je besmrtnost.
U to valja prodrijeti, mili, znaj.

3. Kao luk uzev' veliko oružje *Upanišada*
nek' na njeg stavi strijelu odanošću zašiljenu,
nek' nategne mišlju usmjerenom na *to* (*tat*).
Znaj, mili, da je to neuništivo cilj.

4. Riječca *aum* je luk, a *âtman* je strijela.
Brahman nazivaju ciljem.
Bez greške ga valja pogoditi.
Kao strijela (u cilju) (čovjek) bi trebao da postane prirode toga (*tanmayaḥ*).

III, 1

5. Istinom je postiziv, tlapnjom, ovaj *ātman*,
ispravnim znanjem, stalnim životom brâhmanskog učenika.

Unutar tijela sastojeći se od sjaja, čist je
taj koga vide isposnici što su se riješili grijeha.

6. Samo istina pobjeđuje, a ne neistina.
Istinom prolazi put što vodi bogovima,
kojim idu mudraci jer su im ostvarene želje,
tamo gdje je *to (tat)*, najviša nastamba istine.

III, 2

5. Postigavši ga, mudraci zadovoljni znanjem,
ispunjenog sopstva, obestrašćeni, smireni,
dostigav' posvuda njega koji svuda stiže, mudri,
sabrana duha, oni ulaze u sve.

6. Oni koji su dobro provjerili smisao vedāntskog znanja[4]
isposnici pročišćeni asketskom disciplinom
oni su u svjetovima *brahmana*, na uzvišenom kraju vremena,
svi s onu stranu smrti, potpuno oslobođeni.

7. Ode (njihovih) petnaest djelića osnovama
i svi bozi (osjetila) odgovarajućim božanstvima
djela i *ātman*-što-se-sastoji-od-svijesti —
u najvišem neuništivom sve postaje jedno.

8. Kao što rijeke teku u more
nestaju odbacivši ime i lik,
tako znalac, oslobođen imena i lika,
stiže nebeskom *puruši*, višem od najvišeg.

9. Ko najviše *brahman* zna, taj *brahman* i postaje,
a u njegovu rodu nema nikoga ko *brahman* ne bi znao.
On tugu prekoračuje, grijehe prekoračuje.
Razriješen dubinskih veza, on postaje besmrtan.

10. To je rečeno u stihu:
Oni što čine (žrtvena) djela, učeni u objavi, sigurni u *brahmanu*,
koji sebe s vjerom prinose jedinom vidovnjaku,
samo njima smije biti predato ovo znanje *brahmana*,
nakon što je obavljen obred s glavom[5].

11. To je istina, nju je davno izrekao mudri Aṅgiras.
Ne može je učiti ko nije obavio obred.
Naklon najvišim mudracima. Naklon najvišim mudracima.

(Prev. R. I.)

Praśna

II

1. Zatim Bhārgava Vaidarbhi pripita (Pippalādu): »Poštovani, koliko bogova (tj. moći) podržava stvorenje? Koliko ih osvjetljava ovo? I koji je najbolji među njima«?

2. Njemu on odgovori: »To je eterični prostor, a također vjetar, oganj, vode, zemlja, riječ, misao, oko, uho. Osvijetlivši ga, oni kažu: ‚Mi podržavamo ovo tijelo, podbočivši ga'«.

3. Reče im dah, najbolji među njima: »Ne padajte u zabludu! *Ja* podržavam ovo tijelo, podbočivši ga, podijeljen na pet dijelova«.

4. Oni ostadoše sumnjičavi. A on, od ponosa, kao da je otišao u vis. Ali kad se on uspinje, i svi ostali se također uspinju. A kad se vrati na mjesto, i svi se ostali vratiše. Kao što maticu slijede sve pčele ako ode, a sve se vraćaju ako se ona vrati, isto tako riječ, misao, oko, i uho. Zadovoljni, oni hvale dah.

5. On žari kao vatra, on je sunce, on je Parđanya darežljivi, on je vjetar,
on je zemlja, tvar, bog, bitak-nebitak i ono što je besmrtno.

6. Kao žbice u središtu točka na kolima, u dahu je sve učvršćeno: himne, formule, napjevi, žrtva, vlast i *brahman*[1].

7. Kao Prađapāti se u utrobi krećeš, i ti se nanovo rađaš.
Tebi, dahu, prinos daruju bića, tebi koji s dahovima stojiš.[2]

8. Ti si bozima najbolji prenosilac, ocima prvi prinos!
Ti si istinito vladanje mudraca, potomaka Atharvana i Aṅgirasa.
9. Žarom si Indra, Rudra kao zaštitnik.
Zrakom se kao sunce krećeš, ti otac svjetala.
10. Kada kišiš, ova bića dišu tad'[3]
i ostaju usrećena: »Po želji će biti hrane«.
11. Ti si *vrātya*[4], O dahu, jedini mudrac, izjelica, stvarni gospodar sviju.
Mi ti dajemo hranu, ti si nam otac, O Mātariśva.
12. Tvoj oblik koji je u riječi smješten, u uhu i u oku,
i u misli rasprostranjen, učini ga sretnim. Ne odlazi!
13. Sve ovo je u vlasti daha, što je učvršćeno u tri neba.
Štiti nas kao mati sinove, pribavi nam sreću i mudrost.

IV

1. Zatim ga pripita Sauryāyaṇī Gārgya (potomak Sūrye): »Gospodine, koji su oni koji u čovjeku spavaju, a koji su u njemu budni? Koji je onaj bog koji vidi snove? Čija je ova sreća? U kome je sve to utemeljeno«?

2. On mu odgovori: »O Gārgya, kao što se zrake zalazećeg sunca sve ujedinjuju u tom užarenom krugu, ali se opet razilaze kad izađe, isto se tako sve u najvišem bogu (osjetilu), razumu, ujedinjuje. Zato u to vrijeme čovjek ne čuje, ne vidi, ne njuši, ne kuša, ne dodiruje, ne priča, ne uzima, ne veseli se, ne obavlja nuždu, ne kreće se. Kaže se da spava.

3. Samo dahovi (kao) vatre u tom gradu ostaju budni. Domaćinska žrtvena vatra je izdah, južna žrtvena vatra je raz-dah; vatra za ljevanicu je dah (*prāṇaḥ*), od uzimanja (*praṇayanād*) jer je vatra za ljevanicu uzeta (*praṇīyate*) od domaćinske vatre.[5]

4. Unutarnji dah (*samānaḥ*) se tako zove jer uravnotežuje (*samaṃ nayati*) dva prinosa — udisanje i izdisanje. Misao je, doista, žrtvovatelj, a plod žrtve je udah koji iz dana u dan žrtvovatelja *brahmanu* vodi.

5. Tu u snu onaj bog doživljava veličinu. Što je već vidio, ponovo vidi. Što je već čuo, ponovo čuje. Što je već osjetio u raznim zemljama i pravcima to ponovo osjeća. Što je vidio i nije vidio, što je čuo i nije čuo, što je doživio i nije doživio, što postoji i ne postoji, sve to vidi, vidi on koji je sve.

6. Kad je svjetlom svladan, taj bog ne vidi snove.[6] Tada se u tijelu javlja sreća.

7. Kao što se ptice, mili, na drvetu odmaraju koje im je dom, tako se sve ovo oslanja na najviši *ātman:*

8. Zemlja i ono što je njeno, vode i ono što je njihovo, oganj i ono što je njegovo, prostor i ono što je prostorno, oko i ono što valja vidjeti, uho i ono što valja čuti, miris i ono što treba onjušiti, okus i ono što je ukusno, koža i ono što je za dodirivanje, riječ i ono što treba reći, ruke i ono što je za rukovanje, spolni organ i zadovoljstvo, anus i ono što valja izbaciti, dvije noge i hod, razum i predmet razmišljanja, um i ono što se može pojmiti, jastvo i ono što čini »ja«, misao i ono što se misli, sjaj i ono što se osvjetljava, dah i ono što on podržava.

9. Doista, on je taj koji vidi, dodiruje, čuje, njuši, kuša, misli, pojmi, čini, on je svjesni *ātman (viđñā nātmā), puruša,* on je utemeljen u najvišem neuništivom *ātmanu.*

10. Najvišem neuništivom stiže onaj koji prepoznaje tog bez-sjenog, netjelesnog, beskrvnog, čistog, neuništivog. Mili, on je sveznajuć i postaje sve. O tome je ovaj stih:

11. Ko zna, mili, kao neuništivo,
ono gdje svejsni *ātman* s bozima,
svim dahovima, bićima, stoji,
sveznajuć, on ulazi u sve.

V

1. Śaibya Satyakāma tad' pripita njega (Pippalādu): »Poštovani, onaj među ljudima koji doživotno kontemplira slog *aum*, koji svijet time osvaja?«

2. On mu odgovori: »O Satyakāma, taj slog *aum* je i više i niže *brahman*. Zato znalac pomoću njega postiže bilo koje od njih.

3. Ako se on usredsredi na jedno slovo (A), rasvijetljen njime on se brzo opet na zemlju vraća. Himne ga vode svijetu ljudi. Tamo, opskrbljen trapljenjem, brâhmanskim životom, vjerom. on doživljava veličinu.

4. Ako se u misli koncentrira na dva slova (AU), odveden je formulama *(yađurbhiḥ)* u međuprostor u mjesečev svijet. Osjetivši rasprostranjenost u mjesečevu svijetu, opet se (ovamo) vraća.

5. Ako pak kontemplira najvišeg *purušu* pomoću tri slova (AUM), stiže do sunčeva sjaja. Kao što se zmija oslobađa košuljice, tako je on oslobođen grijeha i pomoću napjeva odveden u svijet *brahmana.* Otuda vidi *purušu* koji živi u tijelu i koji je viši od najviše životne cjeline.

6. Tri slova su smrtonosna kada su upotrebljena odvojeno jedno iza drugog.
Kada se ispravno koriste u vanjskoj,
srednjoj, unutarnjoj djelatnosti, znalac ne drhti.

7. Pomoću stihova Ṛg-vede — ovaj svijet,
pomoću formula Yađur-vede — međusvijet.
a pomoću napjeva Sāma-vede — ono što pjesnici objavljuju: *to* znalac postiže pomoću *aum,*
to što je mirno, nestareće, neumireće, neustrašivo, najviše.

VI

7. Njima (Pippalāda) reče: »Toliko znam o najvišem *brahmanu,* i od toga nema više«.

8. Oni ga pohvališe: »Ti si nam odista otac, koji nas vodiš na drugu obalu (s onu stranu) neznanja. Naklon najvišim mudracima, naklon najvišim mudracima«.

(Prev. R. I.)

NAPOMENE ZA POGLAVLJE UPANIŠADE

KAṬHA-UPANIŠAD

1) Invokacija.

2) Razgovor između Naciketasa i njegovog oca Vāđraśravasa (ili Auddālaki Āruṇi Gautama, kako se još zove) je čuven. Tema o kojoj govore je smrt, u kojoj se pojavljuje mit o Yami, prvom smrtniku. U tom razgovoru, posebno u ovoj rečenici, vidimo suprotstavljanje dvaju svjetova na prelomu iz vedskog u upanišadsko razdoblje. Otac, Vāđraśravas, želi *božansku naklonost*, i, očito, put na nebo među bogove, što je cilj poznat iz *Veda* i utvrđen u vrijeme literature *brāhmaṇa*. Međutim, mlađa generacija koju predstavlja Naciketas sumnja u takav moral.

3) To jest »ispred onih koji još treba da umru; među onima koji sada umiru«. Ovako prevodi ovaj odlomak i Max Müller, pa kaže: »What will be the work of Yama (the ruler of the departed) which to-day he has to do to me?« *(The Upanishads,* II, str. 2). A Radhakrishnan *(The Principal Upaniṣads,* str. 596) prevodi: »Of many (sons or disciples) I go as the first; of many I go as the middling. What duty towards Yama that (my father has to accomplish) today, does he accomplish through me«? Max Müllerova interpretacija izgleda ovdje uverljivije od Radhakrishnanove koja se možda oslanja na Śankarin komentar.

4) Mladi brâhman Naciketas je sad stigao u svijet mrtvih, kod Yame, kojeg, prema komentarima, nema kod kuće. Za domaćina je velika sramota ne ugostiti brâhmana i za to se mora iskupiti. Gostu se prvo donosi voda. Vaiva-

svata je Yama. Slijedi razgovor između Naciketasa i Yame, i Yamina pouka.

5) *Nihitaṃ guhāyām:* znači »sakriven u pećini«, u nutrini bića. Nagovješćuje se jedna od najznačajnijih upanišadskih teza o jedinstvu individualnog i univerzalnog principa.

6) Simbolika žrtvenih vatri. Vatra je bila počélo svijeta, prvi princip, ali za nju su složene opeke (u oltar, žrtveni prostor) *kao za žrtveni oganj.* Prema nebrojenim mitovima, svijet i jeste stvoren iz početne žrtve.

7) *Mahātmā,* »veliki duh«, odnosi se na Yamu. Yama nije bog smrti (to je Mṛtyu, u sanskrtu uglavnom muškog roda), nego božansko biće ili usavršen čovjek. Naciketas je postao Yaminim učenikom.

8) Ocem, majkom i učiteljem.

9) Ritual, učenje i recitiranje objave *Veda* i darivanje, to su tri dužnosti triju viših *varṇa.*

10) »Rođeno iz *brahmana*« *(brahmađađñam)* moglo bi biti, kako ga prevodi Radhakrishnan (op. cit. str. 602), »the son of Brahmā«. *Upanišadama* su drage ove dvosmislenosti: iz sanskrtskog oblika ne vidi se radi li se o bogu Brahmi ili o principu *brahman.* Max Müller taj odlomak prevodi ovako (op. cit., II, 5): »When he has learnt and understood this fire which knows (or makes us know all that is born of Brahman, which is venerable and divine, then he obtains everlasting peace«. Spoznaja o kojoj je riječ, spoznaja je vatre *nāciketa.* Pojavljuje se i čarobna simbolika broja tri.

11) Još Yama govori Naciketasu. Nebo kao Cilj nakon smrti još se priznaje jednim od legitimnih čovjekovih ciljeva.

12) Problem smrti, koji će upravo u ovom razdoblju biti rješavan novom solucijom preporađanja, postavlja se akutno na kraju vedskog perioda. I Yama izbjegava odgovor na to pitanje, koje će postati jednom od upanišadskih tajni.

13) Patrijarhalno društvo napokon se učvrstilo: žene se *daruju* kao bilo kakva stvar. One će *služiti.* Ako su »nedostižne običnim ljudima«, znači da su već postale roba, i to, u ovom slučaju, skupocjena.

14) I Radhakrishnan (str. 606) i Max Müller (II, 6) ovo prevode upitno: »Hoćemo li steći blago nakon što smo tebe vidjeli? Hoćemo li živjeti onoliko dugo koliko ti budeš vladao?« A Carlo della Casa *(Upaniṣad,* str. 356) prevodi: »Avremo forse la ricchezza, una volta che ti abbiamo veduto? Noi

vivremo fintanto che tu lo vuoi. Questa soltanto è la grazia migliore per me«.

15) Interpretacija ovog odlomka, i mnogih drugih, jeste problem za prevodioca: *na nareṇāvareṇa proktā eša suviđñeyo bahudhā cintyamānaḥ : ananya-prokte gatir atra nāsty anīyān hy atarkam anupramāṇāt.* C. dela Casa (op. cit., str. 357), veoma jednostavno i, čini se, prihvatljivo, prevodi: »Insegnata da un uomo mediocre (questa dottrina) non è facile a comprendersi anche se vien ripetutamente meditata. (D'altra parte) se non è spiegata da altri, non è possibile accedervi: infatti è più sottile del più sottile mezzo di conoscienza, è cosa al di là del ragionamento«. Max Müller (II, 9): »That (Self), when taught by an inferior man is not easy to be known, even though often thought upon; unless it be taught by another, there is no way to it, for it is inconceivably smaller than what is small«. A Radhakrishnan (str. 610) prevodi: »Taught by an inferior man, He *(brahman,* R. I.) cannot be truly understood, as He is thought of in many ways. Unless taught by one who knows Him as himself, there is no going thither for it is inconceivable, being subtler than the subtle«. Bez obzira na te dileme, »nedorastao čovjek« je vjerojatno pripadnik niže kaste. *An-anya* bi moglo značiti (prema Śankari i Radhakrishnanu) »ne-različit«, tj. onaj koji je postigao jedinstvo *brahmana* i *ātmana* u smislu »ako nije izložen od 'ne-različitog' nema puta k njemu«. Taj bi smisao bio u skladu s kasnijim razvojem filozofskog pravca *advaita* u *vedānti* (tj. monizma). Ali također »drugi« *(anya)* može označavati drugu osobu, učitelja (C. della Casa) ili osobu drukčiju od »nedoraslog« čovjeka.

16) Max Müller smatra (II, 9) da Naciketas ovdje misli reći kako je on *prvi* zapalio vatru *nāciketa,* a da je »vječno«, (tj. neprolazno, bitno, *nityam)* koje kaže da je postigao, zapravo Yamina pouka. Radhakrishnan (str. 612) ne pripisuje te riječi Naciketasu, ali ni Yami. Jer simboličnom žrtvom, vatrom, tj. prolaznim sredstvima, ne može se postići »vječno«, već samo dugotrajna privremenost. »Izvođač žrtve *nāciketa*«, kaže Radhakrishnan, »trajat će onoliko koliko traje kozmos, ali to nije vječnost, budući da će kozmos na kraju svoga dana sa svime što sadrži biti apsorbiran u vječno«.

17) »Spoznavši sabranošću najviši duh«, tako naš prevodilac slobodno interpretira *adhy-ātma-yogādhigamena devaṃ matvā.* Doslovno: »spoznavši pomoću samokontempla-

cije *(adhyātmayoga)* boga«. Očito je da se ono što valja spoznati nalazi u nutrini bića onoga koji nastoji da spozna (»duboko u skrovištu srca«, »u pećini«). Jasna aluzija na istovetnost unutarnjeg i vanjskog, općeg principa. Zašto je on ovdje nazvan naprosto bogom, a ne *ātmanom, brahmanom* ili slično? Kontradikcije nema ako se uzme u obzir spekulativno tako plodna mogućnost izjednačavanja svega sa svime. Ta nedoumica uzdignuta je čak do principa u slučaju nekih termina izvedenih iz istog korjena: *deva/devatā, brahman*/Brahmā. *Brahman* (srednji rod, ovaj oblik je sanskrtska osnova, dok bi nom. sg. bio *brahma!)* jeste apsolut, sveobuhvatni duh, univerzalni praprincip. Ali Brahmā (muški rod; ovaj je oblik sanskrtski nom. sg., dok je osnova ista kao u prethodnom slučaju) je (apstraktni) bog. U kontekstu se, u deklinaciji, često ne vidi o kojem se od ta dva pojma radi, i ta je dilema često rado viđena. Max Müller (II, 10) smatra da se u ovom slučaju radi o bogu (Brahmā) u srcu u kojem je prepoznato sopstvo *(ātman, = brahman).*

18) *Pravṛhya dharmyam,* »kad strgne prolazne svjetove«, ili »otklonivši ono što je vezano za svakodnevne običaje«.

Sa modate modanīyam hi labdhvā, »veseli se zaista jer njegovo je blaženstvo«. Zapravo: »Veseli se jer je postigao ono *čemu se valja veseliti (modanīyam)*«.

Posljednju rečenicu razni autori ovako prevode: »Io considero Naciketas come un tempio aperto« (tj. spremnim da spozna *ātman = brahman,* op. R. I.); C. della Casa, str. 357. »The house (of Brahman) is open, I believe, O Naciketas« (Max Müller, II, 10). Vjerojatno se u svakom slučaju radi o tome da je Naciketas blizu »višoj« spoznaji.

19) *Aum* ili *om.* Čarobna rječca (usp. *amen)* kojoj se pripisuje mistična moć i koja služi za vježbanje pažnje u određenim tipovima kontemplacije. Pojavljuje se prvi put u *Upanišadama.* Jedna od njenih interpretacija je slijedeća: svaki njen zvuk *(a, u, m)* predstavlja po jednu od tri *vede,* a cijeli slog upanišadsku spoznaju (Aitareya-brāhmaṇa, V, 32). Ili: svaki zvuk predstavlja po jednog boga iz trojke Śiva-Brahmā-Višṇu (kasnije u hinduizmu, dakako). Ili: svaki glas predstavlja po jedno stanje jave ili sna (vidi Māṇḍukya, IV, 32), a cjelina je »četvrto« stanje intuitivne spoznaje. *Aum,* kasnije *om,* pojavljuje se na početku molitava, invokacija, obreda, tekstova koji se smatraju objavom. Često se kaže da znati *aum* znači znati sve. *Aum* simbolično predstavlja mističku spoznaju. Vidi dalje.

20) Ili »u svijetu Brahme« *(brahma-loke).*

21) *Vipaścin nāyam kutaścin na babhūva kaścit* znači »ne nastade ni iz čega niti išta posta«, ili: »ne nastade ni iz čega, niti išta nastade iz njega«. Odnosi se na *brahman* odnosno *ātman.*

22) Usporedi Bhagavad-gītā II, 19 i 20 (prev.: M. M.):

Ko misli da ona ubi / Ili da je ubijena, / Podjednako taj se vara: / Nit' ubija, niti gine. / Nit' se rađa, nit' umire ikada; / Nit' nastade nit' će trajat' prestati. / Nestvorena, večna, stalna, iskonska, / Ne propada kad se telo uništi.

23) *Dhātu-prasādāt* znači »smirenjem osjetila«. Ova složenica mogla bi se čitati i *dhātuḥ prasādāt,* što bi značilo »milošću tvorca«.

24) Boga — *devam.* Vidi napomenu 17. *Ātman* odnosno *brahman* naziva se bogom čime se ističe njegova uzvišenost, nepojmljivost. *Deva* ne mora nužno da označava teističkog boga. I druge pojave, koje se smatraju uzvišenima, katkad se nazivaju bogovima, na primjer životne funkcije ili dahovi *prāṇāḥ. Deva* također znači i »nebesnik«, »kralj«, »sjajni« i sl.

25) Vidi Muṇḍaka III, 2, 3, gdje je isto rečeno istim riječima. Riječ je o *intuitivnoj spoznaji* koja se ne može predvidjeti, ili, što je ovdje moguće i s obzirom na prethodni odlomak, doista o *milosti* božjoj, ukoliko je *deva* uzeto u značenju »bog«. Teistički i monistički elemenat rado se prepliću u upanišadskoj literaturi. Nekad mogu jasno da se razgraniče, a u drugim prilikama to nije moguće.

26) Usp. RV. X, 129, 6.

U usporedbi s *ātmanom* (sopstvom) odnosno *brahmanom* (apsolutom), biti brâhmanom (duhovnikom) ili kšatrijom (plemićem) ima tek relativan smisao. I smrt kao i život daleko su od toga da izražavaju njegov način opstojnosti. Ali i brâhman i kšatrija, kao i svi ostali i svako na svoj način *sudjeluju* u bitku, ili apsolutu (ako ga ostvare, ako »tako« znaju, itd.).

27) »Dvoje« bi se odnosilo na dvije vrste *ātmana,* odnosno dvije vrste *brahmana,* viši i niži. Viši bi bio iznad računice dobrih i loših djela i postizao bi se kontemplacijom ili intuicijom nakon što je prevaziđen prethodni stupanj uvjetovanosti nižeg *ātmana karmom.* Radi se dalje o »višem« (usp. C. della Casa, op. cit., str. 359, napomena 6). Možda se u ovom rascjepu nagovješćuje budući spor, odvojen

vremenom, između dva velika učitelja škole *vedānta*, Śankare i Rāmānuđe.

28) Opet, u krajnjoj liniji, smisaono izjednačavanje »višeg« i »nižeg« *brahmana*. Obred vatre preporučuje se onima koji su izabrali žrtvu i nisu je još prevazišli.

29) *Buddhiṃ tu sāradhiṃ viddhi, manaḥ pragraham eva ca.*

30) Pasište — *gocara*. Subjekt/objekt se katkada nazivaju: govedo (ovdje konj)/pašnjak, uživalac/uživano, izjelica/hrana, znalac polja/polje, itd. Vidi čitav ulomak.

Ātman, osjetila i razum *(manas)*, kad se udruže, zajedno čine uživaoca, tj. subjekt.

31) Usp. Platon, *Fedar*.

32) *Śuciḥ* znači (obredno) čist.

33) *Viđñāṇasārathir yastu manaḥ pragrahavān naraḥ* znači »čovjek kojemu je um vozač a razum uzde«; ili: »čovjek kojemu je razaznavanje vozač a razum uzde«. Najviši korak Višṇuov: Višṇu je u tri koraka opkoračio ili stvorio tri svijeta: zemaljski, polusvijet i nebeski. Najviši korak je nebeski, dakle »čovjek kojemu je um vozač a razum uzde dolazi do kraja puta, do neba«. Ali, ukoliko je u ovoj ranoj *upanišadi* pojava boga Višṇu preuranjena, moguća je i drukčija interpretacija drugog stiha, *so 'dhvanaḥ param āpnoti tad višṇoḥ paramaṃ padam* znači »taj dolazi do kraja puta, uzvišenog boravišta sve-prožimljujućeg« *(višṇoḥ*, od *√viš)* [ili »radnika« *(višṇoḥ*, od*√viš)*]. Moguće je da ova značenja nisu nepovezana s nastupajućim likom boga Višṇua, što bi do konačnog izražaja došlo u Bhagavad-gīti.

34) *Indriyebhyaḥ parā hy arthā, arthebhyaśca param manaśca parā buddhir buddherātma mahan paraḥ. manaḥ*

Buddhi: intelekt ili um, nevezan za pojedina osjetilna područja (dok je *manas*, razum, vezan).

35) Nepojavljeno, nemanifestirano, još-ne-evoluirano: *avyaktam*. Odnosi se na prirodu, *prakṛti*, opći izvor, prije evolucije, nastanka, organiziranja univerzuma. »Veliki« *(mahat)* moglo bi da se odnosi na *ātman*, pa bi bilo isto kao u prethodnom *ātmā mahān*, »veliki *ātman*«. Ali *mahat* također (u *sāṃkhyi* osobito) znači *buddhi*, um, intelekt, koji je višeg stupnja nego *manas*. Shema koja se ovdje pojavljuje srodna je shemi kategorija u *sāṃkhyi*. Ona izgleda, na osnovu ovdje nabrojanog, ovako:

1. *puruša*
2. *avyakta (prakṛti)*
   ātman
   buddhi (mahat)
   manas
   predmeti osjetila *(artha)*
   osjetila *(indriya)*.

Puruša i *avyakta* ili *prakṛti* predstavljaju zapravo jednu dualističku shemu. *Puruša* kao duh nema ničeg zajedničkog s materijom, *prakṛti*. Zanimljivo je da *puruša* doslovna znači »muškarac« i da to nije slučajno. *Prakṛti*, izvor svega neduhovnog, tvarnog, priroda sâma, uvijek je ženska, bez obzira naglašava li se njena stvaralačka moć *(śakti*, u drugim sistemima) ili njena reflektiranost, drugostepena aktivnost, inducirani pokret, dekadencija idejnog, racionalnog i duhovnog. Ženski princip je kaos, muški je strukturirani kozmos. Ženski princip je neaktivna receptivnost ili nametnuto djelovanje, muški je stvaralaštvo. *Prakṛti* (pra-djelatnost) je predhistorija, a *puruša* je historija. I da ne bude zabune, *ātman* i *buddhi* zapravo i nisu od prirode *prakṛti*, nego su njome zakriveni. A *buddhi (mahat)* je zapravo najviša manifestacija *puruše* u krilu prirode.

36) Reklo bi se da se ovdje radi o određenom redosljedu pri obuzdavanju ili ukidanju osjetila i zatim razuma i sve viših životnih i duhovnih funkcija. To je praksa koja ulazi u područje *yoge* i koja će kasnije biti raznim načinima razvijena u raznim sistemima. Terminologija koju ovdje susrećemo nije u strogom smislu ona koja će se kasnije utvrditi, ali je vidljivo da je poslednji stupanj tog reduktivnog procesa stanje smirenosti *ātmana*, vjerojatno posve bezlično i apstraktno.

37) »Iznad velikog« — *mahataḥ paraṃ;* to jest, iznad *buddhija* (intelekta, uma).

38) »U svijetu Brahme« — *brahma-loke*.

Gotovo smo i zaboravili da je to bila pouka Yame, ovdje izjednačenog sa Smrću (Mṛtyu), mladom Naciketasu.

39) *Śrāddha*, posmrtni obred, žrtva precima.

40) *Svayaṃbhūḥ* — samostvoren, samosvojan, samoopstojeći.

41) Ili: »Ono čime se zahvaća oblik, okus, miris, zvuk i ljubavni dodir, što ostaje od toga (na isteku života)? Zapravo, ono je baš *to (tat)*«. Usporedi slavnu upanišadsku formulu *tat tvam asi*, »to si ti«. Sjetimo se da se Naciketa-

sovo treće pitanje odnosilo na sudbinu nakon smrti (I, I, 20). Drugo njegovo pitanje (I, I, 12—13) odnosilo se na put što vodi k nebu, sa simbolikom žrtvene vatre. Na njega je Yama odgovorio u prethodnim tvrdnjama, a ovdje odgovara i na najteže pitanje, ono o smrti.

42) Ono što se rodilo prije tlapnje i vódâ jest zlatna klica, *hiraṇya-garbha*. Taj mit se često susreće. Zlatna klica je prva manifestacija *brahmana* (ili Brahme) iz čije se tlapnje rađa prije početka svijeta. Svakoj koncepciji prapočela nameće se jedna nova, tako da imamo po nekoliko »uzastopnih« prapočela u svakoj kozmogoniji (usp. Puruša, Virāđ u RV. X, 90 i sl.).

43) *Devatāmayī*, »božanstvene prirode«, ili »koja sadrži sva božanstva.«

44) Ovdje = ovaj svijet; tamo = *brahman*.

Susreće smrt u smrti: ide iz smrti u smrt, preporađa se kroz niz života, tj. nije postigao oslobađajuću spoznaju.

45) *Manasaivedam āptavyam* — jedino razumom. Spoznaja bi ovdje bila racionalna a ne intuitivna.

46) Puruša veličine palca znači čovjekova bit, njegova suština. Čovječuljak koji se vidi u oku sagovornika, a koji je zapravo neidentificirani odraz nas samih. Zamišlja se da se on u stanju dubokog sna povlači u predio srca (koje je u indijskim sistemima i izvor mišljenja), kao i u stanju kontemplacije. Preko krvnih žila — sunčevih zraka, ovaj je individualni *puruša* povezan sa svjetskim *Purušom*, duhom, ponekad zamišljenim kao Sunce. Vidi Maitrī, VI, 38.

47) Gautama, sjetimo se da se Naciketasov otac zove Auddālaki Āruṇi Gautama. Gautama je ime roda pa se tako i sin zove. Još se Yama obraća Naciketasu.

48) Tvrđava s jedanaest vrátâ znači tijelo s otvorima. Obično se spominje pet ili devet otvora: dva oka, uha, dvije nozdrve, usta, analni otvor i otvor spolnog organa. Da bi ih bilo jedanaest, vjerojatno se ovima dodaju pupak i otvor na vrhu lubanje, koji i inače imaju određenu ulogu u praksi *yoge*.

49) Istina — *ṛtam*.

»On je veliki (kozmički) poredak« — *ṛtam bṛhat*.

50) *Tam ātmastham* — što počiva u sopstvu ili *ātmanu*.

51) *Kim u bhāti vibhāti vā?* »Da li sja ili je odsjaj?« Ili: »Da li sja i prosijava?«

52) Mitsko drvo života koje raste naglavce iz *brahmana*.

53) *Đagat*, zapravo, »svekret«, »ono što se pokreće«. Odnosi se na kozmos.

54) Bît — *sattvam*. Jedna od *guṇa* (»niti«, kvaliteta), osobito u *sāṃkhyi*. To je najviši od tri kvaliteta (čistota, dobrota, svjetlo, »bićevitost«), koje su u osnovi stalnih pokreta u kozmosu. Nepojavljena prvobit — *avyaktam*, vidi napomenu 35.

55) *Đñānāni*, doslovno »znanja«, što se ovdje vjerojatno odnosi na osjetila.

56) Tj. izvor i ugasnuće (smetnji iz) vanjskog svijeta. Rastvaranje svijeta. Ili: izvor novog načina života, ugasnuće smetnji.

CHĀNDOGYA-UPANIŠAD

1) Med simbolizira uzajamnu ovisnost; ili suštinu, bit.

2) Ponavljanje formulacija iz paragrafa u paragraf pomaže učenju napamet. *Vede* i *Upanišade* su se usmeno prenosile, a isto tako, kasnije, i epska literatura, *śāstre*, itd.

3) Izbavljenje ovdje još nije konačno.

4) Ili: »ti, sjajnooki« *(bhallākša)*.

5) Raikvin epitet *(sayugvā)* mogao bi se odnositi na činjenicu da je, na kraju ovog razgovora, Raikva doista nađen kako sjedi ispod taljiga. Ali C. della Casa (op. cit. 213, napomena 2) kaže da je *sayugvan* tehnički izraz hazardne igre kockama koji označava pobjednički potez. Možda je namjerno iskorištena homonimnost ta dva značenja.

Raikva je čudnovata ličnost: živi u prljavštini, izražava se prosto, ali je ipak cijenjen zbog, pretpostavlja se, mudrosti koju posjeduje.

6) Apelativ »šudro« je prezriv. Kralj Đānaśruti je svakako kšatrija po kasti.

7) Ili, »usisač« — *saṃvargaḥ*.

8) *Iti adhidaivatam*. Božanstva ili božanska (počela) su tzv. veliki elementi, kozmički elementi.

9) *Athadhyātman*. Ili, »što se tiče sebe sama«.

10) Ljudski dah u mikrokozmosu odgovara zraku (ili vjetru, *vāyuḥ)* u makrokozmosu. Makrokozmička ravan velikih elemenata je ujedno i božanska ravan: postoji bog Vāyu.

11) Mladić koji želi da postane *brahmacārin* mora da zna svoj rod. Samo pripadnici triju »viših« *varṇa* imaju pravo na obrazovanje, a osim toga kasta određuje i količinu

znanja koje učitelj (brâhman) može predati učeniku. Ključno porijeklo je po ocu, a Satyakāma (Istinoljub) ga ne zna. To bi u normalnim okolnostima bila sramna činjenica, ali će učitelj, koji nije formalist, u duhu *Upanišada* reći da je brâhmanstvo u uzvišenom karakteru a ne u rodu, i Satyakāma će biti primljen na naukovanje.

12) Učenikov zadatak je da služi u kući učitelja, a osobito da održava njegovu obiteljsku vatru. On mora da se brine za ogrijev. Zato reći »donesi gorivo« znači »primljen si«.

13) U prethodnim odlomcima, neprevedenim, nastavlja se Satyakāmina priča. On se školovao, i sada je on učitelj, a učenik mu je Upakosala. Satyakāma dugo odlaže da ga pouči, pa ovaj mora sam da izvuče neke pouke iz domaćeg ognja, marljivo služeći učitelja.

14) *Purušaḥ* znači očevidac u oku.

15) Tj. u oko. Voda i topljeno maslo ne diraju oko (zjenicu) koje je sjedište *puruše*, tj. *brahmana* samog.

16) Igra riječima. *Saṃyad-vāma* znači »neprestana sreća, bogatstvo, ugodnost«.

17) Ugodnosti, bogatstva.

18) Pučka etimologija; glagol $\sqrt{nī}$, »dovesti«, poistovjećuje se s nastavkom iz *vāmanī*. Ali i taj nastavak je, ako treba da bude za n. pl. neutr., pogrešan. Ispravno bi bilo: *vāmāni.*

19) *Bhāma*, m., znači »svjetlo«, »sjaj«. Konstrukcija je kao *vāmanī*.

20) Također, tipično upanišadska ideja. Prema brâhmanskom formalizmu posmrtne su ceremonije obavezne i nužne.

21) *Eša deva-patho, brahma-pathaḥ.* Vidi dalje, V, 10, 2, 3.

22) Kamo idu nakon smrti. Vidi istu priču u BU. VI, 2.

23) Tj. da se nikad ne napuni onima koji su ovdje umrli.

24) *Āpaḥ puruša-vacaso bhavanti.* C. della Casa (op. cit. 229), prevodi: »... le acque parlano con voce umana.« Radhakrishnan, op. cit. 427: »... water comes to be called a person«. Hume (op. cit. 232): »... water comes to have a human voice«. Max Müller (op. cit. I, 77): »... water is called Man«.

25) Gautama je Uddālaka Āruṇi, otac Śvetaketuov.

26) Śvetaketu i njegov otac su brâhmani, dok je kralj kšatrija. Po tradiciji, samo brâhman može poučiti kšatriju,

a ne obrnuto. Zato je Śvetaketu bio posramljen. Ali njegov otac manje drži do forme a više do sadržaja, i odlazi kralju po pouku.

27) Kralj ga poziva da mu postane učenikom: učenik dugo boravi u domu učitelja.

28) Radhakrishnan na ovome mjestu (op. cit. 431) kaže: »He leads them on to Brahmā«. Iako je na mnogim mjestima moguća ili čak namjerna nedoumica da li Brahmā ili *brahman*, ovdje nema nikakva mjesta sumnji. Da je u pitanju bog Brahmā, stajao bi akuzativ m. roda *brahmāṇam*, a ne srednjeg roda, *brahma*, kao u našem tekstu.

Istu priču sreli smo maločas u IV, 15) 5. Tamo je putem bogova išao, bez obzira je li mu obavljen posmrtni obred, onaj koji je znao istinu o »čovjeku u oku«. Na više mjesta u ChU., a ne samo u ovim prevedenim, govori se o tome ko ide tim putem. Redovno »onaj koji tako zna«, u raznim prilikama. Tu je izražena suprotnost prema formalističkoj etici ranijeg, vedskog razdoblja.

29) Moguće je, iako nije sigurno, da je zamišljen prekid između paragrafa 3 i 4. U tom slučaju, oni koji žive u selu prema tradicionalnom moralu propadaju, i vjerojatno odlaze, u Yamin svijet; a jedan se njihov dio, možda oni koje *karma* manje opterećuje, vraća u život preko svijeta predaka. U tom bismo slučaju, putem bogova, imali tri a ne dvije sudbine nakon smrti. (Vidi Radhakrishnan, op. cit. 432.) Ali nije sigurno da je to na ovom mjestu mišljeno, iako se čini da postoji diskontinuitet između 3 i 4. Vidi dalje, 8. U svakom slučaju, tradicionalni život sa žrtvom u prvom planu smatra se nepoželjnim, a ovdje progovara moral odmetnika.

30) Tj. postići izbavljenje.

31) Gore je roditi se kao *caṇḍāla*, član niske prezrene kaste, nego kao pas ili vepar.

32) Pet svetih ognjeva u žrtvi, čiju je simboliku potrebno poznavati. Istovremeno, misli se da postoji odgovarajućih pet interioriziranih vatri u čovjeku, pet osjetila ili vitalnih funkcija. Također, trapljenik sjedi između pet vatri: jedna prema svakoj strani svijeta, a peta je sunce nad glavom. Inače, obično se smatra da je vatra trostrukog ispoljenja: u suncu, u munji, u običnom plamenu.

33) Aśvapati Kaikeyi je došla, raspitujući se o prirodi *ātmana* i *brahmana*, grupa od pet kućedomaćina, a s njima i Uddālaka Āruṇi koji nije znao da odgovori na njihova pitanja. U razgovoru koji prethodi, *ātman* se izjednačuje s

nebom, suncem, vjetrom, prostorom, vodom, zemljom. Aśvapati Kaikeya im objašnjava da *ātman* nije ograničen pojedinačnim manifestacijama, kako su oni mislili.

34) *Ātmā vaiśvānaraḥ : ātman* koji pripada svim ljudima, ili opći *ātman*. Radhakrishnan, (op. cit. 440), i Hume (op. cit. 237), pišu »Universal Self« i »Universal Ātman (Soul)«. Max Müller (op. cit. I, 88) »Vaiśvānara Self«.

35) Na ovom mjestu C. della Casa (op. cit. 237) dodaje bilješku: »Ograničena spoznaja omogućuje uživanje ograničenih dobara; apsolutna spoznaja omogućuje apsolutnu nadmoć«.

36) Inicijacija u vjeru je istovremeno i pristupanje tradicionalnom školovanju kojim počinje život *brahmacārina.*

37) *Mṛttikety eva satyam* znači »istina (stvarnost) je samo glina«. *Sat-ya,* istina, je ono što j e s t, istina, realnost sâma.

38) Ovaj svijet.

39) *Tat teđo 'srđata,* ono je emaniralo žar *(teđas). Teđas* ima karakteristike kako vatre tako i svjetla.

40) Jednostavni materijalizam.

41) *Sati saṃpadya.*

42) *Ta iha vyāghro vā (...) yad yad bhavanti, tad ābhavanti.* Moguća su različita tumačenja ove rečenice. Radhakrishnan (op. cit. 460) prevodi: »Whatever they are in this world, tiger or (...), that they become«, i dodaje napomenu: »Drugim riječima, budući da stižu u Čisto Biće (Pure Being) a da ga nisu svjesni, vraćaju se svojim pojedinačnim oblicima«. Hume (op. cit. 246) prevodi u istom smislu, a Max Müller (op. cit. I, 101) »Whatever these creatures are here (...) that they become again and again«. Čini se najprikladnijim rješenje C. della Casa (op. cit. 249) koji piše: »Qualunque cosa siano qui sulla terra — (...) — esse continuano la loro esistenza come *Tat* (Essere indifferenziato)«. *Tat* smatra dobrim izrazom za »nediferencirano biće«, nediferenciranost koje se vidi u srednjem rodu te zamjenice.

43) Istina: = stvarnost: *satyam.*

44) *Parasyāṃ devatāyām (teđaḥ saṃpadyate).*

45) *Tat tvam asi.*

46) Hume *saṃkalpa* prevodi sa »conception«, pojam (str. 252).

47) Ili: iznad pojma, *saṃkalpāt.*

48) *Viđñānam.* I Radhakrishnan (475) i Hume (254) to prevode sa »understanding«, razumijevanje. *Viđñāna* je *razlikovna svijest,* razaznavanje.

49) *Asti viđñānād bhūya iti?*

50) Radhakrishnan (479) kaže »ether (ili prostor)«.

51) *Satyena.* Radhakrishnan (483) prevodi »would speak excellently of truth«, a Hume (259) »who speaks superiorly with Truth«. Dakle, ko govori *o* istini, ili, ko govori *sa* istinom. Ali, možda već druga rečenica prijevoda D. Z. ovoga odlomka (»govoriti ... *pomoću* istine«) ukazuje na pravo rješenje.

52) Vjerojatno je, iako nije pouzdano sigurno, i ova glava (VIII) razgovor između Nārade i Sanatkumāre koji ga poučava, kao prethodna (VII).

53) *Brahma-pure,* u gradu *brahmana* ili Brahme: odnosi se na ljudsko tijelo.

54) Vjerojatno *ātman,* ono u nutrini srca.

55) *Saṃkalpād* znači od pomisli, volje, namjere.

56) Svijet otaca je jedna od mogućih sudbina nakon smrti. Svijet majki, braće, sestara i drugih što slijede ne pripadaju toj kategoriji. Vjerojatno se radi o pedantnoj potrebi za iscrpnošću, koja se iskazuje u tom inače pretežno pučkom načinu razmišljanja u posljednjim odlomcima.

57) Žene su nabrojane *ne* u prethodnom nizu ljudi iza otaca, majki, braće, sestara, prijatelja, nego među p r e d m e t i m a užitka na kraju popisa koji pobrojava mirise i vijence, hranu i piće, pjesmu i muziku.

58) Ili: stvarne.

59) *Anṛtam.*

60) Vjerojatno u *ātmanu,* u nutrini srca, gdje je sve jednako svemu. Tamo: *atra.*

61) *Atra* — »tamo«, kao u prethodnoj rečenici. Smislu bi bolje odgovaralo da stoji *iha,* »ovdje«.

62) Srce je sjedište misaonog života, a ne samo osjećaja.

63) »Ovo je u srcu.«

64) Etimologija je proizvoljna. Po glasovnim zakonima sanskrta, iz *hṛdy ayam* se ne može izvesti *hṛdayam.* Obje imenice, i *hṛd* i *hṛdaya* znače »srce«.

65) *Satyam* znači istina ili stvarnost, ono što jest.

1) Identifikacija žrtvenog konja s kozmosom. Vidi pr. Č. V. u FIN, I, 235, a za neke odlomke također (pr. R. I.) u IIE.

2) Simbolično, Indija je žrtveni konj. Istočno more je Bengalski zaljev koji je ujedno i »posuda *mahiman* (»veličanstvo«, »moć«, »čast«) postavljena ispred konja« za vreme obreda.

3) Nije rijetkost da *ātman* u tekstovima ranih *Upanišada* označava naprosto »tijelo«, pa je tako onaj koji ima *ātman* — »otjelovljen«. Usp. T. W. Rhys Davids, *The Theories of Soul in the Upanišads*, JRSA, 1899, str. 71—88.

4) »Voda« — *ka.*

5) »Slaviti« — *arc.*

6) Ili: »Ona je sjajnost sjaja«. *Arka* znači »voda« ali znači i »žrtvena vatra« pri konjskoj žrtvi (Max Müller I, str. 75), dakle i »sjaj«.

7) Mṛtyu — Smrt.

8) Bog Mṛtyu se tlapnjom razložio u svijet i njegove pravce. Šta znači da je Smrt bila u početku, da je ona stvaralački princip? Znači prolaznost, propadljivost, uključivanje mehanizma vremena, početak vremena, ulazak u historiju. I početak smrti.

9) Riječ je ovdje objava, *veda.*

10) Ili: »To je bit onoga koji proždire«.

11) »On je Ayāsya Āṅgirasa jer je bit udova«. Prema pučkoj etimologiji: *aṅga* znači »ud«, *rasa* znači »bit«, a *aṅgānāṃ rasaḥ* znači »bit udova«. Razumljivo je da ime Āṅgirasa nema zapravo s ovim tumačenjem nikakve veze.

12) *Bṛhatī* je, kao što već znamo, određeni metar iz Rg-vede. Ovdje se odnosi na fiktivnu egzemplarnu strofu Ṛg-vede ili na ovu *vedu* u cjelini.

13) *Brahman*, i inače »obredna formula«, ovdje se odnosi na Yađur-vedu koju i predstavlja, a koja se od takvih izreka i sastoji.

14) *Sāman*, napjev iz Sāma-vede, ovdje se odnosi na ovu *vedu* u cjelini. Etimologija što slijedi je također maštovito pučka.

15) Riječ je njegov oslonac : radi se o *Vedama*, objavi, uzdignutoj do principa. Isto što i *brahman* u smislu objave i moći brâhmana (svećeničke *varṇe)*, a otuda je samo jedan korak do *brahmana* univerzalnog principa, apsoluta, kojega riječi samo (u najboljem slučaju mogu da) imenuju.

16) Smrt je velika mòra upanišadskog čovjeka. Običnom vedskom žrtvom postizao se sretan i dug život, i u najboljem slučaju boravak na nebu među bogovima. Ali kako je žrtvu valjalo ponavljati, postojala je opasnost da preci »padnu« iz raja ako potomci ne nastave da im prinose žrtve. Dakle, valja potražiti novo rješenje: »od smrti vodi me besmrtnosti«. Ko tako zna (ono što valja znati je ovdje Sāma-veda), taj postiže besmrtnost i ne žudi dalje. Čarobna formula, u skladu sa značenjem objave *(śrutiḥ)* je sada »ko tako zna . . .« Prioritet znanja, bez obzira na njegov sadržaj, jeste nova stvar u tekstovima *Upanišada.* Valja primijetiti da ovdje nema traga preporađanju kroz egzistencije, još uvijek.

17) Pučka etimologija. Vidljiva je antropomorfnost univerzuma, koja se nameće kao ideja od *Veda* pa sve do đainizma, i dalje. *Puruša* je »čovjek«, »muškarac«.

18) Ljubavna čežnja: vidi u *Vedama* pjesmu RV. X, 129. *Ātman* je ovdje prvobitni, on je zlatna klica koja se raz-dvojila. Prvo »postade tako velik kao muškarac i žena čvrsto obgrljeni i podijeli se u dva dijela. Od toga nastadoše muž i žena«. Vidi u Platonovoj *Gozbi* Aristofanovu priču o androginima.

19) Odnos je ovdje isti kao između Puruše i Virāđ (ž.) u ṛg-vedskoj himni X, 90 (q. v.). Otuda žena želi da se sakrije pred muškarcem, ukoliko mu je kćerka, jer novi moral brani incest. Žena je tek drugostepeno stvorenje.

20) Radhakrishnan (op. cit., 165): Brahmā; Max Müller (op. cit. II, 86): »This is the highest creation of Brahman when he created the gods from his better part . . .« (reklo bi se da i on pri tom misli na boga Brahmu); C. della Casa (op. cit., 71): *brahman*, u skladu s našim prevodom. Valja reći da se ovdje opet postavlja dilema — gramatički u ovom slučaju nerješiva — da li *brahman* (apsolut) ili Brahmā (bog). Mi smo se opredijelili za *brahman* zato što se od samog početka ove glave (vidi Bṛhadāraṇyaka I, 4, 1) radi o *ātmanu* kao pozadinskom principu, čemu bi naša interpretacija smisleno odgovarala.

21) Vidi Kaṭha-upanišad, gdje susrećemo elemente filozofije *sāṃkhye: avyakta* je tamo »nepojavljeno«, slično kao i ovdje *avyākṛta,* kaos.

22) Težnja prema monizmu, ili »nedvojstvu«, *advaita.* U Kaṭhi, međutim, susreli smo pravi dualizam *(dvaita)* filozofije *sāṃkhye.*

23) Autor se pita o ključnoj problematici *Upanišada:* znati *brahman* znači *postati brahmanom.* U drugoj rečenici, pretpostavlja se da je brahman *postalo* sve ovo (a ne da je to odvajkada bilo!) pa se onda pita, po analogiji s čovjekom, šta je ono *znalo* da bi to postalo. Svakako, u tome se nazire ostatak vedske skepse. Ali, već se u slijedećem paragrafu ta sumnja raspršuje, jer »u početku svijet bijaše *brahman*«.

24) Važnost *znanja* u *Upanišadama.*

25) Pravdanje i mitiziranje sistema *varṇa* i kasta: one postoje i među bogovima.

26) *Brahman* je, bez obzira na specifično značenje, *moć brâhmanske varṇe.* Isto tako, *kšatra* je moć (vlast) kšatrijske *varṇe* (vidi I, 4, 15). Usp. RV. X, 90, gdje se također govori o nastanku *varṇa.*

27) *Dharma,* ovdje u užem smislu znači »zakon«, »poredak«, »red«, »pravo«. *Dharmaḥ* je u sanskrtu imenica muškog roda. Značenje te imenice je mnogo složenije, pa je ono na ovom mjestu znatno suženo ukoliko se tiče samo društvenog poretka. Ali, *dharma* kao društveni poredak samo je dio općeg i kozmičkog poretka, pa sudjeluje u *moći, brahmanu,* i iz njega nastaje i dublji je od puke svjetovne vlasti. Društveno kastinsko uređenje Indijaca zapravo je svojevrsna (s brâhmana na kšatrije) *delegirana* teokracija.

28) *Varṇe* su zapečaćene, one su to što jesu.

29) Ipak, najviši položaj među ljudima jeste položaj brâhmanske *varṇe.*

30) Moral brâhmana-kućedomaćina.

31) Da je Prađāpati godina, to znamo iz drugih prilika. Ovdje je on mjesec. Opisuju se mjesečeve mijene, prvo petnaest dana opadanja i noć bez mjesečine, a zatim njegova ponovna pojava. Kad mjeseca nema na noćnome nebu, on ulazi »svojim šesnaestim dijelom u sve što diše životnim dahom«. Ipak, nešto ostaje od mjeseca, i to »čvrsta tačka«, iz koje se ponovo rađa bivajući svake noći sve većim : »čvrsta tačka« u čovjeka je njegov *ātman,* »šesnaesti dio« (vidi dalje).

32) Nema još ni traga koncepciji oslobođenja, izbavljenja: cilj je svijet bogova.

33) Sinom čovjek sebi osigurava kontinuitet loze, što je od ključnog značaja za već učvršćen kastinski sistem, naročito za brâhmana.

34) *Upāsana,* moglo bi se prevesti i kao zavjet, odanost, zadubljenost.

35) Riječ je o sposobnostima ili aktivnostima takozvanih osjetila, među kojima će se dah, zapravo život sâm, pokazati najvažnijim.

36) Božanstva su ovdje životne i prirodne sile i pojave. Božanstva su i njihovi izrazi u mikrokozmosu, tj. organi i osjetila.

37) Vāyu je vjetar, koji odgovara životnom dahu.

38) Pučka etimologija, *bibharti,* $\sqrt{bhṛ}$. Ali *brahman* dolazi od $\sqrt{bṛh}$.

39) Đanaka je čuveni kralj, poznat po darežljivosti prema filozofima. Ađataśatruu bi vjerojatno bila čast da ga s njim poistovjete.

40) Pokazalo se da hvalisavi Gārgya zna manje od sâmog kralja. Svladavši kastinske predrasude, on će postati Ađataśatruovim učenikom, pa će zajedno potražiti *purušu* (tj. *ātman).*

41) Riječ je o venama — *nāḍī* — koje povezuju srce sa srcem univerzuma, tj. suncem, i posreduju mu njegovu energiju.

42) Mladunče o kojemu je riječ jeste žrtvena životinja. Druga moguća i, čini se, paralelna interpretacija: to je *liṅga-ātman,* tj. »tanani *ātman*« ili »nevidljivo tijelo«. Vidi pr. Max Müller, II, str. 105; della Casa str. 86.

43) Sedam vedskih mudraca. Ili sedam osjetila-sposobnosti u glavi.

44) Dahovi su i ovdje osjetila i organi vida, sluha, govora, mirisa.

45) Imena *ṛšija,* vedskih mudraca — vidjelaca.

46) Opet pučka etimologija.

»Dva vida *brahmana*« : vidljivi i nevidljivi, zahvatljivi (osjetni) i transcendentni.

47) *Puruša (»čovjek«)* je svjetski duh, bitak, predstavljen suncem (sunce je njegovo oko).

48) *Neti neti* znači »nije ni to, ni ovo«. Ideja je slijedeća: da je o tome *(ātman — brahman)* nemoguće ma šta reći, ili da je glagol, »biti« neprimjeren ovakvoj vrsti opstojnosti. »Ništa nije više od *toga«,* tj. učenja »nije to«.

Satya nije neka metafizička istina, nego je porijeklo termina sasvim konkretno: *sat,* ono što jeste, bitak. *Brahman* je stvarnost, realnost, istina *(satyam).*

49) Max Müller (II, str. 113) interpretira »med« kao formulu uzajamne ovisnosti: kao što med ovisi o pčelama, tako pčele ovise o medu.

50) Prostor ili eter *(ākāśaḥ).*

51) Identifikacija *ātmana* (sopstva, općeg principa prisutnog u individualnom) i *brahmana* (sveobuhvatnog principa).

52) Dadhyañc je mitska ličnost, sin starog vedskog mudraca Atharvana. Njemu su bile povjerene neke vještine koje je, po Indrinoj zapovjedi, morao da čuva u tajnosti (teoriju o medu, tj. učenje o *ātmanu*, i možda vatru). Međutim, on ih je povjerio Aśvinima (Dioskurima koji posreduju za ljude), a oni su, da bi ga spasli, njegovu glavu privremeno zamijenili konjskom. Kosti kako Dadhyañca samog, tako i njegove glave, neobično su moćne i koristit će ih sami bogovi kao oružje.

53) Svećenik — žrtvovatelj, poznavalac Ṛg-vede.

54) *Adhvaryu* je svećenik koji za žrtve obavlja praktični dio posla, a poznavalac je Yađur-vede.

55) *Udgātar* je svećenik koji je prilikom žrtvovanja zadužen za pjevanje prema Sāma-vedi.

56) Svaki je svećenik brâhman, tj. član brâhmanske *varṇe*. Ali u podjeli posla pri obredu, brâhmanom u posebnom smislu nazvan je i onaj koji je zadužen da nadgleda žrtvu a načelno mu je dodijeljena Atharva-veda.

57) Upanišadsko učenje kao ezoterično. Pojava teorije o *karmi*, nasljeđivanju vlastitih djela. Ali ko ili što prenosi ta djela (»što tada ostaje od čovjeka?«)? Predmet tajnog znanja je *ātman*, sopstvo.

58) Tj. nisi ništa objasnio.

Tvrdi se jedinstvo *ātmana* i *brahmana* i mogućnost da se empirijski dokuči *brahman* koji je zapravo transcendentan ili meta-empirijski. Njegovo viđenje onemogućuje to što je *ātman* uvijek sa strane subjekta, ili je *prije* subjekta i objekta, ali nikad nije objekt.

59) *Nivid* je prozna formula, u vedskoj liturgiji, sačinjena od imena boga ili bogova koji se zazivaju. Viśvedevāḥ su »svi bogovi«. U *nividi* koja je njima posvećena, bit će dakle nabrojani svi.

60) Moći — *mahimānaḥ*. Doslovno znači »veličina«, »veličanstvenost«. Tiče se moći bogova da mogu da se množe ili da se mnoštveno manifestiraju.

61) Materijalno prapočelo.

62) »Bog« u ovim odlomcima mora biti shvaćen šire nego u uobičajenom religijskom smislu. Bogovi su i životne energije, dahovi, vatra, mjesec itd. To su bitni elementi opstojnosti, kojih ima bezbroj, i zato različiti od pojedinih bogova koji se također spominju (Indra, Prađāpati, itd.), (vidi naprijed, I, 3).

63) *Puruša*, doslovno znači čovjek. U *sāṃkhyi* će to biti duhovni, umni princip nasuprot materiji, prirodi, *prakṛti*. Ali *puruša* je ovdje biće sâmo ili, preciznije, bit svakog bića, za koju se kaže čak da je »krajnje uporište svakog *ātmana*«, što bi bilo tautologija ukoliko ne bi značilo samo to da iza (naoko) pojedinačnih i izoliranih *ātmana* postoji njihova zajednička, opća, osnova. Ta osnova, krajnje uporište, u svakom pojedinom slučaju jeste *puruša*. U krajnjoj liniji, to je *brahman*, ili »to« *(tyat;* vidi gore III, 9, 9).

64) *Dhruvāyaṃ diśi* znači u zenitu.

65) Ili: brbljivče *(ahallika)*.

66) *Tvaṃ cātmā ca:* Ti i (tvoj) *ātman*, moglo bi da znači i »ti i (tvoje) tijelo« (vidjeli smo već da *ātman* ponekad znači baš to), odnosno u ovom slučaju, u nastavku prethodnog, »ti i (tvoje) srce«.

67) Ili : onaj koji ih razdvaja i opet okuplja.

68) Teorija sna, ovdje izložena, pretpostavlja da u snu čovjek dospjeva u onostranost, u jedan drugi egzistencijalni modus. To se dešava slučajno, kada se iz oka, iz srca, povlači *puruša* u duboki svijet snova. Kasnije, u razrađenijim tehnikama raznih vrsta *yoge*, taj doživljaj svjesno će se tražiti, vježbati, pa će na taj način biti i trajno dostižan — u vidu oslobođenja. Čovjekovo fizičko tijelo je udvojeno jednim tananim tijelom kojim se, na drugoj egzistencijalnoj razini (kroz žile ili »kanalčiće«, *hitā*), kreće njegov *puruša*. Preko sunčevih zraka koji se s druge strane nadovezuju na tu unutarnju mrežu, mikrokozmos će biti povezan sa makrokozmosom izravno u jedan sistem (a sunce je »oko« univerzuma).

69) *Prāđñenātmanā* : ne čini se da bi bilo jezično sasvim opravdano ovu složenicu prevesti kao »sa shvaćenim, prozretim *ātmanom*«, pa ipak to bi bilo najbliže smislu.

70) *Caṇḍālaḥ, paulkasaḥ* su pripadnici veoma niskih i prezrenih kasta. Stanje, o kojem je ovdje riječ, jeste stanje *transmoralnosti* s onu stranu dobra i zla. U stanju izbavljenja, na koje nije uopće primjenjiv naš običan glagol »biti«, ne može biti govora o uobičajenoj moralnosti koja je dio strukture ovoga svijeta. Ovdašnje norme tamo ne važe, pa »ubojica nije ubojica«. Istu ideju nalazimo u Bhagavadgīti (II), konsekventnije izvedenu. Upravo je u nekim kasnijim interpretacijama Gīte ta ideja mogla biti i zloupotrebljavana.

71) U stanju duboka sna ne vrijede ni ovdašnji zakoni spoznaje. Subjekt i objekt nisu odvojeni od akta spoznaje, viđenja.

72) Očito, ovdje *ātman* označava tijelo ili barem zamućenu budnu svijest pri padanju u san.

73) Čovjekovo tijelo povezano je s kozmosom i dio je istog sistema. Kroz žile i otvor na tijelu čovjekovo sopstvo (*ātman*, ono što je u njemu neupojedinačeno, nesubjektivno, nego opće) izlazi iz tjelesne ograničenosti u svoj pravi element, sveobuhvatnost bitka (*brahman*).

Sa viđñāna bhavati : on postaje obuhvatna svijest, um, razaznavanje. Pretpostavljam da ovdje *viđñāna* ne označava, kao u drugim slučajevima (osobito u pālijskom buddhizmu) svijest vezanu za pojedina područja osjetne spoznaje, već, naprotiv, obuhvatnu svijest svih tih područja zajedno, u tom stanju oslobođenja, u kojoj nema više posebno vidne svijesti, slušne svijesti itd., a nema ni subjekta, objekta. »Čovjek postaje svijest«, znači da se ponovo integriraju elementi svijesti, spoznaje.

74) *Brāhman.* Ovaj oblik je gramatički takav da bi mogao imati nekoliko značenja: ono što pripada bogu Brahmi; ono što pripada apsolutu, *brahman;* ono što pripada brâhmanima, svećenicima; brahmanističko; ono što se tiče vedske objave, posebno tekstova *brāhmaṇa;* moć (brâhmanske) *varṇe.* Ta višesmislenost je često namjerna. To je igra riječima koja omogućava spekulaciju sa terminima deriviranim iz $\sqrt{bṛh}$ (»bujati«), ključnim za neke tokove indijske misli.

75) *Viđñāṇa-mayaḥ.*

76) *Manomayaḥ.*

77) Čovjek ima mogućnost izbora i slobodne volje.

78) Preporađanje prema karmičkoj zakonitosti.

79) Put izbavljenja se smatra starim putem. Treba ga samo otkriti. U *Upanišadama* se uspostavlja isti odnos prema tradiciji koji postoji i u starijem vedskom ritualizmu: ponavljanje nečega što je već bilo, što čovjeku daje sigurnost u ispravnost njegovih postupaka. U to ime se upanišadski mislioci formalno nikada neće odreći *Veda,* iako će ih sadržajno često poricati.

80) *Pravo* znanje, *prava* spoznaja mora biti kvalitativno nešto sasvim drugo od obične spoznaje. Odavde će se razviti ideja više i niže spoznaje, više i niže istine.

81) *A-nanda,* bez sreće i radosti. Upotrebljava se u množini (*anandāḥ*) kao ime svjetova »prekrivenih slijepom tamom«.

82) Pet naroda: sva bića : *gandharve,* preci, bogovi, demoni, *rākšase* (vidi Radhakrishnan, op. cit., str. 277). Ili: ljudi, preci, *gandharve,* demoni i bogovi.

83) *Iti tasmād evaṃ-vit.* Uobičajena je upanišadska formula *ya evaṃ veda* (v. dalje, 24), »ko tako zna«. Važnost *znanja* je novi element u upanišadskoj misli u odnosu na *Vede.* Nije riječ o sadržaju znanja nego o njegovoj kvaliteti: kako. To znanje može imati porijeklo i u magijskoj simbolici, i biti prenošeno ezoterijski, u nekim slučajevima (djelomično i *Upanišade* su ezoterijskog karaktera). Otud se neke osnovne dogme i ne ispituju. To ne znači da se na njima ne grade racionalni sistemi. S druge strane, često optuživana (ali ni izdaleka tako često verificirana) iracionalnost indijske misli nikad ne znači zaostajanje mišljenja ispred stupnja racionalnosti, nego neku vrstu svjesno tražene transracionalnosti u kojoj je racionalnost odbačena kao nedovoljna (ali nije zato ni nedostižna — što pokazuju mnogi indijski filozofski pravci, logika, matematika — ni nezapažena). Vidi dizertaciju Dušana Pajina, *Filozofija Upanišada,* Nolit, Beograd, 1980, uvodna poglavlja (osobito »Filozofija i mit«) i poglavlje »Karakter kulturnog koda«.

84) Odlomak koji slijedi nalazi se još na jednom mjestu u istoj *Upanišadi,* II, 4.

85) »Ljubav prema *ātmanu*« je ljubav prema suštini, biti svih stvari koja je u svima ista.

86) *Brahman* je, preko obredne formule, monopol brâhmanske *varṇe,* njena moć, isto kao što je kšatrijska vlast (*kšatram*) moć kšatrijske *varṇe.*

87) *Ekāyanam.*

88) *Kṛtsnaḥ prađñāṇa-ghana eva.*

89) Subjekt — objekt.

90) *Khaṃ brahma.* Apsolut ostaje neiscrpan bez obzira što se manifesira u osjetnom svijetu. Ali on je ipak netjelesne prirode (*kham*), iako je isto što i *veda.*

91) Voda kao prapočelo. Sjetimo se da je i *hiraṇya-garbha,* »zlatna klica«, kad je bila zamišljena kao prapočelo, *ipak* nastala iz voda.

92) Sunce je oko kozmičkog *puruše* i po njemu se *puruša* (ili sveobuhvatno *brahman*) poznaje. Isto tako, čovjekov *puruša,* duh (ili individualno *brahman,* zapravo *ātman*) sjedi u desnom čovjekovu oku: između njih postoji identitet. To jedinstvo (*ātman* = *brahman*) se konačno postiže poslije smrti.

93) Ova čarobna simbolika slična je onoj sa slogom *aum.*

94) Vidi, također, ṛg-vedsku strofu *gāyatrī* (III, 62, 107) spomenutu u nap. br. 61 uz poglavlje *Veda*. Vidi, također, dalje V, 14, 1.

95) Riječ je o tekstovima Ṛg-vede *(ṛcaḥ)*, Yađur-vede *(yađuṃši)* i Sāma-vede *(sāmāni)*.

96) Vidi Māṇḍukya IV, 32; Kaṭha I, II, 15 i napomenu 19 (u našem izboru).

97) *Gāyatrī* se oslanja na vidljivu stopu : na Sunce. *Gāyatrī* se ovdje izjednačuje s kozmosom (objava = svijet). Stih u slavu boga Savitra je isto što i slavna *gāyatrī* (RV. III, 62, 107): »O uzvišenosti Savitra! (Zadubimo se u božji sjaj!) O da nas umnošću nadahne!« To je stih ponavljanjem kojega se iniciraju dječaci kad dorastu za naukovanje. Poučavajući ga tome, učitelj ga u prenesenom smislu poučava istini o dahu. A istina o dahu vodi razumijevanju transcendencije.

98) Za cijeli ulomak VI, 1, 7—14., vidi također prevod Č. V. u FIN, I, str. 236. Ista priča se ponavlja u ChU. V, II, 6; Kauš. III, 3; Praśna-up. II, 3.

99) *Kim vāsa?*, »što je (moja) odjeća?« U prenesenom smislu moglo bi da znači i »što je moj lik, izgled?«

100) Poznato je da uzimanje hrane podliježe strogoj ritualnoj kontroli radi opasnosti vjerskog onečišćenja. Ali »onaj ko tako zna hranu daha« (tj. zna da je dah u osnovi svega kao temeljna životna funkcija — i da sve živo diše), taj je u mogućnosti da se tim znanjem spasi kontaminacije uzimanjem vode koja je »odjeća« ili sām lik daha.

101) Tj. sve što je između neba i zemlje. Postoje dva puta nakon smrti: put bogova i put otaca (ili predaka). Vidi ovu priču o ChU. V, 3. Ovakva ponavljanja nisu rijetka u *Upanišadama*.

102) Ne odgovara tradiciji da kralj, koji je kšatrija, poučava mladoga brâhmana. Đaivali Pravāhaṇa je kralj, a Śvetaketu brâhman ugledne loze. Ipak, njegov je otac Gautama manji formalist, što ćemo vidjeti, i to ne-obaziranje na običaj je zamjetna promjena u raspoloženju koju donose *Upanišade*.

103) Kralj se nećka da preda znanje koje je pomalo ezoterijske prirode. Jer ne radi se samo o sadržaju toga znanja, nego o njegovom *modusu* (»ko tako zna . . . «).

104) Parđanya je bog oluje, kiše.

105) »U svjetove *brahmana*« ili »u svjetove Brahme«: *brahma-lokān*. »U svjetovima *brahmana*« ili »u svjetovima Brahme«: *brahma-lokešu*.

106) Kružni tok niza života i smrti, postvedska ideja.

107) Ili: »napao« *(abhyasṛđat)*.

Prađāpati, »gospodar bića«, ovdje »muškarac«, stvorio je ženu da bude muškarcu utočište. Žena se »poštuje« *odozdo*, što drugo? Ni u jednom mitu o nastanku žene ili ljudskog roda žena ne nastupa u prvom licu. Ona je stvorena, na njoj se nešto izvodi, nikad nije subjekt. Muška perspektiva: muškarčev polni život ima značenje svetog čina, njegovo je spolovilo izjednačeno sa žrtvenim kamenom za cijeđenje *some*, dok je njeno, samo receptivno, »oltar«. Žena je utočište, podloga, osnova, dom, smirenost, nepokretnost, sve značenja termina *pratišṭhā* (da li je i na sanskrtu ova imenica baš slučajno ženskog roda?).

108) *Vađapeya* znači »napad«, »bitka«, »moć«; označava vrstu *somine* žrtve sa simbolikom plodnosti i seksa. Značenja »bitka«, »moć« itd. pokazuju opet da je spolni akt koncipiran kao nasilje, što on i mora biti ako je viđen samo iz perspektive muškarca patrijarhalne sredine. Jer pokazuje vlast i moć muškarca nad ženom, njenu potčinjenost. Ta potčinjenost u indijskim religijama (kao i u drugim, na raznim stupnjevima) kodificirana je u običajima i u moralu. Potčinjenost žene (u ličnom i društvenom životu, dakle i u spolnom aktu) jeste *ugrađena* u vjersko-ritualnu praksu kao *bitna* a ne popratna pojava. Ona je *sine qua non* obredne ispravnosti.

AITAREYA-UPANIŠAD

1) Aitareya-upanišad je dio dužeg teksta Aitareya-āraṇyaka, i počinje sa IV poglavljem ovog posljednjeg. U dijelovima koji prethode samoj *upanišadi*, kao i u Bṛhadāraṇyaki i na drugim mjestima, često se spominje dah, *prāṇa*, kao izvor života. Ali, sada se traži ono što je onkraj daha samog kao osnov egzistencije. Prema tome, *ātman* u filozofskom smislu predstavlja napredak prema koncepciji *prāṇe*, iako znamo iz Bṛhadāraṇyake da se te dvije koncepcije miješaju i čak izjednačuju, ukoliko se, u krajnjoj liniji, *sve* može izjednačiti s *ātmanom* odnosno *brahmanom*. Historijski se ne može tačno utvrditi logički redoslijed.

Prevodeći iz drugog izvora (rukopisa), Max Müller ispred ovog poglavlja, kao i na početku prethodnog, stavlja rečenicu: »Neka se žene vrate svojim mjestima« (op. cit. I, str. 245). Znači, što i inače znamo, da žene u principu nemaju pravo na naobrazbu, a pogotovo ne na pomalo ezoterično

učenje *Upanišada.* Učene žene, koje se u ovim tekstovima i javljaju kao mudraci i autori, samo su izuzeci. Na osnovi pojave takvih žena u tekstovima *Upanišada* nastojalo se, potpuno neopravdano po mom mišljenju (R. I.), dokazati puna ravnopravnost žena.

2) *Etāni prađñānasya nāma-dheyani bhavanti* znači »... samo su oznake za um« ili, kako prevodi C. della Casa (op. cit., str. 311) i Max Müller (op. cit. I, str. 245) »znanje«. Radhakrishnan (op. cit., str. 523) piše »intelligence«. Doslovno *prađñāna* doista prije znači »znanje« ili »mudrost« nego »um«. Ali, ako *prađñāna* treba da objedini sve te aktivnosti racija, misli prevodilac D. Z., i da bude identično s *brahmom,* onda je značenje »um« obuhvatnije. U stvari, što znamo iz eksplicitnije formuliranih upanišadskih ili još više kasnijih vedāntskih stavova, kontradikcije i nema — znati *brahman* znači postati *brahmanom.*

MĀṆḌUKYA-UPANIŠAD

1) Radi se o teoriji sna (vidi dalje). Četiri dijela su: *vaiśvānara* (obično, »koje pripada svim ljudima«, tj. budnost), *taiđasa* (»svjetlo«, san), *prāđña* (duboki san, »mudrost«) i *turīya* (»četvrto«, stanje intuitivne spoznaje). Ova *upanišada* bavi se mistikom sloga *aum,* identifikacijom individualnog *ātmana* i sveobuhvatnog *brahmana.* Svijesti o tom jedinstvu približavamo se u stanju dubokog sna, a apsolut zahvaćamo u četvrtom stanju (vidi gore u našem izboru Bṛhadarāṇyaka V, 14, 3, i Radhakrishnan op. cit., str. 695).

2) »Sedam udova«, prema Radhakrishnanu (695) odnosi se na popis iz Chāndogye V, 18, 2, koji je, međutim, duži.

»Devetnaest usta« (C. della Casa, op. cit., str. 417) su »organi ili sposobnosti koje omogućuju iskustvo svijeta: pet osjetila, pet organa govora, pokreta, djelovanja, rađanja i nužde, pet *prāṇa* (dah), i konačno razum *(manas),* um ili intelekt *(buddhiḥ),* osjećaj jastva *(ahaṃ-kāraḥ)* i misao *(cittam)*«. Isto kaže i Radhakrishnan (695).

»Koji uživa velike elemente« : živi na njima, tj. na tvari. Postoji (vidi dalje) trostruka gradacija supstancijalnosti: gruba tvar, tanana tvar, misaoni element.

3) U četvrtom stanju nema distinkcije između subjekta, objekta i spoznaje same. To je stanje jedinstva, integralnosti, oslobođenja od svijeta materije, vremena i prostora.

»To je *ātman* i njega valja razaznati«. Razumije se da znanje *ātmana* ne može biti isto kao i obična spoznaja (koja podrazumijeva rascjep subjekt-objekt-akt spoznavanja), budući da smo upravo saznali da nije to. Iz svega ovoga se dâde zaključiti o kasnom nastanku ove *Upanišade.*

MAITRI-UPANIŠAD

1) *Pare* — »u onostranom«, »u uzvišenom«.

2) Ovdje se pojavljuje *trimūrti,* tri boga hinduizma: Śiva, Brahmā, Višṇu. To pokazuje da je ova *Upanišada* nastala veoma kasno i da prati prelazak iz vedske religije u hinduizam. Tu se Śiva još naziva Rudrom, što ipak održava vezu s prethodnim razdobljem. Tri boga se povezuju sa tri *guṇe* nama poznate iz *sāṃkhye* i ranih *Upanišada.*

3) Upanišadsko učenje postaje ezoterično.

Puni naslov ove upanišade je: Maitrāyaṇa-brāhmaṇa-up.

ĪŚA-UPANIŠAD

1) Invokacija.

Za Veljačićev prevod Īśe vidi FIN, I, str. 244. Vidi i IIE (pr. R. I.) za prvi stih.

2) *Īś znači* »vladar«, »gospodar«, »bog«, po čemu je ova *Upanišada* i dobila ime. Drugi joj je naziv, po školi iz koje je nastala: Vāđasaneyi-saṃhitā-upanišad. Ovaj tekst govori o izmirenom panteizmu s brâhmanskom tradicijom. Sve je prožeto bogom, koji predstavlja apsolut.

3) I znanje i neznanje su korisni za postizanje apsoluta koji je ovdje nazvan bogom *(īśa).* On je i sve i jedno-jedino, i mnoštven i jednokratan, dakle *coincidentia oppositorum:* zato i znanje i neznanje.

4) Ova molitva je upućena bogu pastiru i čuvaru, Pūšanu.

KENA-UPANIŠAD

1) Tri prve strofe Kene su zapravo invokacija.

Vidi prijevod Č. Veljačića u FIN, I, 240. Usporedi u našem izboru *Veda* himnu RV. X, 121.

Kena se tako zove po prvoj riječi kojom počinje tekst: *kena* (»od koga?«). Puni naziv *upanišade* je Tavalkāra.

2) *Manaso manas.*

3) Veljačić prevodi (op. cit., str. 240):

»Ono što mišlju ne zamišlja a po čemu je misao zamišljena«.

4) Znanje o *brahmanu* nije obična spoznaja.

5) Princip sveobuhvatnosti bitka naziva se besmrtnošću. Doista, on je s onu stranu kako života tako i smrti, kao ontički osnov za oboje.

6) »Kakav je to duh« : *kim idam yakšam iti? Yakša,* veoma neutralno, »duh«. *Yakše* su vrsta dobroćudnih duhova, vilenjaka, polubogova, vezanih često za bogatstvo i imućnost. Veljačić (op. cit., str. 241) veoma primjereno prevodi to sa »demon«.

7) »Znalac svakog rađanja«: Đataveda, nadimak za boga Ognja.

8) *Tad vanaṃ nama.*

9) *Tapas.*

TAITTIRĪYA-UPANIŠAD

1) *Sa vā eša purušo anna-rasa-mayaḥ.* Riječ je o »ljušturama bića« *(kośaḥ)*, ili stupnjevima spoznaje *brahmana*, ostvarenja *ātmana*. Vanjska ljuštura, ona od hrane, jeste najgrublja. Svaka slijedeća, prema unutra, jeste sve suptilnija.

2) Ovdje, i na odgovarajućim mjestima u sljedećim odlomcima, vjerojatno znači »tijelo«.

3) *Annam hi bhūtānāṃ đyešṭham* znači »hrana je prvo među bićima«, ili »hrana je prva (nastala od) bića«, ili »hrana je prva među elementima«.

4) *Ātmā prāṇa-mayaḥ tenaiša pūrṇaḥ.*

5) *Ātmā manomayah.*

6) Karakteristično je da je YV. spomenuta kao glavna *Veda.* Ova *Upanišada* pripada yađur-vedskoj školi.

7) *Ātmā-viđñāna-mayaḥ.* Vidi uvod ove knjige.

8) *Ātmā-ānanda-mayaḥ.*

9) *Sa tapo 'tapyata; so tapas taptvā, idaṃ sarvam asṛđata.*

KAUŠĪTAKĪ-UPANIŠAD

1) Za žrtvovatelja. Riječ je opet o Uddālaka Āruṇi.

2) Vjerojatno da se odnosi na dva puta (bogova i predaka). Za vrijeme žrtve žrtvovatelj ima zadatak da naručioca žrtve prenese u onostrane trans-kozmičke sfere.

3) Nije jasno što bi to moglo da znači. C. della Casa (op. cit., str. 316) prevodi: »i Muhūrta armati di mazze«, *muhūrte* (trenuci) naoružani toljagama.

Sva rajska geografija ima svoju simboliku, često potkrijepljenu nategnutim etimološkim spekulacijama. Predaleko bi nas odvelo da istražujemo sva značenja, a meni su neka i nejasna.

4) U svim bi tim odlomcima, istini za volju, moglo stajati bilo *brahman* bilo Brahmā, jer se radi o složenicama iz kojih je o ovome teško zaključiti. Ta nedoumica uvijek omogućuje dvije razine tumačenja. Ipak, ovdje stoji *brahma-abhipraiti,* pa se čini da je vjerojatnija interpretacija *brahman*, čiji je akuzativ jednine (sr. rod) *brahma.*

5) Sve su to tehnički nazivi napjeva iz Sāma-vede.

6) Vidi TU. II, 6.

7) Ili: »Vode su moj svijet, one su tvoje« : *āpo vai khalu me loko 'yaṃ te 'sāv iti.*

8) Ili: egzistencijalnih elemenata, osjetnih elemenata — *bhūta-mātrā.*

MUṆḌAKA-UPANIŠAD

1) Ili: svijet *brahmana*, što je u krajnjoj liniji isto.

2) *Išṭāpūrtam maṇyamānā varišṭham.*

3) Ili: Znajte da je on izvrsniji, viši, od bitka i nebitka? — *etat đānatha sad asad vareṇyam param.*

4) *Vedānta-viđñāna-suniścitārthāḥ. Vedānta,* ili »kraj *Veda*«, odnosi se na *Upanišade.*

5) Vjerojatno obred brijanja glave. Obrijani je *muṇḍa*, a MU. se zove »*upanišada* obrijanoga«. Inicijacija u školu u kojoj se učio ovaj tekst zahtijevala je brijanje do glave, kao i za većinu drugih škola, pretpostavljamo.

PRAŚNA-UPANIŠAD

1) Nije vjerojatno da je *brahman* učvršćen u dahu (bilo bi vjerojatnije obrnuto). Posljednje tri riječi su: ...*kšatram brahma ca.* Moć *kšatra* je moć kšatrijske *varṇe* (tj. vlast), kao što je *brahman* moć brâhmanske *varṇe* (tj. vedska izreka, objava, poznavanje rituala).

Moguće je da se ovdje pod njihovim moćima misli na samu kšatrijsku odnosno brâhmansku *varṇu.*

2) I drugi su osjetni organi, analogno, nazvani dahovima, kao što se svi zajedno zovu i bogovima.

3) Ovo se može i drugačije prevesti: »Kada kišiš, tada ova tvoja bića, O dahu (ostaju usrećena: »po želji će biti hrane«)«.

4) Svi naši konsultirani prevodioci prate Śaṅkarino tumačenje. *Vrātya* je neko ko nije posvećen, ali mu posvećenje i nije potrebno jer je prije svih ostalih.

5) Pučka etimologija koja se igra s homonimnošću. *Prāṇa,* dah, i *pra*$\sqrt{n\bar{i}}$ (ps.) uzeti, nemaju nikakve veze. Želi se postići izjednačenje vanjskog i unutarnjeg svijeta. Ne samo zbog pedanterije nego zato što je zamjena efektivne materijalne žrtve simboličnom interioriziranom žrtvom značajna novost: omogućuje zamjenu formalizma upanišadskim znanjem.

6) Riječ je o najdubljem stupnju spavanja bez snova, koje je iste prirode kao i konačno oslobođenje.